

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

GÖRÜNMEYENİ GÖRÜNÜR KILMAK: MERSİN'İN TARSUS İLÇESİNDE
ÇADIRDA YAŞAYAN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ HANELERİN YAŞAM
STRATEJİLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

SEMİHA İNAL

1841013002

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇİSEL EKİZ GÖKMEN

ŞUBAT, 2021

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**GÖRÜNMEYENİ GÖRÜNÜR KILMAK: MERSİN'IN TARSUS İLÇESİNDE
ÇADIRDA YAŞAYAN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ HANELERİN YAŞAM
STRATEJİLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI**

HAZIRLAYAN
SEMİHA İNAL

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:19.02.2021

Tezin Sözlü Savunma Tarih:09.03.2021

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Çisel Ekiz GÖKMEN

Jüri Üyesi: Saniye DEDEOĞLU

Jüri Üyesi: Kurtuluş BOZKURT

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Bayram COŞKUN

ŞUBAT, 2021

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 12/01/2021. tarih ve 01/02 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Semiha İNAL'ın "Görünmeyeni Görünür Kılmak: Mersin in Tarsus İlçesinde Çadırda Yaşayan Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Yaşam Stratejileri ve Toplumsal Cinsiyet Algılar" adlı tezini incelemiş ve aday 19/02/2021 tarihinde saat 14:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Çisel EKİZ GÖKMEN

Üye

Kurtuluş BOZKURT

Üye

Saniye DEDEOĞLU

YEMİN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Görünmeyeni Görünür Kılmak: Mersin’in Tarsus İlçesinde Çadırdaki Yaşayan Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Yaşam Stratejileri ve Toplumsal Cinsiyet Algıları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.03.2021
SEMİHA İNAL

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
GİRİŞ FORMU**

YAZARIN

Soyadı: İnal

Adı: Semiha

Referans No: 10386295

TEZİN ADI

Türkçe: Görünmeyi Görünür Kılmak: Mersin'in Tarsus İlçesinde Çadırda Yaşayan Mevsimlik Tarım İşçisi Hanellerin Yaşam Stratejileri Ve Toplumsal Cinsiyet Algıları

Y. Dil: Making Visible the Invisible: Life Strategies and Gender Perceptions of the Seasonal Agricultural Workers Who Lives in Tents in Tarsus District of Mersin

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans (X)

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı: EKİZ GÖKMEN, Çisel

Ünvanı: Dr. Öğr. Üyesi

TEZİN KONUSU (KONULARI):

1. Mersin'in Tarsus ilçesinde çadırda yaşayan mevsimlik tarım işçisi hanelerin gündelik yaşam deneyimlerinin, tarımsal faaliyetlerinin ve sosyo-ekonomik yapısının değerlendirilmesi,
2. Mevsimlik tarım işçisi hanelerin kültürel etkileşimlerinin ve hane içi toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi
3. Mevsimlik tarım işçilerinin göç sürecinde, barınma ve çalışma koşullarında ve sosyo-kültürel alanlarda yaşadıkları sorunların görünür kılınması

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER (En az üç en fazla beş adet):

1. Mevsimlik Tarım İşçiliği
2. Çalışma ve Yaşam Şartları
3. Toplumsal Cinsiyet
4. Tarsus
- 5.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER

1. Seasonal Agricultural Work
2. Working and Living Conditions
3. Gender
4. Tarsus
- 5.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

☐ 2. Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

☐

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

☐

Yazarın İmzası:

Tarih: 09/03/2021

ÖZET

GÖRÜNMEYENİ GÖRÜNÜR KILMAK: MERSİN'İN TARSUS İLÇESİNDE ÇADIRDA YAŞAYAN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ HANELERİN YAŞAM STRATEJİLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARI

İnsani yaşam koşullarından mahrum olan mevsimlik tarım işçileri, işgücü içerisinde en kötü koşullara sahip kitleleri oluşturmaktadır. Bu grup, sürekli hareket halinde olup genellikle ikamet bölgelerinden uzak bölgelere göç etmektedir. Bu çalışma mevsimlik tarım işçisi hanelerin göç hareketlerinden başlanarak çadır yaşamını, gündelik yaşam deneyimlerini, sosyo-ekonomik yapısını, çalışma koşullarını, kültürel etkileşimlerini ve toplumsal cinsiyet algılarını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemi kullanılarak Mersin'in Tarsus ilçesinde çadırdaki yaşayan dördü Suriyeli ve ikisi aracı olmak üzere 29 mevsimlik tarım işçisi, bir işveren, üç muhtar ve üç doktor ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Böylelikle çadırdaki yaşayan mevsimlik tarım işçilerin çalışma ve toplumsal ilişkilerini, etkileşim içerisinde oldukları yerli halk, işveren ve aracı gibi çeşitli grupların incelenmesi suretiyle çok boyutlu olarak değerlendirme imkânına sahip olunmuştur.

Alan araştırması sonuçlarına göre, ikamet bölgelerinden tarımsal üretime dâhil olma amacıyla kalabalık gruplar halinde göç eden işçilerin insani koşullardan uzak barınma ve çalışma ortamlarında yaşam sürdürdükleri gözlemlenmiştir. İşçiler genellikle elektrik, su ve kanalizasyon gibi alt yapı sistemlerinin bulunmadığı çadırlarda yaşamaktadırlar. Mevsimlik tarım işçileri sosyal güvenceden yoksun, uzun çalışma saatleri ve kötü çalışma koşulları altında çalışmaktadır. Tarım işçilerinin güvenceden yoksun olma durumlarına ek olarak etnik kimliklerinden ötürü dışlanmış ve toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmış hissetmeleri de görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca Tarımsal üretim ve yaşam koşulları içerisinde özellikle kadın ve çocukların daha kırılgan ve dezavantajlı olduğu görülmüştür. Yaşam ve çalışma koşullarındaki söz konusu tüm olumsuzluklara rağmen yasal düzenlemelerin yeterince korumadığı/kapsamadığı, mevsimlik tarım işçiliği bu anlamda “köleliğin modern versiyonu” olarak nitelendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik Tarım İşçiliği, Çalışma ve Yaşam Koşulları, Toplumsal Cinsiyet Algısı, Tarsus

ABSTRACT

MAKING VISIBLE THE INVISIBLE: LIFE STRATEGIES AND GENDER PERCEPTIONS OF THE SEASONAL AGRICULTURAL WORKERS WHO LIVES IN TENTS IN TARSUS DISTRICT OF MERSİN

Seasonal agricultural workers who are deprived of humane living conditions, are the group with the worst conditions in the labor market. This group is frequently on the move and often migrates to areas far from their residential areas. This study aims to investigate the tent life, daily life experiences, socio-economic structures, working conditions, cultural interactions, and gender perceptions of seasonal agricultural worker households starting from their migration movements. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 29 seasonal agricultural workers, four of them Syrian and two intermediaries, living on tents in Tarsus, Mersin, one employer, three headmen, and three doctors, using qualitative research methods. Thus, it was possible to evaluate the working and social relations of seasonal agricultural workers in a multidimensional way by examining various groups such as indigenous people, employers, and intermediaries with whom they interact.

According to the results of the field study, it has been observed that the workers who migrated in large groups from their residential areas to participate in agricultural production live in shelter and working environments away from humanistic conditions. Workers usually live on tents where there is no infrastructure such as electricity, water, and sewage. Seasonal agricultural workers work without social security, under long working hours and poor working conditions. In addition to their lack of security, the agricultural workers' feeling of being excluded and alienated from social life due to their ethnic identities has emerged as a result of the interviews. Also, it has been observed that especially women and children are more fragile and disadvantaged in agricultural production and living conditions. Seasonal agricultural work can be described as “the modern version of slavery” in this sense, which legal regulations do not adequately protect/cover despite all the negativities in living and working conditions.

Keywords: Seasonal Agricultural Work, Working and Living Conditions, Gender Perception, Tarsus.

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile mevsimlik tarım işçilerinin mevcut durumları açığa çıkarılmaya çalışılmış, var olan sorunlarına ve gelecekte karşılaşılabilecekleri sorunlara çözüm önerileri sunulmuş ve mevsimlik tarım işçilerini “görünür kılmak” amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Mersin’in Tarsus ilçesinde çadırda yaşayan 29 mevsimlik tarım işçisi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Tez çalışmamım başladığı ilk günden itibaren her konuda bana yol gösteren, sabırla yardımını esirgemeyen, bilgi ve becerileri ile çalışmama yön veren, tezimin ortaya çıkmasında çok emeği geçen, değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Çisel EKİZ GÖKMEN’e teşekkür ederim.

Lisans aşamasından bu zamana kadar bana yol gösteren, her konuda destek olan, bilgi ve tecrübesini benimle paylaşan ve bu çalışmayı gerçekleştirme noktasında bana ilham olan hocam Sayın Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU’na teşekkür ederim.

Bu tez Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği’nin “kırsal kalkınma ve toplumsal cinsiyet” alanında yüksek lisans tez bursu ile desteklenmiştir. Bu destek için başta Yonca VERDİOĞLU olmak üzere Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği’ne teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasına şahit olan, attığım her adımda yanımda olan, pes edeceğim her noktada bana güç veren ve saha çalışmamda bana destek olan sevgili kuzenim Simge YILMAZ’a teşekkür ederim. Tez çalışmamda tüm heyecanıma ortak olan, birçok konuda bana destek olan ve tezimin projelenmesi noktasında büyük katkısı bulunan sevgili arkadaşım Arzu ÖZKAN’a teşekkür ederim. Tezimin bitiş aşamasında tüm stresime ve heyecanıma ortak ve bana destek olan sevgili arkadaşlarım Ayşe ve Hakan’a teşekkür ederim.

Hayatımın her noktasında bana destek olan, aldığım her kararda yanımda duran, özellikle eğitim sürecimde sonsuz desteklerini yanımda hissettiğim ve her daim yanımda olduklarını bildiğim, saha çalışmasında sonsuz emekleri bulunan canım annem Zeynep İNAL ve canım babam Yusuf İNAL’e ve bana güç veren, düştüğüm her noktada elimden tutan ve bana güvenen sevgili ablam Dilara İNAL, sevgili abim Danyel Süleyman İNAL ve sevgili kardeşlerim Efe Samet İNAL ve Furkan İNAL’e çok teşekkür eder, tezimi aileme adarım.

Son olarak saha çalışmamı gerçekleştirme aşamasında; onca sorun ve zorluk arasında tüm gün tarlada çalışıp yorgun olmalarına rağmen bana zaman ayıran, çadırlarında beni ağırlayan ve sorularıma yanıt veren mevsimlik tarım işçilerine çok teşekkür ederim.

Semiha İnal

11.01.2021

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLolar DİZİNİ.....	VI
HARİTALAR DİZİNİ.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	VIII
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE MEVSİMLİK TARIM:

KAVRAMSAL, TEORİK VE YASAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı.....	5
1.2. Göçlerin Nedenleri	6
1.3. Göç Türleri	9
1.4. İşçi, Tarım İşçisi ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kavramları.....	13
1.4.1. İşçi	13
1.4.2. Tarım işçiliği	13
1.4.3. Tarım İşçilerinin Sınıflandırılması	14
1.5. Mevsimlik Tarım İşçisi.....	16
1.6. Türkiye’de Kırsal Dönüşümün Bir Sonucu: Mevsimlik Tarım İşçiliği	17
1.6.1. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Tarihsel Gelişim Süreci.....	18
1.7. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yasal Mevzuatı	21

İKİNCİ BÖLÜM

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN YAŞAM KOŞULLARI VE YAŞADIĞI SORUNLAR

2.1. Barınma Sorunları ve Mekânsal Dışlanma	26
2.2. Sağlık Sorunları.....	27
2.3. Eğitim Sorunları.....	30
2.4. Ulaşım Sorunları	32
2.5. Çalışma İlişkileri ve Ücret Sorunları.....	32
2.5.1. Çalışma İlişkileri Ağrı: Tarım Aracıları	35
2.6. Çocuk İşçiliği	37
2.7. Ataerkil İlişkilerin Eşitsiz Doğası	40
2.8. Sosyal Dışlanma.....	42
2.9. Etnisite ve Sınıf	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNE İLİŞKİN ALAN ARAŞTIRMASI: TARSUS ÖRNEĞİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	45
3.2. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi.....	46
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları.....	48
3.4. Alan Araştırması Bulguları.....	49
3.4.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri	49
3.4.1.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa ilişkin Bulguları	49
3.4.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	50
3.4.1.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	50
3.4.2. Göç hikâyesi ve Göç Yolunda Ölümle Görünür Hayatlar	51

3.4.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları.....	54
3.4.3.1. Mekân Olarak Çadır Bölgeleri.....	54
3.4.4. Çalışma Koşulları ve İlişkileri.....	61
3.4.5. Sağlık Sorunları.....	74
3.4.6. Eğitim	78
3.4.7. Topraktaki Küçük Bedenler: Çocuk İşçiliği.....	80
3.4.8. Sosyal Dışlanma	82
3.4.9. Aile Yapıları	84
3.4.10. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadın Olmak.....	85
3.4.11. Küresel Salgın ile Ağırlaşan Koşullar ve Artan Riskler.....	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	91
KAYNAKÇA	97
EKLER.....	111

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaş Göre Dağılımı	49
Tablo 2: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı	50
Tablo 3: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı	51
Tablo 4: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geldikleri İller/Ülkeler	52
Tablo 5: Yapılan İş ve Alınan Ücret, Ortalama Günlük TL	63
Tablo 6: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvence Durumu	72

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Mersin’deki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göç Ettiği Şehirler	62
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Tarım İşçileri Arasındaki Hiyerarşik Sıralama	67
---	----

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kaza Haberleri I.....	53
Fotoğraf 2: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kaza Haberleri II.....	54
Fotoğraf 3: Çadırın Uyuma Alanı.....	55
Fotoğraf 4: Çadırın Mutfak Alanı.....	56
Fotoğraf 5: Tuvalet, Yeşiltepe/Tarsus.....	57
Fotoğraf 6: Kucağında Bebeğiyle Su Taşıyan Kadın, Kelamet/Tarsus.....	63
Fotoğraf 7: Serada Çalışan İşçiler, Kelamet/Tarsus.....	72

KISALTMALAR

ABD :	Amerika Birleşik Devleti
GSS :	Genel Sağlık Sigortası
ILO :	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM :	Uluslararası Göç Örgütü
METİP :	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK :	Türk Dil Kurumu
TÜİK :	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF :	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO :	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Türkiye’de iklim ve coğrafi koşullar olmak üzere çevresel ve yöresel farklılıklar, tarım arazilerinin alanı gibi birçok neden bölgeler arası eşitsizliği artırmaktadır. Bu eşitsizlikler nedeniyle yaşadıkları bölgede yeterli gelir edemeyen bireyler iş fırsatlarının olduğu bölgelere göç etmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye’de mevsimlik tarım işçisi gruplarını, iç göç hareketleri ve zorunlu göç sonucu yerlerinden edilmiş Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göç edenler ile Suriye’de yaşanan savaş sonucunda Türkiye’ye göç eden bireyler oluşturmaktadır. Devlet politikaları doğrultusunda köylerin boşaltılması ve zorunlu göç uygulamalarının gerçekleştirilmesi 1990 yılı itibari ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde kırsal nüfusta keskin bir azalma yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenler ile göç sürecine katılan bireyler tarımsal üretime ücretli işgücü olarak eklenmiştir.

Türkiye’de kırdan kentlere yoğun göç hareketleri ve uygulanan politikalara rağmen tarımsal üretim ve istihdam Türkiye ekonomisinde hala önemini korumaktadır. İstihdam içerisinde tarım sektörünün payı son 20 yılda yüzde 50-60 azalmasına rağmen, 2020 TÜİK verilerine göre her beş kişiden biri (%19,2) tarım sektöründe istihdam edilmektedir. (TÜİK, 2020).

Her yıl milyonlarca tarım işçisi yoksulluktan kurtulabilme umudu ile ülkenin farklı bölgelerine çalışmaya gitmektedir. Göç sürecine katılan bu işçiler ekonomik ve kültürel anlamda yaşadıkları birçok yoksunluğa karşı hayat mücadelesi vermek zorunda kalmaktadır. Göç aşamasından itibaren yaşam ve çalışma koşulları ile ilgili sayısız sorunla karşılaşan bu işçiler “insan onuruna yakışmayan” şartlarda yaşam sürmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin sorunları çok kapsamlı boyutlar içermektedir. Bu niteliği sebebiyle; bütünsel yaklaşımdan uzak ve kısıtlı mevzuat düzenlemelerinin yapılması, yaşadıkları sorunlara radikal ve bütüncül çözümlerin getirilmesi için yeterli olamamaktadır. Yapılan yasal düzenlemeler ve yürürlüğe konulan genelge ve yönetmeliklerinin kısıtlılığı sebebi ile mevsimlik tarım işçiliği kapsamında olan temel sorunlar varlığını devam ettirmektedir.

Geçimlerini mevsimlik tarım işçiliği yoluyla sağlayan hanelerin yoksullukla baş edebilmek için kullandıkları en önemli araçlar, kadın ve çocuk emeğidir. Bu emek

işverenler tarafından ucuz işgücü olarak nitelendirilirken, mevsimlik tarım işçiliği yapan aileler tarafından “karşılıksız ve ücretsiz emek” olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan mevsimlik tarım işçisi kadınların emek güçleri üzerindeki hâkimiyetin hanedeki erkeklere ait olması kadınların üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin devamlılığını sağlamaları noktasında çeşitli baskı biçimlerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınların kırsal alandaki yaşam koşulları, çalışma koşulları ve toplumsal konumlarını belirleyen toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hiyerarşik yapısı, kadınların toplumsal yaşamda “nasıl ve hangi koşullarda yaşam sürdürdüklerini irdelemek için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu anlamda bu tez çalışması, Mersin’in merkez ilçesi Tarsus’ta mevsimlik tarım işçisi hanelerin yaşam ve çalışma koşullarını incelemeyi, toplumsal ilişkiler tarafından oluşturulan “toplumsal sınıf” ilişkilerine dayalı eşitsiz ilişkileri gündelik yaşam pratiklerini nasıl ve ne şekillerde etkilediğini irdelemeyi ve mevsimlik tarım işçiliğindeki kadın emeğini değerlendirmeyi amaçlanmaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalar genel olarak, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlar ve mevsimlik tarım işçiliğinin toplumsal etkileri gibi konular bağlamında ele alınmıştır. Ancak mevsimlik tarım işçiliğini; işçiler, işverenler, tarım aracıları ve göçle gelen bölgedeki yerli halk arasındaki etkileşimi de dikkate alarak irdelemek, konunun daha iyi anlaşılması ve sorunların çözümü için önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmanın kapsamına işçilere ilaveten bölge halkı, araçlar ve işverenler de alınmıştır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde işçi, tarım işçisi ve mevsimlik tarım işçisi kavramları ile mevsimlik tarım işçileri ile iç içe olan mevsimlik göç süreçlerine ve tarımsal alandaki dönüşümün etkisi ile gerçekleşen iç göçlere değinilmiştir. Göç tanımı, türleri ve nedenleri göç teorileri kapsamında incelenerek kırsal alanda yaşanan dönüşümlerin işçileşme üzerinde etkileri ve mevsimlik tarım işçiliğinin Türkiye’deki tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Daha sonra ise mevsimlik tarım işçiliğinin mevzuattaki yeri incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, yaşam koşulları ve sosyo-kültürel açıdan mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlar ile ilgili literatür incelenerek kavramsal tartışmalar yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları, çalışma koşulları, göç süreçleri, mevsimlik tarım işçileri arasındaki hiyerarşik yapılanma ve bu yapılanmanın neden olduğu bağımlı çalışma

ilişkilerinin etkileri alan çalışmasının çıktıları ile anlatılmıştır. Yine bu bölümde sosyal dışlanma ve etnik farklılıkların yaşam, çalışma ve sosyalleşme alanlarında mevsimlik tarım işçileri üzerindeki yansımalarına değinilmiştir. Ayrıca tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsünün mevsimlik tarım işçileri üzerine etkileri ile alan çalışması yapılan bölgede, yaşanan savaş nedeniyle Suriye’den gelen ve tarım işçiliği yapanların gözlemlenmesi nedeniyle Suriyeli göçmenlere ve Suriyeli işçilerin tarımsal üretime eklemlenme süreçlerinde yaşadıkları zorluklara da yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
GÖÇ VE MEVSİMLİK TARIM:
KAVRAMSAL, TEORİK VE YASAL ÇERÇEVE

“Yaz indi mi; dengimiz çuvalımız hazırdır

birkaç üst baş, kapkacak,

un, erişte, bulgur,

doluşur çıkarız hısım akraba

kamyonlara, minibüslere,

göçebe trenlerine

üstümüzden bulutlar akar gider,

içimizden hasret yakar gider

kimimiz kuzeye, kimimiz güneye

ekmeğimiz toprak, evimiz çadır”

Abdurrahman Günay (2007)

Tarımsal alanda kapitalist üretim biçiminin yaygınlaşması “tarımsal dönüşüm” olarak adlandırılan bir süreci başlatmış ve kapitalist üretim biçiminin içinde barındırdığı ilişkileri tarım kesimine eklemlemiştir. İkinci dünya savaşı itibariyle ortaya çıkan tarımsal dönüşümün etkisi iş gücü fazlası yaratmaya başlamış ve bu iş gücü fazlası bazı alanlarda kentsel bölgelere göç hareketi ile sonuçlanırken bazı alanlarda ise tarımda ücretli iş gücünün oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla tarımsal üretimde ücretli işçiye duyulan ihtiyacın artması yeni bir iş alanı yaratmaya başlamış ve bu bağlamda sanayileşmenin yaygınlaşması, tarım kültürünü dönüştürerek yeni bir dünya ekonomisi yaratmıştır. Tarımın ve tarımsal üretimin endüstriyel bir metaya¹ dönüştürülmesi, üretimin doğal sürecine yıkıcı etkiler doğurmuştur. Bu bağlamda

¹ Marx, meta kavramını işgücünün metalaşması ve bununla birlikte sömürü ve sınıf oluşumunu belirtmek için kullanmıştır (Afşar ve Özyiğit, 2017: 247).

farklı bir perspektiften baktığımızda tarıma dair en mühim sorulardan biri “köylünün nasıl tasfiye edildiği, emeğin nasıl piyasada satılan işgücü haline geldiği ve köylülüğün tasfiye şeklinin ekonomi, toplum ve siyaseti nasıl etkilediğidir”.

Bu anlamda bu bölümde tez çalışmasının teorik ve kavramsal çerçevesi oluşturularak öncelikle göç sürecine dair tanımlama ve sınıflandırmalar yapılacaktır. Bu tanımlamaların devamında tarım işçisi kavramı ve tarım işçisi kavramının farklı boyutlarda sınıflandırması ve yukarıda bahsedilen tarımsal dönüşümün Türkiye özelinde tarihsel olarak nasıl deneyimlendiği aktarılacaktır. Son olarak mevsimlik tarım işçiliğinin mevzuattaki durumu değerlendirilecektir.

1.1. Göç Kavramı

Göç kavramı, genel bir tanımlama ile insanların kalıcı olarak veya geçici bir şekilde ikamet etmek üzere bir yerden başka bir yere hareket etmesini ifade etmektedir. İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerden, benimsedikleri toplumsal yapılardan ve ekonomik imkânlardan uzaklaşarak ya da uzaklaştırılarak yeni bir yaşam alanına gitmeleri olarak da ifade edilebilir (Toros, 2008:9). Türk Dil Kurumu’nun (TDK) göç kavramsallaştırmasına göre göç, “siyasi, toplumsal ve ekonomik gerekçeler ile bireylerin veya toplulukların bir bölgeden başka bölgeye, bir ülkeden başka bir ülkeye gitme, taşınma işi” biçiminde ifade edilmiştir. Uluslararası Göç Örgütü’nün yayınlamış olduğu Göç Terimleri Sözlüğünde ise göçün tanımı; “süresi, yapısı, nedeni fark etmeksizin bireyin veya bir grup insanın uluslararası sınırları aşarak ya da bir devlet içerisinde yer değiştirerek gerçekleştirdikleri nüfus hareketleridir. Bu tanıma mülteciler, ekonomik göçmenler ve zorunlu göçmenler de dâhildir” şeklinde yapılmıştır (IOM, 2013: 35).

Farklı tanımlamalarda da belirtildiği gibi göç kavramı çok kapsamlı ve kompleks bir sisteme sahiptir. Bu husus göç eylemlerini kategorize ederken de çeşitliliğe yol açmaktadır. Buna göre göç olgusunda ortak bir zemine yerleştirilen yer değiştirme faaliyeti, toplumların iktisadi, kültürel, demografik ve sosyal yapısına şekil veren etkin bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün konusunu toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik süreçler oluşturabileceği gibi bireylerin ve toplumların yaşama hakkı ve can güvenliği gibi temel insan haklarından yoksun bırakma biçiminde insani niteliği olan olgular da oluşturabilir (Akıncı vd. 2015: 61).

Castles ve Miller, göçü ifade ederken tek bir eylemin ötesinde genişletilmiş bir kavram olduğunu vurgulamıştır (Castles ve Miller, 2008). Buradan hareketle, farklı boyutlara sahip olan göç olgusunun; sosyal, siyasi ve kültürel geçişkenliği hazırladığını ve bununla birlikte toplumda iletişim ve etkileşimin gelişmesinde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Göç olgusunun, insanların ayrıldıkları ve yeni yerleşecekleri yerlerde önem arz eden etkiler yaratması, kavramın farklı disiplinler altında incelenmesi gereğini ortaya koymuştur. Göç hareketliliğinin, yalnızca bu hareketliliğin öznesi olan insanları değil, aynı zamanda onlardan sonraki nesilleri de etkilemesi hususu, kavrama tarihsel bir perspektiften bakılması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu noktada Castles göç hareketinin toplumda yaşanacak sosyal dönüşümün kilit noktası olduğunu baskın bir şekilde savunmuştur (Castels, 2010:36). Toplumların kendilerine has kültürel motiflerle donatılmış özelliklere sahip olması ve göç hareketinin öznesi olan insanların göç ettikleri yerlere kendi kültürlerini yayma istekleri, kültürel ve doğal bir olguya, bu iki grup arasında meydana gelmesi muhtemel kültür çatışmaları ise psikolojik bir olguya tekabül etmektedir.

Terk edilen ve yerleşilen yerler göz önüne alındığında, nüfus oranlarını etkileyen bir sürecin oluşumu da kaçınılmaz olduğundan, göç olgusu, demografik bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte, toplumun genelini ilgilendirmesi bakımından göç kavramının sosyolojik bir özellik de taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır (Yalçın, 2004:3; Özyakışır, 2012:4; Çelik, 2012: 8).

Tüm bu tanımlamaların yanında göç olgusunun temelinde yatan unsurları anlayabilmek için nedenlerini ortaya koymak oldukça önemlidir. Bu amaçla çalışmanın geline bu aşamasında göç kuramları bağlamında göçlerin nedenleri incelenecektir.

1.2. Göçlerin Nedenleri

Kapitalist üretim ilişkilerin yarattığı sosyal oluşumların politik, iktisadi ve kültürel yapıları içerisinde bulunan ilişkilerin değişime uğraması mekânsal olarak yer değiştirme hareketlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Kapitalist üretim biçiminin işgücünü üretim araçlarından yoksun bırakarak, topraklarından etme/koparma gibi yöntemler ile sermaye birikimi yaratma amacı göç hareketlerine zemin

hazırlamaktadır (Kaygalak, 2009). Göç hareketini var olan sosyo-ekonomik süreçlerden ayrı değerlendirmek doğru olmayacaktır (Üner,1974:9). Buradan hareketle, göç kavramının algılanabilmesi ve nedenlerinin belirlenebilmesi için toplumun sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Dolayısıyla ülkeler ya da bölgeler arası ekonomik, coğrafi ve sosyal dengesizlikler, göçlerin ardında yatan ana nedenleri oluşturmaktadır. Söz konusu nedenler aşağıda kapitalizmin gelişim sürecinde yaşanan hızlı nüfus artışı, tarım sektöründeki çözülme ve bölgesel dengesizlikler çerçevesinde göç teorilerini merkezine alarak ele alınmaktadır.

Göç teorileri kapsamında, literatürde bilinen ilk bilimsel çalışmayı gerçekleştiren Ravenstein², göç hareketliliğini “maddi anlamda daha iyi koşullara erişebilmek amacı” olarak ifade ederken Castles ve Miller ise göçlerin nedeni olarak yaşanan çatışmalar, bireylerin maruz bırakıldığı şiddet ya da doğal felaketler gibi çevresel faktörlerin olduğunu belirtmektedir (2008:144-145).

Göç üzerine çalışmalar yürüten Lee, “Göç teorisi” (1966) isimli araştırmasında bireylerin göç hareketliği üzerinde, “köken yeri ve göç edilecek yere” ilişkin geliştirilen olumlu ya da olumsuz tutumların etkili olduğunu belirtmiştir. Lee çalışmasında, bir bölge ile ilgili olarak bireylerin yaşamlarına devam etmesini ya da diğer bireyleri bu bölgeye çekmeyi sağlayacak sayısız faktörün var olabileceği gibi bireyleri bölgeden uzaklaştıracak faktörlerin de bulunduğunu ifade etmiştir. Çalışmasında, bireylerin çıkış ve varış bölgelerindeki olumlu veya olumsuz tutumlarını itici-çekici faktörler üzerinden değerlendirmiş ve bu tutumların etki alanı üzerinde durmuştur. Lee’nin tanımlamasına göre göçe etki eden değişkenleri pozitif, negatif ve nötr³ olmak üzere üç grupta ele almak gerekmektedir. Bu sınıflandırmada bireylerin çıkış noktalarında kalmaları durumları pozitif, göç etmeye yönlendiren sebepleri negatif, olumlu ya da olumsuz herhangi bir etkisi bulunmayan durumları ise

² Ravenstein “göç kanunları” adını verdiği bazı ilkeler üzerinden göç olgusunu değerlendirmeye almıştır. Ravenstein bu ilkeleri ise; göç ve mesafe, kır ve kent yerleşimleri, göç basamakları ve cinsiyet farkları üzerinden açıklamaktadır (Çağlayan, 2006 :70).

³ Lee, nötr faktörlere iklim koşullarını örnek vermiştir. Bu örneklere göre, elverişli iklim şartları neredeyse herkes için çekici bir faktörü oluşturur iken, zorlu iklim koşulları ise itici bir faktörü oluşturmaktadır. Öte yandan göç etme niyetindeki bireylerin gidilecek yere ilişkin bir faktörü olumlu, olumsuz ya da nötr olarak değerlendirilmesinde, özellikle demografik ve sosyal özelliklerine göre değişkenlik gösteren istek ve beklentileri önemli rol oynamaktadır.

nötr olarak kategorize etmiştir (Lee, 1966: 50). Lee, göç eden ya da göç etme potansiyeli bulunan her birey için pozitif ve negatif faktörlerin farklılık gösterebileceğini özellikle vurgulamıştır. Hatta aynı davranış şeklini göstereceği varsayılan bireylerin bile çıkış ya da varış noktasını belirleyen faktörlere göre farklı gruplara ayrılabilceğini belirtmiştir (Lee, 1969: 286). Bu teorik çerçeveden hareketle göçün belli başlı nedenleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Hızlı Nüfus Artışı: Bir bölgede meydana gelen nüfus artışının belirleyicisi olarak iki ana faktör bulunmaktadır. Bu belirleyici faktörlerden ilki, doğum oranlarının yüksek seviyelerde olması, diğeri ise ölüm oranlarının düşük seviyelerde olmasıdır (Öztürk, 2006: 73). Göç olayının en kritik noktasını oluşturan nüfus artışı, göç hareketliliğine sebep olmanın yanında göçü teşvik edici diğersosyo-ekonomik süreçlerin oluşmasına da neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışının bir uzantısı olarak tarımsal gelirin yetersizliği ve tarımda işgücü fazlalığının oluşması; ailelerin iş bulmak, refah seviyesini artırmak ve daha sonraki nesiller açısından daha iyi bir yaşam standardı sağlamak üzere kentlere göç etmesine sebep olmaktadır.

Tarım Kesimi Yapısı ve Makineleşme: Köylerde hayatını sürdüren kişilerin görece yoksul olması, tarım sektöründe makineleşme oranlarının artması ve toprakların bölünmüş yapısının ihtiyacı karşılayamaz hale gelmesi, tarımsal verimlilik seviyesinin düşüklüğü, sert mevsim koşulları, doğal felaketler, köylerde hâlihazırdaki sosyal hizmetlerin ve alt yapı hizmetlerinin kentlere nazaran daha yetersiz olması ve istihdam fırsatlarının kısıtlılığı köyden kente olan göç eğiliminin sebepleri arasında yer almaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 15). Bu sebepler dolayısıyla insanlar, yaşadıkları yerleri terk ederek daha iyi şartlarda yaşama niyetiyle kendilerine fayda sağlayacağını düşündükleri yeni topraklara doğru hareket sergilemektedirler (Toroğlu, 2007: 75- 76).

Ekonomik Nedenler: Göç üzerine yapılan çalışmaların sonuçları göç hareketlerinin en önemli nedeninin ekonomik olduğunu göstermektedir. Yoksulluk, kötü ekonomik koşullar ve yaşam koşullarını iyileştirebilme arzusu dolayısıyla, kişiler kırsal alanlardan kentlere doğru göç etmektedir (Aksoy, 2012:24). Bu anlamda işsizlik ve dolayısıyla artan yoksulluk göçün en önemli ekonomik itici faktörlerini oluşturmaktadır. Göç süreci çekici nedenler üzerinden değerlendirildiğinde ise, iş

fırsatları sunan sanayi ve iş pazarlarının büyük şehirlerde ve bu şehirlerin çevresinde bulunan iş merkezlerinde olması söz konusu bölgeleri çekici kılarak kırsal alanlardan bu bölgelere doğru göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmaktadır (Çınar, 2014: 26).

Siyasal Nedenler ve Terör: İnsanların hayatlarını idame ettirirken, kendini güvende hissetme isteği sahip olmak istedikleri en önemli faktörlerden birini ifade etmektedir (Murat ve Çelik, 2014: 48). Yüksek ücret ve daha iyi bir refah imkânı elde etmek amacıyla ek olarak yaşadıkları bölge veya ülkedeki etnik farklılıklardan dolayı oluşan ayrımcılık ve siyasi dalgalanmalar da göç hareketlerinin nedenlerini oluşturmaktadır. Bu durum bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve belirsizliklerden kaynaklanabileceği gibi farklı ülkeler arasında da gerçekleşebilir (Aksoy, 2012: 294). Türkiye’de gelişmişlik seviyesinin düşük olduğu Doğu bölgelerinde meydana gelen terör olayları, ekonomik faktörlere ek olarak bölgede yaşam süren bireylerin göç etmesine neden olan bir diğer önemli faktördür. Tarımsal ve hayvansal üretime olanak vermeyen, çatışmalar nedeniyle güvenli olmayan dolayısıyla koruma noktasında güçlük yaşanan bu bölgelerin boşaltılması ile birlikte bölgeden daha güvenli alanlara doğru yoğun bir göç yaşanmaktadır (Öztürk, 2006: 78).

Sosyo-Kültürel Nedenler: Göç üzerine kapsamlı çalışmalar yürüten Peterson, göç sürecini değerlendirmeye alırken itici-çekici faktörler olarak incelemenin tek başına yeterli olmadığını sosyo -kültürel faktörlerin de etki ettiğini ifade etmiştir (Peterson 1970: 55-65). Bazı bölgelerin sosyo-kültürel gelişmişlik seviyelerinin ve yaşam kalitelerinin daha yüksek olması insanların bu bölgelere göç etme kararlarını etkileyebilmektedir. Eğitim eksikliği, cinsiyet temelli ayrımcılıklar ve küreselleşmenin dünya kültüründe yarattığı tek tipleştirme, kan davası, bir arada yaşama/yaşamama güdüsü, gettolaşma, hemşericilik, gecekondulaşma süreci gibi olgular, sosyo-kültürel nedenler bağlamında ilk akla gelenlerdir (Eker, 2008: 6).

1.3. Göç Türleri

Göç, bireylerin veya toplumların kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşen bir seçim olabileceği gibi kendi istekleri dışında yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak zorunlu bir şekilde de ortaya çıkabilir. Bu doğrultuda göç süreci bireysel olabileceği gibi kitlesel bir dalga halinde de gerçekleşebilir. Göçün gerçekleşme biçiminin bilinmesi,

göçün etki boyutunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, göç literatürü incelendiğinde göç türlerine özgü farklı kavramsallaştırmalar ve tanımların olduğu görülmektedir (Özkalp, 1995; Petersen, 1958). Bu sınıflandırma ve tanımlamalar, göç hareketinin oluşum biçimleri ve meydana getirdiği sonuçlar açısından değerlendirilerek yapılmaktadır. Göç hareketliliği; süre, hedef, neden, biçim, uzaklık, yer ya da yasal/yasadışı ölçütler çerçevesinde sınıflandırılmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999:249).

i. İç Göç

İç göç, ülke sınırları içerisinde oluşan olay veya durumlar sonucunda gerçekleşen nüfus hareketliliği olarak tanımlanmaktadır. Bu hareketliliğin sosyal, ekonomik ve politik nedenler neticesinde oluşması dolayısıyla göçlerin yönü daha az gelişmiş bölge ya da şehirlerden daha fazla gelişmiş alanlara doğru olmaktadır (Özer, 2004: 24). Ulusal sınırlar içerisinde, dolayısıyla bölgeler arası gerçekleşen iç göç sonuçları bakımından da ulusal sonuçların ötesinde bölgesel sonuçlar doğurmaktadır. Genel olarak iş imkânlarının yetersiz olduğu kırsal bölgelerden kentsel alanlara doğru gerçekleşen iç göçler belli merkezler etrafında yoğunlaşmaktadır (Demir, 1997: 85). Bu anlamda iç göçler göç eden bireyler açısından daha az risk etmeni taşımaktadır. Daha öncesinde göç sürecine dâhil olmuş olan akraba veya komşu ilişkileri, göç sonrasında daha kolay uyum sağlama ve geçim kaynaklarına ulaşımın önünü açmaktadır. Türkiye’de yaşanan iç göç hareketlerinin temelinde kırsal alanda mevcut dengenin ve üretim tarzının bozulmasıyla birlikte yaşanan yapısal dönüşüm bulunmaktadır (Tekeli, 1982:85). Bu dönüşüm ile birlikte kentleşmeyi tetikleyen bir unsur olan iç göçler; köyden kente, doğu illerinden batı illerine ve iç bölgelerden kıyı bölgelere doğru bir hareketlilik eğilimindedir (Özdemir, 2008: 39). Dolayısıyla bu göç hareketleri kırsal alanlarda nüfusun azalmasına neden olurken kentsel alanlarda nüfus yoğunluğa neden olmaktadır.

ii. Mevsimlik Göç

Geçici veya kalıcı bir şekilde yerleşme amacıyla gerçekleştirilen hareketi ifade eden göç; düzenli veya belirli dönemlerde iki ya da daha fazla mekân değişikliği şeklinde gerçekleştiğinde mevsimlik göç kategorisinde değerlendirilmektedir (Sağlam, 2006: 34). Mevsimlik göç, bireylerin yılın belirli dönemlerinde ikamet ettikleri bölgelerden

başka bir bölgeye çalışmak, dinlenmek, gezmek gibi amaçlarla belli süreliğine gitmeleri olarak nitelendirilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 169). Dolayısıyla mevsimlik göçler, gidilen bölgede kalınan zamanın azlığından dolayı yerleşim alanı için sosyal değişime ve genel nüfus artışında ciddi bir değişikliğe neden olmaz. Mevsimlik göç, özellikle tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelerde mevsimlere bağlı olarak gelişen işgücü arz ve talebi arasındaki oluşabilecek açığın kapatılması süreci olarak gelişmektedir (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 420).

Türkiye’de mevsimlik göç olgusu, 1930-40’lı yıllarda çiftçilerin, kendi hasatları gelmeden önce veya hasatları tamamlandıktan sonra, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan ücretli olarak çalışmak üzere gezici tarım işçisi olarak yola çıkmalarıyla oluşmuştur (Kalkınma Atölyesi, 2014: 41-43). Bu grupları kırsal kesimin yoksulları olarak nitelendirilen topraksız ve küçük toprak sahipleri oluşturmaktadır. Bu grupların içerisinde özellikle toprağa sahip olmayan bireyler, yaşadıkları bölgelerdeki ya da göç ederek gittikleri bölgelerdeki tarım arazilerinde çalışmaktadır (Öztürk, 2008: 619). Mevsimlik göçler bahsedildiği gibi, ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden hasat, ekim, dikim, çapa ve sulama gibi tarımsal üretimi gerçekleştirmek için gelen işçilerin kapsamında gerçekleşirken, Suriye’de yaşanan savaş sonrası sınırdan ülkeye giriş yapan göçmenlerin de dâhil olduğu bir süreç haline gelmiştir.

iii. Sürekli ve Geçici Göç

Daimî göç kavramının da kullanıldığı sürekli göç, bireylerin farklı nedenler ile yaşadıkları yerden ayrılarak, hayatlarının geri kalanını devam ettirmek için başka bir yere göç etmesidir. Göç olayının sürekli göç olarak adlandırabilmesi için insanların göç ettikleri bölgeye kalıcı olarak yerleşmeleri gerekmektedir. Geçici göç ise, sürekli göçün aksine farklı sebeplerle göç hareketliliğini ortaya çıkaran insanların, gittikleri bölgelere kalıcı olarak yerleşme amacı olmadan belli bir süre yaşayıp daha sonra terk ettikleri topraklara tekrar geri dönme istemiyle gerçekleştirdikleri bir göç biçimidir (Küyük, 2011: 29). Sürekli göçün aksine yaşadıkları bölgeye dönüş yapan mevsimlik tarım işçileri nitelik olarak geçici göç içerisinde değerlendirilmektedir.

iv. Emek Göçü

20. yüzyıldan sonra gelişen kapitalist dinamiklerin ivme kazanmasıyla birlikte işverenler işgücü maliyetlerini kısma eğilimine girmiş, böylelikle ucuz işgücüne olan

talep artmış ve tüm bu gelişmeler sonucunda emek göçü meydana gelmiştir. Kapitalist motiflerle kuşatılmış piyasa ekonomisinin hakimiyet kazanmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak, kendi kendine sürdürebilir niteliğe haiz küçük işletmeler gitgide piyasaya açılmış fakat bu durum küçük işletmelerin rekabet gücünün kırılmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında köylerde veya kentlerde ekonomik geçimini sürdürme fırsatına erişemeyenler, ya ülke sınırları içinde farklı bölgelere ya da sınır ötesi ülkelere doğru bir göç hareketi sergilemek durumunda kalmışlardır (Toksöz, 2006: 3). İşgücünün ekonomik ve sosyal nedenler dolayısıyla yer değiştirmesi olarak tanımlanan emek göçü, hayatta kalabilmek için asgari ihtiyaçlarını karşılamak isteyen insanların ya da daha iyi koşullarda yaşamlarına devam etmek isteyen bireylerin gerçekleştirdikleri göçtür (Yıldırımoglu, 2005: 2).

v. Zorunlu/Zorla ve Gönüllü Göç

Ülke sınırları içinde meydana gelen birtakım olaylar veya sorunlar sebebiyle ülke yönetiminin o bölgede yaşayan insanları farklı bölgelere transfer etmesi, zorunlu göç olarak ifade edilmektedir (Ak, 2013: 7). Bilhassa savaş ve doğal felaketlerin sürekli meydana geldiği bölgelerde yaşamlarını sürdüren insanların can ve ekonomik varlıklarının güvenliklerini sağlamanın zor oluşu, bu yerleşim yerlerinin tahliye edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası göç örgütü zorunlu göçü, bireysel ve toplu isteklerin dışında bir ülkenin yetki alanı kapsamındaki insanların veya toplulukların bir ülke siyasetinin bileşeni olarak kendilerine ait düzenli yerleşim alanlarından ayrılmalari yönündeki baskı olarak tanımlanmıştır (IOM, 2013: 103). Bu durumda elzem sebeplerden ötürü yerleşim alanlarını terk etme baskısıyla karşı karşıya kalan insanların bu konudaki düşünceleri veya arzuları önem teşkil etmemektedir (Küyük, 2011: 30).

Zorunlu göç, devlet politikaları sonucunda sosyal, siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşen ve kültürel, iktisadi, sosyal ve politik sistemde pek çok farklılığa zemin oluşturan bir yapısal özelliğe sahiptir (İçduygu ve Ünal, 1998: 38). Gönüllü göç ise zorunlu göçün tersine; kişilerin eğitim ve sağlık imkânlarından daha çok yararlanabilme, daha yüksek ücretlerle görece daha iyi iş imkânlarına sahip olabilme gayesiyle, yaşadıkları bölgelerden öz iradeleriyle ayrılmalari sonucunda gerçekleşen göç türüdür (Koçak ve Terzi, 2012: 170).

vi. Dış (Uluslararası) Göç

Dış göç başka bir deyişle uluslararası göç olgusu, insanların ülkeler arası gerçekleştirdiği göç hareketi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla dış göçlerde bir sınırı geçmiş olma durumu söz konusudur. Dış göçler bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri bir eylem olabileceği gibi daha önce bahsedildiği üzere kendi iradeleri dışında zorunlu bir şekilde de ortaya çıkabilmektedir. Dış göçlere neden olan süreçlere bakıldığında haberleşme ve ulaşım imkânlarındaki artış, savaş, terör gibi zorlayıcı durumlar ve daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak gibi olgular karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2010: 57). Bu anlamda uluslararası göç hareketliliğinin ekonomik, kültürel ve politik süreçler olarak değerlendirilmesi gerektirmektedir (Çağlayan, 2006: 89).

Dış göç sonrası farklı kültür ve inanç biçimlerinin birbirleri ile uyum süreci uzun bir zamanda gerçekleşmektedir. Bu uyum süreci iç göçlerde daha kısa sürelerde gerçekleşen bir durum olarak görülmektedir (Çetin, 2002).

1.4. İşçi, Tarım İşçisi ve Mevsimlik Tarım İşçisi Kavramları

1.4.1. İşçi

Ülkemizde işçi hak ve yükümlülükleri 4857 Sayılı İş Kanunu kapsamında düzenlenmektedir. 4857 Sayılı İş Kanunu'na göre işçi; “*iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişi*” olarak açıklanmaktadır. TDK ise “*bedenini, kafa gücünü veya el becerisini başkasının yararına kullanarak ücretle çalışan kimse*” şeklinde açıklamıştır.

1.4.2. Tarım işçiliği

ILO'nun tanımlamasına göre tarım işçileri, tarla, bahçe, sera ve hayvan yetiştirme birimlerinde yiyecek üreterek çalışan kişilerden oluşmaktadır. Faaliyet gösterdikleri işletmeler küçük veya orta boy işletmelerden büyük işletmelere kadar farklı boyutlarda olabilmektedir. Tarım işçilerinin kendilerine ait üretim araçları bulunmamaktadır. Bu anlamda ücretli çalışmak zorunda kalmış olan tarım işçileri bu özellikleriyle çiftçilerden farklılaşmış bir grubu oluşturmaktadırlar (ILO, 2003: 6; Aktaran: Çınar, 2012:18).

Tarım sektöründeki makineleşme, parçalanmış toprak yapısı veya toprakların belirli kesimlerin bünyesinde toplanmış olması; kırsal alanda yaşayan insanlar arasında bir tabakalaşma meydana getirmiştir. Mülklerini kaybeden köylülerin bir kısmı kentlerde bulunan işgücü ordusuna yedek işgücü olarak katılmış, diğer bir kısmı ise emeklerini kiralayarak ücretli tarım işçisi olarak çalışmaya devam etmiştir. Mevsimsel farklılıkların bulunması nedeniyle tarımsal üretimin belirli aylar içerisinde yoğun bir şekilde gerçekleşiyor olması dolayısıyla tarımsal üretimde faaliyet gösteren işçiler, yaptıkları işin süresine göre sürekli ve mevsimlik tarım işçileri olarak sınıflandırılmaktadır (Oral, 2006: 387-388). Bu farklılaşma tarımsal istihdam biçimlerinden birini oluşturan mevsimlik işgücü göçünün tarımda dönemsel olarak meydana gelen işgücü ihtiyacını, mevcut iş gücünü yeniden pay ederek karşılamasının bir sonucudur. Kısa zamanlar için fazla işgücü ihtiyacının olması, tarımsal üretimde makineleşmenin beraberinde getirdiği yapısal bir değişimin sonucudur. Hasat gibi yoğun el emeği gerektiren bazı tarımsal üretim aşamalarında makineleşmeye geçilememesi nedeniyle; bu aşamalar insan emeğinin yoğun olduğu alanlar olarak kalmıştır (Çınar, 2014: 22-23).

1.4.3. Tarım İşçilerinin Sınıflandırılması

Üretim aşamasından hasat zamanına kadar farklı birçok adımı kapsayan tarımsal faaliyetler, işçiler için de farklı çalışma biçimleri sunmaktadır. Çalışma biçimlerinde bulunan bu farklılıklar ise tarım işçilerinin çeşitli gruplarda ele alınmasını gerektirmektedir (Görücü ve Akbıyık, 2010: 192). Yine tarımsal faaliyetlerinin yapısından dolayı tarım işçileri çalışma sürelerine ve şekillerine göre ayrı olarak değerlendirilmektedir (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262).

i. Sürekli Tarım İşçiliği

Tarım sektörünün yapısı aralıksız olarak işçi çalıştırmaya uygun değildir. Buna karşın tüm tarım işletmeleri oran olarak az olsa da sürekli olarak çalışacak elemana ihtiyaç duymaktadır. Sürekli tarım işçiliği genellikle küçük arazi sahibi ve kırsal bölgelerde yaşayan aileler tarafından gerçekleştirilmektedir. Tarımsal üretime dahil olan grupları ise ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır (Akbıyık, 2008: 220-237). Sürekli tarım işçilerinin büyük bir kısmı Tarım Bakanlığına bağlı olarak çalışmaktadır. Buna ek olarak özel sektör dahilinde bulunan büyük ziraat şirketlerinde de sürekli tarım işçileri

istihdam edilmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin aksine sürekli tarım işçileri şehirleşme eğilimleri yüksek ve yaşadıkları çevrenin bir parçası görünümünde olan grupları oluşturmaktadırlar (Akbiyık, 2008: 245).

ii. Gezici Mevsimlik Tarım İşçiliği

Türkiye ekonomisinin tarımsal faaliyetlere bağlı olması, mevsimsel işlerin daha çok tarım piyasasında yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Ancak mevzuatta çeşitli kanunlarda dolaylı yoldan değinilmiş olsa da mevsimlik iş ve mevsimlik tarım işçilerine yönelik net bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu sebeple yasal düzenlemelerden mahrum olan mevsimlik tarım işçileri ile ilişkili süreçler, Yargıtay'ın belirlediği çerçevede düzenlenmeye çalışılmaktadır (Büyüktarakçı, 2010: 1079-1081).

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na göre mevsimlik iş kavramı *“çalışmanın yalnızca yılın belirli dönemlerinde gerçekleştiği işletmelerde gerçekleştirilen faaliyetler”* olarak tanımlanmakta ve *“bu dönemler işin özelliğine göre uzun veya kısa olabilmektedir”* şeklinde değerlendirilmektedir (Okur, 2014: 305). TBMM Raporunda mevsimlik iş, gezici tarım ürünlerin hasat zamanlarına göre göç hareketini gerçekleştiren tarım işçilerinin yıl içerisinde birden çok yere giderek hayatlarını devam ettirebilecek maddi kazancı elde etme çabası olarak tanımlanmıştır. Gezici tarım işçileri, pamuk işçiliğinden, fındık toplamaya, patates ekiminden, toplanmasına, pancar çapalamasından, tütün toplayıcılığına kadar birçok işi şehir şehir gezerek gerçekleştirmektedirler (TBMM Raporu, 2015:193). Görücü ve Akbiyık ise çalışmalarında gezici mevsimlik tarım işçiliğini *“tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında işin yapılacağı bölgeye yöre dışından gelerek sözleşme usulü ile ya da sözleşme olmaksızın çalışan kişiler”* olarak tanımlamaktadır (Görücü ve Akbiyık, 2010: 192).

İzlenen neo-liberal tarım politikaları, gezici mevsimlik tarım işçiliğinin en temel ve önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Ayrıca; kırsal alanlarda eşit olmayan toprak dağılımı, köylülerin önemli bir kısmının toprak sahibi olmayışı ve çalışma alanlarının kısıtlı olması gibi nedenler mevsimlik tarım işçiliğini oluşturmakla birlikte göçebe bir yaşamı da beraberinde getirmiştir (TBMM Raporu, 2015). Başka bir deyişle, yeterli düzeyde gelir sağlayacak tarım alanları ya da işletmeleri olmayan küçük toprak

sahipleri ve topraksız aileler geçim kaynaklarını elde edebilmek amacıyla tarım işçisi olarak çalışmaya başlamıştır (Kaya ve Özgülner, 2015: 116).

iii. Kalıcı Tarım İşçileri

Kalıcı tarım işçileri yaşadıkları bölgelerde veya yakın çevrelerinde meyve, sebze, çay ve fındık toplama zamanlarında çalışma süreleri veya iş miktarı esas alınarak belirlenmiş ücretlere tabi olarak çalışırlar. Kalıcı tarım işçileri iş sonunda kendi evlerine dönerler bu nedenle kalıcı tarım işçileri için geçici ikamet durumu oluşmamaktadır (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 376). Kalıcı tarım işçilerini sürekli tarım işçilerden ayıran özellikler sürekli tarım işçilerinin sözleşmeli olarak düzenli ve tam zamanlı olarak çalışıyor olmasıdır.

1.5. Mevsimlik Tarım İşi

Ülkemizde görülen farklı iklim türleri tarım ürünlerinin bölgelere göre farklılık göstermesine neden olmaktadır. Bu nedenle tarım işçileri yaşadıkları bölgelerden ayrılarak mevsimlik tarım üretiminin gerçekleştiği bölgelere doğru göç etmek zorunda kalmaktadır (Tabcu, 2015: 13). Bu duruma örnek olarak; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki tarım işçilerinin bölgede yetişen ürünlerin hasat döneminin bitmesiyle birlikte, Akdeniz bölgesinde yetişen sebze ve meyve işlerinde çalışmak üzere göç etmeleri gösterilebilir. Aynı şekilde Karadeniz Bölgesinde fındık hasadının başlaması ile birlikte bölge dışından önemli ölçüde tarım işçisi göçü almaktadır (Koca ve Girgin, 2000: 32).

Türkiye'de mevsimlik tarım üzerine yapılan araştırmalar, tarım alanlarında yaşanan değişim süreçlerinin ücretli işgücüne bulunan talebi arttırdığını ve mevsimlik tarım işçiliğinin genelde toplumdaki hiyerarşik yapının en altında bulunan sosyal gruplar tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir (UNPFA, 2012; Hayata Destek, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2014; TBMM, 2015). Mevsimlik tarım faaliyeti önceki zamanlarda çok küçük topraklı veya topraksız köylüler tarafından gerçekleştirilen bir iş durumundayken; son zamanlarda Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kentleşmiş alanlarda yaşamını sürdüren yoksulların ve mülksüzleşmiş halkın mevsimlik tarım işçiliğinde hakimiyeti yaygınlaşmıştır. İşçi grupları farklı olsa bile çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak bahsedileceği üzere, çalışma ortamının zorluğu, güvencesiz ve sözleşmesiz çalışma, ücretlerin düşüklüğü, çalışma saatlerinin

uzunluğu, hijyen şartlarından uzak barınma koşulları, soğuk ve sıcak mevsim koşullarına maruz kalma gibi zorluklar pek değişmemektedir. Neredeyse tüm işçi grupları bu zor şartlara maruz kalmakla birlikte yaşadıkları toplumun en mağdur ve yoksul kısımlarını oluşturmuşlardır (Dedeoğlu, 2018: 40).

Bu durumda Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerini kimlerin oluşturduğu sorusuna cevap aradığımızda yaşanan toplumsal değişim sürecine ayrıntılı bir şekilde bakmamız gerekmektedir. Bu anlamda mevsimlik tarım işçisi arzını ve kapsamını belirleme noktasında toplumsal değişkenlerin önem taşıdığı görülmektedir. Bu toplumsal değişim sürecine ilişkin ilk gelişme, 1950’lerde tarımda makineleşmenin başlaması, toprağın mülkiyet yapısındaki değişimler ve kırsal bölgelerdeki üretim ilişkilerinin çözülmesi ile başlamıştır (Çınar ve Lordoğlu, 2011:4).

Mevsimlik işçi arzını arttıran ikinci gelişmeyi ise; kırsal dönüşüm süreci ile birlikte Güneydoğu’daki toprağa sahip olmayan köylülerin mevsimlik tarım işçiliğine yönelmeleri ve devamında ortaya çıkan zorunlu göç sürecinin oluşturduğu görülmektedir. Göçün yöneldiği bölgenin büyük kentleri olan Diyarbakır, Van, Şanlıurfa gibi kentler önceki dönemlerde iktisadi nedenlerle göç veren bölgeleri oluşturmalarına rağmen zorunlu göç süreci ile birlikte nüfus oranları hızla artış göstermeye başlamıştır. Bu aşamada batı şehirleri olan Adana, Mersin, İzmir ve İstanbul’da zorunlu göç sürecinden payını alan bölgeler arasında bulunmaktadır. Fakat bu durum söz konusu nüfusu istihdam edebilecek ekonomik bir alt yapıyı oluşturmamıştır.

Tarım işçiliği, genellikle yaşadıkları döngüyü kıramayan ailelerin gerçekleştirdiği ve hanede bulunan yoksulluğu sonraki nesillere aktarmanın yolunu açan ekonomik bir faaliyeti oluşturmaktadır. Bu durumda tarımsal faaliyetlerde ücretli olarak çalışma; yoksulluğu üreten bir niteliğe sahip olmanın yanında, hanelerin alternatif gelir gelir kaynaklarına ulaşımının kısıtlı olması dolayısıyla yoksulluk döngüsünü daha çok pekiştiren bir sürece dönüşmektedir (Dedeoğlu ve Bayraktar, 2019:62).

1.6. Türkiye’de Kırsal Dönüşümün Bir Sonucu: Mevsimlik Tarım İşçiliği

Çalışmanın bu alt bölümünde mevsimlik tarım işçiliğinin tarımsal üretim faaliyetlerinde yaygın biçimde faydalanılan bir emek şekline evrilme süreci incelenmiştir. Türkiye’de tarımsal yapıdaki geleneksel üretim ve emek ilişkilerinin

dönüşümünün farklı dönemlerde nasıl gerçekleştiği ve topraklarını kaybeden köylü halkın mevsimlik tarım işçiliğine geçiş sürecinde hangi yolları izledikleri araştırılmıştır.

1.6.1. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Tarihsel Gelişim Süreci

Yaşanan kırsal dönüşüm süreci, Türkiye’de kırsal alanda hâkimiyete sahip olan geleneksel emek ve üretim bağında çözülme yaşanmasına neden olmakla birlikte, yeniden bir yapılanma sürecini başlatmıştır. Kapitalist ilişkilerin tarımda hâkimiyet kazanması, toprak mülkiyet ilişkilerinin ve tarımsal faaliyet gösteren işyerlerinde işgücüne olan talebin boyutlarının dönüşmesine neden olmuştur (Arslan, 2018: 73).

Mevsimlik tarım işçiliğinin tarihsel kökeninin 1830’lu yıllara kadar uzandığı görülmektedir. Mevsimlik tarım işçilerin ilk görünümü Kavalalı İbrahim Paşa’nın 1830’lu yıllarda Sudan’dan Çukurova bölgesine çalıştırmak üzere tarım işçisi getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde Doğu Karadeniz bölgelerinden Rusya ve Kırım’a çalışmak amacıyla giden tarım işçilerinin var olduğu söylenmektedir (Orhan, 2017: 60).

1890’lı yıllarda kapitalist üretimin başlaması Adana’da tarımsal alanda mevsimlik tarım işçilerine olan talebin artmasına neden olmuştur. Böylelikle Adana’ya komşu illerden pamukta çapa, hasat ve hububat işlerinde çalışmak üzere mevsimlik tarım işçileri gelmeye başlamıştır (Çınar, 2014: 30).

Mevsimlik tarım işçiliği Osmanlı Devleti’nin son dönemleri itibariyle farklı dalgalanmalar şeklinde devam eden bir süreç olarak ele alınmış olsa da tarımda kapitalist ilişkilerin ortaya çıkması, tarımsal üretimde makineleşme ve metalaşma ile birlikte yaşanan sınıfsal dönüşüm süreci ile doğrudan ilişki içerisinde. Cumhuriyet döneminde tarımın farklı olarak ele alınmasının sebebi de bu dönüşümün söz konusu dönemde hız kazanmasıdır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, tarımda ücretli çalışan işçileri çiftçilerin oluşturduğu görülmüştür. Hasat zamanlarının farklılık göstermesi sebebiyle çiftçiler kendi tarım ürünlerinin hasat zamanı öncesi ya da sonrası geçici sürelerle başka tarım alanlarına ücret karşılığında çalışmak üzere göç etmişlerdir. Bu nedenle ücretli çalışan işçilerin büyük bir kısmını çiftçiler oluşturmuştur. Tarımda “geçici” faaliyetleri yapan bu işçiler ise amele, ırgat ve gündelikçi olarak adlandırılmışlardır (Toprak, 1997: 9-10).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Türkiye'de önemli bir kırsal dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönemde kırsal alanda çözümlerin yanında yapılanmalar da başlamıştır. Bu süreç tarımın yapısının evrilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda makineleşmenin artması, bireysel toprak mülkiyetinin artması, tarımsal politikalardaki radikal dönüşümler, tarımsal üretime uygun olmayan alanların tarıma açılması ve toprak reformu tartışmalarının ortaya çıkması gibi olgular kapitalist sistem yapısının oluştuğuna dair güçlü göstergeler olarak değerlendirilebilir (Tekeli, 1978:301).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ise ABD'nin Marshall Planı doğrultusunda uyguladığı politikalar ile kırsal dönüşüm hız kazanmıştır. Bu politikalar tarımsal üretimin artırılmasını amaçlarken bu ancak daha fazla alanın tarımsal faaliyete açılması ve tarımda makinelerin kullanılmaya başlaması ile mümkün olabilmıştır (Köymen, 1999; Çınar, 2014).

Feodal üretim ilişkilerinden farklı gelişen kapitalist toprak mülkiyeti, tarımda topraksız işçi ve sermayeye bağlı yeni bir sınıf doğurmuştur. Tarımsal faaliyetlerin meta haline dönüşmesi sonucu işgüçleri ve çalışma kapasiteleri dışında hiçbir şeyleri olmayanlar bu yeteneklerini satmak zorunda kalmışlardır. Bu durum ise topraksız ve mülksüz işçilerin sermaye egemenliği altına girmeleri ve ücretli işçi olarak çalışmalarına neden olmuştur (Bernstein, 2014).

Keyder kapitalist yapı etkinliğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kapitalist tarım ancak ‘köylü’ oluşumunun dönüşümü ile ortaya çıkar, dolayısıyla küçük meta üretimi derinleştikten sonra tarımda kapitalizme geçileceğini beklemek hatadır. Yani köylülüğün, meta ilişkilerinin yaygınlaşması yolu ile tasfiyesi iki şekilde olabilir; Birincisi, mülkiyet hakkının büyük toprak sahipleri veya devlet ile beraber büyük toprak sahipleri tarafından kontrol edilmesi, böylece de yoksul köylünün mülksüzleştirilip tarım işçisi statüsüne sokulmasıdır. Bu, anlaşılacağı gibi kapitalist tarıma giden yoldur. İkincisi ise, köylü ilişkilerin çözülmesi sürecinde mülkiyet hakkının yaygın olarak edinilmesi ya toplumsal mücadele ya da devlet kademesindeki politik dengeler vasıtasıyla küçük meta üretiminin yerleşmesidir.” (1988: 171).

1950 sonrasında uygulanan ithal ikameci kalkınma politikalarının, kırdaki mülk kaybetmeden kentleşme ve işçileşme olgusunun koşullarını desteklediği görülmektedir. Türkiye'de bulunan mevcut koşullar içinde kentlere ve yurt dışına göç

eden gruplar, göçün aşamalı süreci içinde kırdan destek almaya devam ettikleri gibi birikimlerini tekrardan kıra yatırım yatarak küçük meta üreticiliğine de destek olmuştur (Şengül, 2017: 70).

1980’lerdeki politikalar ile küreselleşme ve neoliberal dönüşümlere açılan kapılar, tarımdaki dönüşümün ve bunun devamında işgücü talebinin ise bağımlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Değişen tarımsal üretim biçimleri mevsimlik işgücü talebi yaratmakla birlikte kentlere doğru oluşan kitlesel göç hareketliliğine katılamayan toplumların mevsimlik işgücüne kaynak oluşturmasıyla sonuçlanmıştır. Topraksız köylülüğün bir uzantısı olarak mevsimlik çalışanlar, niteliksiz ve ucuz işgücü şeklinde sömürüye açık şekilde istihdam edilmeye devam etmiştir (Geçgin, 2009: 6).

1980’lerdeki diğer önemli unsur zorunlu göç olgusudur. Yaşanan terör olayları neticesinde kırsalda yaşanan zorunlu göç hareketleri, batıdaki büyük kentler olduğu kadar yine Güneydoğu Anadolu bölgesindeki kent merkezlerine yönelmiş ve buralarda işgücü arzı fazlası oluşturmuştur (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 427). Bu bölgelere yaşanan zorunlu göç hareketi 1990’larda hızlanmış ve mevsimlik göç hareketleri ile yerinden edilmenin ardından ekonomik bir hale bürünmüştür (TESEV, 2008: 154).

Tarımsal üretim biçimlerinde kapitalist ilişkilerinin yaygınlaşması ve kırsal alandaki dönüşüm ile birlikte geleneksel üretim ilişkilerinin bozulması, toprak sahiplerini sürekli işçi yerine geçici ya da mevsimlik işçi aramaya yönlendirmiştir. Üretim ve emek ilişkilerinde çözülme yaşanması, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktan başka çareleri bulunmayan köylü kitlelerinin sayısının da artmasına neden olmuştur. Bu durumda kapitalist üretim biçimlerinin hâkim olduğu faaliyet alanlarında tarım işçilerinin çalışmayı seçme veya seçmeme gibi bir özgürlüğe sahip olduğundan bahsetmek mümkün olmamaktadır (ILO, 2005; Çınar, 2014).

Ülkemizde, tarımsal işgücü yoğunluğu gittikçe artış göstermektedir. Tarım işçilerine yönelik çözüm önerileri geliştirme aşamasında bahsedilen süreçlerin göz önünde bulundurulması, önlem ve müdahalelerin başarılı olabilmesi için oldukça önemlidir. Bu bağlamda Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin yasal mevzuatı değerlendirmeye alınmalıdır.

1.7. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yasal Mevzuatı

Türk hukuk yapısına bakıldığında mevsimlik tarım işçilerine özgü düzenlemelerin oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Hukuki düzenlemelerde mevsimlik tarım işçilerini doğrudan kapsamına alan çerçeve bir yasa henüz çıkarılmamıştır. Mevsimlik tarım işçilerini kapsamına alan mevcut hukuki düzenlemeler ise tarım işçilerinin büyük bir kısmının kayıt dışı bir şekilde çalışmaları nedeniyle uygulama aşamasında zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin hukuki düzenlemeler ve yasal korumaların olmadığı çalışma hayatları, çalışma hakkı ve özgürlüğü açısından değerlendirildiğinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan bireylerin işveren karşısındaki savunmasız konumları sosyal haklardan bahsedilmesini de zorlaştırmaktadır. Bu kısımda mevsimlik tarım işçilerine ait düzenlemeler, farklı kanunlar çerçevesinde incelenecektir.

i. 4857 Sayılı İş Kanunu'ndaki Düzenlemeler

Kanun kapsamında mevsimlik iş konusundaki hususlar iş mevzuatında yeterli biçimde düzenlenmemekte ve kanun kapsamında mevsimlik işler doğrultusunda yasal bir tanımlama bulunmamaktadır (Yücel, 2012: 17). Kanun kapsamına, sadece işverene bir hizmet akdine tâbi olarak çalışan işçileri dâhil etmektedir. Tarımsal üretim faaliyetleri genellikle ücretsiz aile işçiliği şeklinde ortaya çıkmakta bu anlamda çalışan işçilere yönelik bir sözleşme bulunmamaktadır (Güreşçi, 2013: 135).

Türkiye’de emek ile ilgili yasalar; ticaret, sanayi, basın, denizcilik ve 50 kişiden fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerinde bulunan iş bağlarını düzenlemektedir (Kalkınma Atölyesi, 2014: 45). Bu doğrultuda 4857⁴ Sayılı İş Kanunu’nun 4. maddesine göre 50’den az işçi çalıştıran tarım ve orman işyerlerinde kanun kararlarının uygulanmayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir.

İş Kanunu’nun 113. maddesinde “*Bu Kanunun 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) ve (ı) bentlerinde sayılan işyerlerinde çalışan işçiler hakkında 32, 35, 37, 38 inci madde hükümleri uygulanır. Bu maddelere aykırılık hallerinde ilgililer hakkında ilgili ceza hükümleri uygulanır*” hükmü yer almaktadır. Kanun kapsamının 111.

⁴ 10.06. 2003 tarih ve 25134 sayılı Resmî Gazete.

Maddesi’nde tarım niteliğinde sayılan işler maddeler halinde belirtilmiş ve tarım işlerinde çalışanların çalışma koşulları, iş sözleşmesi, ücret ve işin düzenlenmesine ilişkin hususların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenmesi kabul edilmiştir (Kılıç, 2006: 44).

Mevsimlik tarım işçileri kanun kapsamı dışında tutulmakla birlikte sözleşme gerçekleştirme ve sözleşme feshi, haftalık, yıllık ve hastalık izni, iş sağlığı ve güvenliği gibi haklardan yararlanamadıkları görülmektedir. Çalışma saatlerinin Kanunu’na aykırı bir biçimde normal çalışma sürelerinin çok üzerinde olduğu görülmekle birlikte, çocuk ve genç işçilerin Kanunu’nun yasaklarını ihlal edilerek çalıştırıldıkları bilinmektedir (MSG, 2010: 2).

ii. 6098 Sayılı Borçlar Kanunu’ndaki Düzenlemeler

İş Kanunu kapsamına dâhil edilmeyen işyerlerinde faaliyet gösteren işçilerin hakları Borçlar Kanunu hükümlerince korunmaktadır. Söz konusu kanun kapsamında tarım işçilerine kısıtlı bir şekilde yer verilmekle birlikte mevsimlik tarım işçileri kapsama dahi alınmamıştır (Kalkınma Atölyesi, 2014: 45). Tarım işçileri 6098 Sayılı Borçlar Kanunu’nun altıncı bölüm birinci ayrımında “Genel Hizmet Sözleşmesi” başlığında 393.- 447. maddeler arasında hüküm altına alınmış ancak gezici mevsimlik tarım işçilerinin hakları İş Kanunu’na paralel hale getirilmiştir (Kalkınma Atölyesi, 2014: 49).

Hizmet akdi ile mevsimlik tarım işçilerinin hakları güvence altına alınmış olmasına rağmen uygulama noktasında bu haklardan yararlanamadıkları görülmektedir. Mevsimlik tarım işçilerin sözleşmesiz olarak çalışmaları ve hakları konusunda pek bilgiye sahip olmadıklarından dolayı yargı yoluna başvuramadıkları ve bu konu için emsal yargı kararlarının alınmadığı görülmektedir (Kılıç, 2006: 46).

iii. 5510 Sayılı Genel Sağlık Sigortası Kanunu’ndaki Düzenlemeler

6111 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile birlikte mevsimlik tarım işçileri gibi süresiz işlerde faaliyet gösterenler de sigortalı olabilme hakkına sahip olmuştur. Bahsedilen kanun dâhilinde işçiler sigortalandıkları sürelerin dışında

isteğe bağılı olarak sigorta yaptıırabilecek ve 4/a⁵ kapsamında değerlendirileceklerdir. Böylelikle genel sağlık sigortası ve yaşılılık sigortasından da yararlanabilme hakkına sahip olabileceklerdir. Genel sağlık sigortası (GSS) kapsamında gelirinin asgari ücretin üçte birinden az olduğunu ve aile bireyleri içinde başıka gelire sahip olan kişınin olmadığını gelir testi yaptıırarak kanıtladıkları takdirde prim devlet tarafından ödenmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2014: 95).

iv. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'ndaki Düzenlemeler

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun amaçlarına bakıldığında; işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği önlemleri alınmasının yanında alınacak önlemlerin geliştirilmesi ve bu doğrultuda işçi ve işverenlerin hak ve yükümlülüklerini düzenlediği görülmektedir. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu uygulama kapsamında, kamu ve özel sektörün işyerlerinde faaliyet kolları ayırımı yapılmadan bütün çalışanlara uygulandığını belirtilmektedir (Resmî Gazete, 2012). Fakat gezici tarım işçilerinin faaliyette bulunduğu işletmelerde yasal düzenlemeye bağlı iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin uygulanması çok mümkün olmamaktadır. Kanun kapsam olarak bütün işyerlerini almış olsa da bu düzenlemeler daha çok endüstriyel üretim gerçekleştiren işyerlerine ağırlık vermektedir (MİGA, 2012: 8).

v. 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu

ILO'nun tarım işçilerinin örgütlenmelerini onaylanan sözleşmeleri bulunmaktadır. Bu anlamda tarım işçilerinin örgütlenmesinin önünde belirlenmiş bir yasak olmamakla birlikte yasal mevzuatlarda tarım faaliyetlerine uygun düzenlemelerin bulunmaması, mevsimlik, kısa süreli ve küçük gruplar halinde çalışma biçimi tarım işçilerinin örgütlenmesini zorlaştırmaktadır (MSG Yayın Kurulu, 2010: 3).

vi. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği

Tarım aracılığı sistemi, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ilişkilerini düzenleme noktasında önemli bir role sahiptir. Aracılık sisteminde tarım aracıları, üretime katılmak amacıyla gidilen bölgelerdeki işverenlerle anlaşarak işçi bulmakta bunun

⁵ 5510 sayılı yasa gereği, 4/a bir iş yerinde sözleşmeli olarak çalışan kişilerin çalışma alanını ifade etmektedir.

karşılığında da işçilerin ücretleri üzerinden belli bir pay almaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2014: 50).

Tarım aracıları ile ilgili hukuki düzenlemeler 27.05.2010 tarih ve 27593 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan “Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği”dir. Yönetmeliğin hükümlerini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yerine getirmektedir. Yönetmeliğin 5. maddesine göre tarım aracılığı şartları belirlenmiştir. Buna göre, tarımsal üretimde iş ve işçi bulma aracılığı, esas itibarıyla Türkiye İş Kurumu’na yürütülmektedir. Ancak, Kurum il veya şube müdürlüğü bulunmayan ya da olmasına rağmen ulaşım, haberleşme ve koordinasyon zorluğu yaşanan yerlerde, kurum tarafından gerçek veya tüzel kişilere aracılık yapmaları için izin verilebilir. Bu bağlamda kurum tarafından izin verilmediği sürece aracılık yapılamaz. Yönetmeliğe göre aracılardan işçilerden ücret almaları yasaktır. Ücretler yalnızca işverenden alınabilir (Yön. Md.5).

İKİNCİ BÖLÜM

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN YAŞAM KOŞULLARI VE YAŞADIĞI SORUNLAR

“On binlerce insan
kapacak, yorgan döşek, un, bulgur torbalarıyla
kamyonlara, naylonlara biner, kimi yalın
yapıldak, çoluk-çocuk, genç-ihtiyar yollara,
oradan Çukurova’ya dökülür. Çukurova’nın
çıldırılmış sıcağı altında, sabahtan akşama dek,
hiçbir sosyal güvenliği olmayan bu on binler
“tarım işçisi” olarak ölesiye çalışır, alın teri
yaşamak için. Yaşamak için öler.”

Fikret Otyam (2007)

Mevsimlik tarım işçilerinin, çalışma ve yaşam şartları değerlendirildiğinde; emek sürecinde bulunan diğer alanlara oranla daha ağır ve zor koşullar taşıdığı görülmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2014: 45). Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlar incelenirken yaşam alanları ve çalışma alanları olmak üzere iki sınıflandırma yapılabilir. Yaşam sürdükleri alanlarda meydana gelen sorunlar arasında; barınma ve mekânsal dışlanma, beslenme, temiz suya erişim, altyapı sorunları (kanalizasyon), çocukların eğitime katılımı ve toplum ile sosyalizasyonu, kız çocukları ve kadınların sorunları, sosyal dışlanma ve ötekileştirme süreçleri gösterilebilir. Çalışma alanlarında ise; iş kazası, meslek hastalıkları, zirai ilaç zehirlenmeleri, trafik ve servis kazaları, sosyal güvenlik hizmetlerine ulaşım, çocuk işçiliği, ağır çalışma koşulları, ücretlerin azlığı ve ücrete erişim koşullarının zorluğu gibi sorunlar gösterilebilir. Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerini ele alan çalışmalara bakıldığında; çalışma şartları, ulaşım, sağlık ve barınma sorunları, eğitim seviyeleri, kadın emeğinin görünümü, çocuk işçiliği, ırksal ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi süreçlerin değerlendirildiği görülmektedir (Güğercin ve Baytorun, 2018:159). Bu çalışmada ise söz konusu alanlara ilaveten neyi ele alacağız belirtelim.

2.1. Barınma Sorunları ve Mekânsal Dışlanma

Üretim araçlarına sahip olmayan ve bu nedenle yaşadıkları bölgelerde kazanç elde edemeyen mevsimlik tarım işçileri, farklı bölgelerde tarımsal faaliyetlerinin başlaması ile birlikte göç ederek kazanç elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Tarımsal ürünlerin türüne göre üretim zamanının değişiklik göstermesi, bu işçilerin sürekli olarak yer değiştirmelerine ve yaşamlarını geçici barınaklarda geçirmelerine neden olmaktadır (Yıldırak vd, 2003: 84). Tarım işçilerinin yerleşim ve barınma sorunlarını ele alırken birçok noktaya değinmek gerekmektedir. Çünkü yapılan araştırmalarda (HDD, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2014) mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları alanlara gelmeleri ile birlikte barınma konusunda sorunlar yaşamaya başladıkları görülmektedir. Yerleşim alanlarını seçme konusunda özgür olamayan işçiler yerleşik halkın belirlediği bölgelere yerleşebilmektedirler. Mevsimlik tarım işçileri genellikle barınma ihtiyaçlarını plastik ya da bezden yapılmış çadırlarla karşılamaya çalışırken işverenlerin kalacak yer sağladıkları durumlara nadiren rastlanmaktadır (Egemen, 2015: 39). Çadırların naylon veya bez gibi maddelerden yapılmış olması birçok konuda işçileri korunaksız durumda bırakmaktadır. Genellikle erişilmesi ve taşınması kolay ancak sağlıksız olan naylon, çadır ve kamış gibi malzemeler sadece etraftan görünmeyi engelleme noktasında yeterli olmaktadır. İşçilerin oluşturduğu çadır alanları mutfak, tuvalet ve banyonun bulunmadığı, temiz suya erişim, kanalizasyon gibi olanakların sınırlı bulunduğu ve bütün tehlikelere açık olan yerleri oluşturmaktadır (Özbekmezci ve Sahil, 2004). Bu çadır alanlarının yaz mevsiminde aşırı sıcaklardan, kışın ise kuvvetli yağış ve rüzgârdan etkilenmeye açık halde olması orada yaşayanların hayatını olumsuz etkilemektedir (Kalkınma Atölyesi, 2017:109). Bu tehlikelerin yanı sıra çadır yerleşkelerinin doğa koşulları içerisinde bulunması işçileri böcek, yılan ve akrep gibi hayvanların saldırılarına da açık hale getirmektedir. Mevsimlik tarım işçileri çadır yerleşimlerini yerleşik halkın isteği doğrultusunda; mahalle ve şehir merkezlerinden uzak çöküntü alanlara, dere ve ırmak kenarlarındaki bölgelerde kurmak zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla işçiler sosyal bütünleşme imkânlarından uzak tecrit (soyutlanmış) bir yaşam sürmek zorunda bırakılmaktadır. Yaşanan bu durumu sosyal dışlanmanın bir uzantısı olan “mekânsal dışlanma” kavramı çerçevesinde değerlendirebiliriz. Çok boyutlu bir kavramı

oluşturan sosyal dışlanma sahip olduğu bu çeşitli boyutlar ile iç içe olan etkin bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu iç içe geçmiş yapı sosyal dışlanmanın iktisadi, kültürel ve siyasal alanlarda meydana gelmesi ile sonuçlanmaktadır. Literatürde genellikle ekonomik zemine oturtulan ve yoksullukla ilişkilendirilerek değerlendirilen bu olgu, günümüzde daha da belirginleşen bir yapıya sahip olmuştur. Mekânsal dışlanma “bir sıra sebepten dolayı bazı mekânlara ulaşım ve bu mekândan yararlanma konusunda sorunların bulunması, engeller ile karşılaşılmaması durumu” olarak açıklanabilir. Mekânsal dışlanma olgusunda iki temel açıdan söz edilebilir. Bunların ilkinin, toplum çoğunluğunun kişiyi yaşadığı mekânı ve coğrafyası sebebi ile dışlaması, suç eğilimi, gelir seviyesi, etnik köken, siyasal eğilimler gibi esaslara bağlı olarak damgalaması, ayrımcılığa tabi tutması oluşturmaktadır. İkincisini ise kişinin yaşamını sürdürdüğü mekânda bulunan kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliksel düzeyi nedeniyle toplumsal yaşama tam anlamıyla bütünleşmiş olamaması oluşturmaktadır (Ulutaş ve Kamber, 2016:4-5).

Diğer taraftan dışlanmışlıkların içerisinde yaşıyor olmak, sosyal mesafeleri daha da derinleştirmekle birlikte sosyal dışlanma kısır döngüsünü kırmayı da zorlaştıran bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006: 10-36). Kişinin kendini güvende hissetmesi ve barınma en temel ihtiyaçlardan birisini oluştururken, göç ve yoksulluk süreci ile birlikte mevsimlik tarım işçilerinin barınma ile ilgili sıkıntılar yaşamakta oldukları saptanmıştır. Tarım işçilerinin şehrin çöküntü (harabe) ve kenara itilmiş alanlarında yaşamak zorunda bırakılıp dışlanmaları, temel refah hizmetlerine ve kentsel alanlara sunulan belediyeçilik, altyapı gibi hizmetlere ulaşamamaları gibi birçok sorun alanını beraberinde getirmektedir.

Bu noktada sosyo-mekânsal dışlanmanın, kentsel alanlara ulaşım ve kent merkezi fırsatlarından yararlanabilme pratikleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu söylemek mümkündür (Cook, 2015: 6).

2.2. Sağlık Sorunları

Mevsimlik tarım işçileri, yaşam alanları, barınma koşulları ve çalışma ortamlarından dolayı sağlığı tehdit eden birçok unsura açık durumda bulunmaktadırlar. Çalışma biçimlerinden dolayı sürekli olarak yer değiştirmeleri, mekânsal olarak kentlerin dışında yaşıyor olmaları, işçilerin büyük bir kısmının sağlık güvencesinin

bulunmaması ve tüm bunlara ek olarak sağlık hizmetlerine ulaşma konusunda zorluklarının bulunması sağlık hizmetlerinden yeterli oranda yararlanmalarına neden olmaktadır.

Çalışma koşulları ise; uzun çalışma saatleri, iklim koşulları ve iş kazası ve meslek hastalıklarına açık konumda bulunan çalışma alanları birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışma koşullarından dolayı çok uzun süreler ayakta kalma, tekrarlanan hareketleri yapma, ağır yük taşıma gibi işçileri fiziksel açıdan zorlayan eylemler kas ve iskelet sorunlarına neden olmaktadır (Şimşek, 2012). Mevsimlik tarım işçilerinin pestisit, kimyasal ilaç ve gübre gibi maddeler ile temas halinde olmaları cilt hastalıklarının oluşmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de tarımsal faaliyetlerin genellikle yaz aylarında yapılması nedeniyle, işçiler güneş ışınlarına korunaksız bir şekilde maruz kalmaktadır. Bu durum cilt kanserlerinin görülme olasılığını arttırmaktadır. Konuya yönelik yapılan çalışmalar bu grupta genellikle yaşanan sağlık sorunlarının, yorgunluk, bel ve sırt ağrısı, güneş çarpması, solunun yolu enfeksiyonları, cilt hastalıkları, baş ağrısı, anksiyete, depresyon ve intihar eğilimi olduğunu göstermiştir (MİGA, 2012: 10). Bunlara ek olarak yapılan çalışmalar mevsimlik tarım işçilerinin sağlık hizmetlerinden faydalanırken ayrımcılığa ve ötekileştirmeye uğradıklarını ortaya çıkarmaktadır (Uzundere, 2015: 34).

Ülkelerde yaşanan afet ya da acil durumlardan en fazla dezavantajlı gruplar etkilenmektedir. Bu noktada yaşanan bu olaylardan özellikle temel haklara ulaşma konusunda sıkıntılar yaşayan, yoksul, yoksun, kırsal bölgelerde yaşayan ve eğitim seviyesi düşük gruplar etkilenmektedir. 2019 Aralık ayı itibariyle, Çin’in Vuhan kentinde “Korona⁶” olarak tanımlanan bir virüs ortaya çıkmış ve çok kısa bir süre içerisinde tüm kıta ve ülkelere yayılım göstermiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Şubat 2020 tarihinde bu virüse korona virüs hastalığının kısaltması olan Covid-19 adını vermiş, 11 Mart 2020 tarihinde korona virüsün dünyada hızlı bir şekilde yayılım göstermesinden dolayı küresel bir “pandemi” ilanında bulunmuştur. Bu süreç içerisinde Türkiye’de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiştir. Salgının tüm dünyaya yayılım göstermesi ile beraber hem devletlerin hem de uluslararası yapıların sürece hazırlıksız yakalandığı günler içerisinde hızla artan vaka

⁶https://covid19.who.int/?gclid=EAIaIQobCh-MIsJ3xu8696gIVQ9OyCh2HCQcxEAAYASAAEgKD3_D_BwE

sayıları ile gözler önüne serilmiştir. Salgının yayılımını önlemek amacıyla yapılan “evde kal” ve “sosyal mesafeye dikkat et” çağrı ve uyarılara rağmen toplumun büyük bir kısmı çalışmak zorunda kalmıştır.

Türkiye’de her sene sayıları milyona ulaşan mevsimlik gezici tarım işçisi haneler, tarımsal üretim faaliyetlere dâhil olma amacıyla yaşadıkları bölgelerden farklı bölgelere doğru yola çıkmaktadır. Covid-19 ile birlikte hem yerel hem de ulusal olarak alınan evde kal tedbirlerine rağmen evde kalabilmesi mümkün olmayan, bu gruba yönelik ek düzenlemelerin yapılmasına duyulan gereksinim artış göstermiştir.

Covid-19 ile birlikte dünya genelinde mevsimlik tarım işçileri işgücünün kilit noktası olarak görülmeye başlamıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmaya devam etmemesi durumunda gıda tedarik zincirinde sıkıntı çıkabileceği hatta gıda krizinin yaşanabileceği gibi senaryolar yazılmaya başlamıştır. Birçok ülke bu noktada mevsimlik tarım işçilerine yönelik koruma paketleri açıklamıştır (Kalkınma Atölyesi, 2020a).

Türkiye’de 2020 yılının mart ayı sonuna doğru yaklaşırken, salgın sürecine yönelik gelişmeleri yakından takip edebilmek tarım ve gıda konusunda atılması gereken adımlara yönelik önerileri ortaya koyabilmek ve bu doğrultuda kararlar alabilmek için Tarım ve Orman Bakanlığı “Covid-19 Komisyonu” kurmuştur. Ülke içerisinde, “tarımsal üretimin aksaklıklara uğramadan yürütülmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması noktasında önemli bir görev üstlenen mevsimlik tarım işçilerinin”, Covid-19 virüsüne karşı koruyucu ve hijyen malzemelerine ulaşımı ile barınma koşullarının iyileştirilmesi için Bakanlık 81 de bulunan İl Tarım ve Orman Müdürlüklerine talimat göndermiştir.

2020 Nisan ayı başında Hıfzıssıhha Kurullarının aldıkları kararlarda öne çıkan önlemler ise; *“mevsimlik gezici tarım işçileri ve ailelerinin konaklayacağı tesis, konteynır veya çadırlarda yatak aralarının en az bir 1,5 metre olması, sosyal alanlarda 1,5 metre olan kişiler arası sosyal izolasyon mesafesinin korunması, kapalı alanın sıklıkla havalandırılması, bu yapılamıyorsa yatak aralarındaki mesafenin en az 3 metre olması, konaklama alanlarının düzenli dezenfekte edilmesi, konaklama alanlarında yeteri kadar su ve sabunun temin edilmesi, mutlaka tuvalet, banyo gibi kalıcı veya seyyar alanların oluşturulması ve hijyen şartlarının sağlanması, çadırlar*

arası mesafenin arttırılması, işçilerin çıkış illeri ile varış illeri arasında seyahat izin sürecinin işletilmesi ve ulaşım araçlarının yarı kapasite ile çalışması” oldu⁷.

2020 yılının Nisan ayında mevsimlik gezici tarım işçileri ve tarım aracıları (elçi başları) çoğunlukla seyahat izinleri ile gündeme geldiler. 3 Nisan 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından Otuz Büyükşehir’e ve Zonguldak iline giriş-çıkış yasağı getirildiği açıklanmış ve tüm ülke sınırları içerisinde 1 Ocak 2000⁸ tarihinden sonra doğmuş olanlara yönelik sokağa çıkma yasağı başlatılmıştır. Bu kapsamda 5 Nisan 2020 tarihinde 81 il valiliğine, “tarımsal üretimin sürekliliği” vurgusu yapılarak, tarım işçilerinin bölgeler arası hareketliliğine ve çalışmaya devam etmelerine izin verildiği” bilgisi gönderilmiştir. Ancak bu gelişmeler sonrasında illerden ve ilçelerden salgın tedbirleri kapsamında gezici tarım işçisi alınmayacağı, çıkış ve varış illerinde uygulanan farklı sınırlandırmalar uygulanacağı bilgilerinin açıklanmasıyla mevsimlik gezici tarım işçileri şehirlerarası seyahatlerde sorunlar yaşamaya başlamıştır.

Kalkınma Atölyesi (2020b) tarafından yapılan çalışma Covid-19 salgını süresince mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeye yönelik önlemlerin alınmadığını göstermektedir. İşçiler için Covid-19 ile birlikte değişen tek şey, olumsuz yaşam ve çalışma koşulları noktasında daha çok gündeme gelmeleri olmuştur. Mevcut koşullar içerisinde insan onuruna yakışır, güvenli, sağlık, eğitim ve sosyal koruma konusunda yeterli yaşam şartlarına sahip olmayan mevsimlik tarım işçilerinin durumları, Covid-19 salgını süreci ile birlikte daha dezavantajlı duruma gelmiştir.

2.3. Eğitim Sorunları

Türkiye’de dezavantajlı meslek toplulukları değerlendirildiğinde eğitim seviyesinin en düşük olduğu grupları mevsimlik tarım işçilerinin oluşturduğu görülmektedir (Kutlu, 2011: 25). Mevsimlik tarım işçileri çalışma şekillerinden dolayı Mart-Nisan aylarında tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelere göç etmeye başlamakla birlikte sürekli olarak bu şekilde yer değiştirmektedirler. Mevsimlik tarım işçileri genellikle aileleri

⁷ İçişleri Bakanlığı’nın açıklamasıyla aynı gün olmak üzere Adana ve Ankara valilikleri 3 Nisan 2020 tarihinde bu tedbirleri yayınlamıştır. Adana Valiliği 03.04 2020 COVID-19 Mücadele Kapsamında Alınan Önlemler.

⁸<https://www.icisleri.gov.tr/sokaga-cikma-yasagi-bulunan-18---20-yas-arasindaki-genclerle-ilgili-istisna-lar>

ve akrabalarıyla birlikte göç ettikleri için eğitimine devam etmesi gereken çocuklar okuldan alınarak aileleriyle birlikte erken yaşta çalışmaya başlamaktadır. Bu nedenle mevsimlik tarım işçisi aileler içinde lise ve üzeri eğitim sürecine devam edebilen çocuk oranı oldukça az olmaktadır. Bu durum belirtilen sebeplerin yanında eğitimin gün geçtikçe maliyetli bir hal alması ve ailelerin iş gücüne olan ihtiyaçlarını aile üyeleri üzerinden karşılamasının bir sonucu olarak gösterilebilir (Geçgin, 2009: 17; Etiler ve Lordoğlu, 2014: 115).

Mevsimlik tarım işçilerine yönelik yapılan alan çalışmalara (HDD, 2014; TBMM, 2015) bakıldığında; çocukların genellikle 12 yaşından sonra, ücretli çalışma sürecine dahil olmaya başladıkları görülmektedir. Eğitimin hane açısından maddi bir getiri sağlamayacağı düşüncesi çocukların eğitimlerinin kesintiye uğramasına neden olmaktadır (www.egitimsen.org.tr).

Eğitim sürecine hiç dahil olamamış ya da dahil olmasına rağmen devam edemeyen çocuklar, hane üyeleri ve akrabaları tarlaya çalışmaya gittiklerinde genel olarak çadır bölgesinde tek başına, kardeşleri ile veya bir yetişkinin gözetiminde ancak anne, baba gözetiminden uzak, güvenli olmayan ortamda kalarak zaman geçirmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2010 yılında mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarını iyileştirme projesinde çocukların eğitim hayatına katılmalarını sağlamak amacıyla koruyucu önlemler almıştır. 2010 yılında yayınlanan genelgeye göre mevsimlik tarım işçilerinin zorunlu eğitim aşamasında bulunan çocuklarının eğitime devam edebilmelerini sağlamak amacıyla; yaşadıkları veya gittikleri bölgelerde Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak kabul edilmeleri, taşınmalı eğitim ya da mobil eğitim gibi fırsatlardan en elverişli olanı tercih edilerek çocukların okula devamları sağlanmaktadır. Bu amaçla şartlı nakit transferi gibi teşvik edici önlemler aktif biçimde uygulanmakta, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilmektedir. Ayrıca, 2011/25 Sayılı Millî Eğitim Bakanlığı Genelgesi mevsimlik tarım işçilerine ve çocuklarının eğitime devamına yönelik hükümler içermektedir. 2010 yılı itibarıyla mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının yaşadıkları eğitim sorunları doğrultusunda saptanmış koruyucu ve düzenleyici önlemler kapsamında birtakım gelişmeler kaydedilmesine rağmen, çocukların eğitime dâhil olabilmesi ve devamlılık sorunları ile ilgili çalışmaların devamına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar

(Benek ve Ökten, 2011; Lordoğlu ve Etiler, 2014) okul saatleri içerisinde ve gün içinde tarlada çok sayıda çalışan çocuk olduğunu ve ailelerin çocuklarını çalıştırma konusunda yasal denetim olduğuna dair baskı hissetmediklerini göstermektedir.

2.4. Ulaşım Sorunları

Mevsimlik tarım işçilerinin en önemli sorunlarından birisini de ulaşım sorunu oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerin gelir kaynaklarına ulaşma amacıyla bulundukları bölgelerden başka bölgelere göç ediyor olması ulaşım süreci açısından tehlikeler sunmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin beraber gittikleri işçiler kadar, birlikte getirdikleri eşya ve ulaşım araçları da bu konuyu incelerken önemli noktaları oluşturmaktadır. Aile üyeleri ile beraberinde, büyük bir eşya yükü ile çalışacakları yerlere giden mevsimlik tarım işçileri genellikle gruplarla ve eşyalarla toplu bir biçimde ulaşımı tercih etmektedirler. Bu da otobüs ulaşımını zorlaştırmaktadır. Bu durumda işçiler çoğunlukla ulaşım aracı olarak kamyon ve kamyonetleri tercih etmektedirler.

Mevsimlik tarım işçi ailelerin kalabalık ve eşyalar ile göç ediyor olmaları göz önünde bulundurulduğunda büyük araçlar epeyce elverişli görünmektedir. Fakat yaşanan trafik kazası oranlarının yüksekliği değerlendirildiğinde, üstü açık kamyonlarda yolculuk yapan ailelerin meydana gelebilecek büyük bir trafik kazasında hayatta kalabilme ihtimali oldukça düşük olmaktadır (Görücü ve Akbıyık, 2010:198). Yasal açıdan yasaklamaların bulunmasına rağmen, gerekli denetimlerin yeterli düzeyde yapılmaması tarım işçilerinin kamyon kasalarında taşınmaya devam etmesine neden olmaktadır (Yıldırak vd, 2003: 47). Tarım işçilerinin yaşam alanlarından çalışma bölgelerine ulaşımı konusu da insan hayatını tehdit eden diğer bir sorun alanıdır. İşçilerin çalışma yerlerine ulaşimleri da güvenli olmayan traktör römorkları ve kamyon kasalarında gerçekleşmektedir. İnsan taşımaya uygun olmayan araçlarda yolculuk yapan işçiler neredeyse katliam olarak nitelendirilebilecek şekilde üst üste taşınarak trafik kazalarında hayatlarını kaybetmektedirler (TBMM Raporu, 2015).

2.5. Çalışma İlişkileri ve Ücret Sorunları

Mevsimlik tarım işçilerinin oldukça zor koşullarda çalıştıkları yapılan çalışmalarda (Geçgin, 2009; Kalkınma Atölyesi, 2018) ortaya konulmuştur. İşsizlik sebebiyle yaşadıkları bölgelerden ülkenin farklı yerlerine iş bulma amacıyla göç eden mevsimlik

tarım işçilerinin çalışma koşulları açısından yaşadığı zorluklar; çalışma koşullarının zorluğuna rağmen ücretlerin düşüklüğü, ücretlerinin zamanında alınamaması, cinsiyet durumuna göre ücretlerin farklılık göstermesi ve araçlar tarafından ücretler üzerinden yapılan kesintiler şeklinde özetlenebilir (SDAM, 2016: 292).

Ücretler konusunda, ülke çapında kabul görmüş bir sistem ve ücret dengesinin bulunmaması (FESD, 2012: 11) mevsimlik tarım işçilerinin, işgücü piyasasında yaşadığı sıkıntıların başında ücretlerin gelmesine neden olmaktadır. İşçilerin çalışma şartları ve ücretleri, genellikle işverenler ve araçlar arasında üretilen ürüne paralel olarak belirlenmekte ve belirlenen bu ücretler gayri resmi şekilde herhangi bir sözleşmeye dayanmadan karşılıklı güven ilişkisine dayanarak belirlenmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesi, işveren ve araçların inisiyatifine kalmış durumdadır. İşverenler yeterince kazanç sağlayamadıklarında, tüccarlardan zamanında paralarını alamadıklarında veya zarar ettiklerinde işçilerin ücretlerini zamanında ödememekte ve işçiler bu durumdan oldukça olumsuz olarak etkilenmektedir.

Diğer taraftan işçilerin kendi haklarını koruyacak herhangi bir sözleşmenin de olmamasından dolayı yasal yöntemlerle haklarını arayamamaktadırlar. Mevsimlik tarım işçileri aldıkları düşük ücret nedeniyle bir birikimde bulunamamakta ve yıllarca bu sistemin içerisinde çıkamamaktadırlar (Altın, 2014:119). İşveren ile işçiler arasındaki bağlantıyı sağlayan araçların da ücretler üzerinden kesinti yapması halihazırda düşük ücretlerle çalışan işçilerin elde ettikleri ücretlerin iyice erimesine sebep olmaktadır. Tarım işçileri ikamet bölgelerinde çalışmadığı dönemlerde yapacakları harcamalar için tarım araçlarından borç almakta, araçlar ise tarımsal faaliyetlere katılma dönemlerinde işçilerin elde edecekleri gelir üzerinden kesintiler yaparak alacaklarını tahsil etmektedir. Tarım araçlarının yaptığı kesintilerin yanı sıra işverenlerin ödemeleri düzenli yapmaması da işçilerin ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır (Lordoğlu ve Çınar, 2011: 436). Ücretlerle ilgili bir diğer sorun ise erkek, kadın ve çocukların aldığı ücretler arasında dengesizliğin var olmasıdır. Tarımsal üretim içerisinde kadın ve erkeklerin yaptıkları iş konusunda bir farklılık bulunmamasına rağmen kadınlar erkeklere göre daha az ücret almaktadır. Kadınlar, ücretler konusunda yaşadıkları dezavantajların yanında işi kabul edip etmeme konusunda da özgürlüğe sahip değildir (FESD, 2012: 11). Mevsimlik tarım işçilerinin

ücretlerinin düşük ücretli çalışma sürecini açıklayabilmek adına Wallerstein'in "işgücünün etnikleşmesi" olarak tanımladığı olgu önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Wallerstein'in ifadesine göre; kapitalist ilişkiler, mevcut bulunan tüm emek gücünü sermaye üretimine dâhil etmek istemektedirler. Diğer taraftan kapitalizm bilhassa emek gücü olmak üzere tüm maliyetleri en aza indirmeye çalışmaktadır. Irkçılık, bu amaç doğrultusunda "sihirli bir formül" olarak görülmekte ve pratikte "işgücünün etnikleşmesi" kavramı olarak bir biçim almaktadır. Böylelikle üretim içerisinde, en düşük ücreti alacak ve çalışmasının karşılığında daha az ödüllendirilecek gruplar ortaya çıkmaktadır (Wallerstein, 1995: 44-46). Dolayısıyla kapitalist ilerlemenin ilk dönemleri itibariyle işgücünün sahip olduğu etnik ve ırksal farklılıklar göz önüne alınarak üretilen hiyerarşiler, ucuz işgücünün kontrolünü sağlayarak egemenlik ilişkileri konusunda önemli rol oynamaya başlamıştır. "İşgücünün etnikleşmesi" olgusu, dünya çapında mevsimlik tarım işçisi gruplar üzerinde gözlenebilecek unsurlardan birini oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalar, dünyanın farklı bölgelerinde bulunan ülkelerde istihdam edilen mevsimlik tarım işçilerinin egemen etnik unsur dışında kalmış ve dışlanmış kitleleri oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Örneğin ABD'de çalışan mevsimlik tarım işçilerini genellikle Meksika kökenli insanların oluşturdukları belirtilmiştir. Kanada'da geçici tarım işçisi olarak faaliyet gösteren grupların, Meksika, Trinidad – Tobago, Barbadoslular oldukları gözlemlenmiştir (Akbiyık, 2011; Çınar, 2012). Mevsimlik tarım işçileri üzerine Türkiye'de yapılan alan araştırmaları (Çınar ve Lordoğlu, 2010; Kutlu, 2011; HDD, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2014; Yıldırım, 2015) bu grupların yoğun olarak Güneydoğu kökenli olduğunu ve özellikle 1990'larda yaşanan zorunlu göç süreci ile birlikte bu etnik özelliğini net bir şekilde ortaya çıkardığını göstermektedir. Yapılan alan çalışmalarına ek olarak Hayata Destek Derneğinin yaptığı araştırmada mevsimlik tarım işçilerin 2/3'ünün ana dillerinin Kürtçe, 1/5'inin ana dillerinin ise Arapça olduğu belirlenmiştir (HDD, 2014: 8). Ortaya çıkan bu tür etnik farklılıklar bu grupların Türkiye'nin batısında gerçekleştikleri tarımsal faaliyetler sırasında sosyal dışlanma ve ayrımcılık yaşamaları sonucunu doğurmaktadır (Çınar ve Lordoğlu, 2010; HDD, 2014; TBMM, 2015; Yıldırım, 2015). Günümüz şartlarında mevsimlik tarım işçileri, Doğulu işçilerin yanı sıra Suriyeli, Iraklı, Gürcü, Azeri vb. emekçilerden oluşmaktadır. Suriye'de yaşanan savaşla birlikte

Türkiye'ye gelen mülteciler yoğun bir şekilde mevsimlik tarım işçiliği sektöründe yer almaya başlamıştır (HDD, 2014: 74). Yaşadıkları koşullar sebebi ile düşük ücretlerle çalışmaya razı olan göçmen işçiler, göç ettikleri bölgelerde belirli sosyal, kültürel özellikler gösteren ayrılmış gruplar biçiminde hem sosyal hayatta hem de işgücü piyasasında görünür hale gelmeleri ile birlikte “etnisite temelli kategorilerin inşasını desteklemektedir (Handelman, 1977: 190).

Suriyeli işçiler mevcut durumlarında en öncelikli problemleri olan iş bulma ihtiyacını; ancak işgücü piyasasında bulunan ücret düzeylerinin daha altında bir ücretle çalışmaya razı olarak çözmeye çalışmaktadır. İşgücü piyasasında en son ve dezavantajlı bir grup olarak dâhil olan bu insanlar ancak piyasada bulunan diğer çalışanlara oranla daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları durumunda işveren için cazip hale gelmektedir.

Dolayısıyla bu durum işgücü piyasasında ayrı bir katmanın oluşmasına neden olmakta ve emekçi kesim arasındaki rekabeti artırmaktadır (HDD, 2014). İşverenlerin daha ucuza çalışmaya hazır Suriyelilere yönelmeleri, işgücü piyasasında görece yüksek ücretler alan yerli ve Kürt işçilere olan talebi azaltmaktadır. İş gücü piyasasında aktif olarak çalışan yerli işgücünün işsizlik tehlikesiyle karşılaşması göçmenlere yönelik ayrışma ve sosyal dışlanma ile sonuçlanmaktadır. Bu durum etnisiteye bağlı olarak ortaya çıkan sosyal dışlama ve ayrımcılık durumunun ücretler konusunda da rekabetin bir ifadesi haline gelmesi ile sonuçlanmaktadır.

2.5.1. Çalışma İlişkileri Ağı: Tarım Aracıları

Tarımsal üretim faaliyetlerinde gezici ve mevsimlik olarak istihdam edilebilir, dinamik işgücüne her daim ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun temel nedenleri arasında daha önce de bahsedildiği üzere Türkiye’de tarımsal üretimin çeşitlilik göstermesi, yılın neredeyse her ayında gerçekleşiyor olması, üretim aşamalarında özellikle hazırlama ve hasat dönemlerinde sayıca çok işçiye ihtiyaç duyulması gibi etkenler bulunmaktadır. İşte bu noktada, tarım araçları tarımsal üretimde işgücü arz ve talep dinamiklerini düzenleyen kurumsal pratik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2018). Türkiye’de tarım aracılığı, tarımsal üretim faaliyetlerinin ücretli gerçekleştirildiği alanlarda uzun yıllardır yaygın kurumsal bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapısı itibari ile tarım aracılığı, mevsimlik işgücüne ihtiyacı

olan bahçe/tarla sahipleri ve tarımsal üretim içerisinde iş arayışında olan işçilerin bir araya getirilme faaliyeti olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla aracılar geniş bir insan topluluğunun hareketliliğini sağlarken aynı zamanda işverenler ve işçiler için güvence işlevini de üstlenmektedir. Tarımsal üretimin işgücü dinamiği açısından ayırt edici özelliği, ekipler etrafında 10-15 kişilik işçi grubunu organize ediliyor olmasıdır. Bu bağlamda her işçi grubu işe alım, işten çıkarma ve işçileri organize etme gibi işlevleri yerine getiren bir tarım aracısı tarafından yönetilmektedir. Bu grupların kimlerden oluşacağı da tarım aracıları tarafından belirlenmektedir. Bir haneden kimlerin işçi grupları içerisine dâhil edileceği, yetişkinler, kadınlar ve çocukların bu gruplar içerisine alınıp alınmayacağı gibi kararlar aracının otoritesi ve denetiminde yürütülmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2018).

Tarım aracıları ile çalışıyor olmak hem işçiler hem de işverenler için olumlu çıktıları olan bir durumdur. Çünkü tarım aracıları işverenlerin ihtiyaç duyduğu mevsimlik/geçici işçileri bulmalarında aracılık ederken, işçiler de çalışacak iş bulmaktadır. Böylelikle aracılar işverenlerin istenilen sayı ve nitelikte işçiye erişim noktasında harcayacakları zamanın yanında işe almak için katlanacakları maliyetlerden de kurtulmalarına destek olmaktadır. Ancak tarımsal üretimde aracılık hizmetlerinin varlığı işgücünün kayıt dışı çalışmasına, bunun yanı sıra tarım aracılarının tarımsal üretim için işgücü sağlama rekabetine girmesi sonucu ücretlerinin düşmesine neden olmaktadır (Vaupel ve Martin, 1986). Tarım aracılığının dinamiklerine bakıldığında ise; aracı olabilmenin ön koşulları bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu koşullardan en önemlisini geniş bir işçi havuzuna ulaşabiliyor olmak oluşturmaktadır. Çünkü mevsimlik gezici tarım işçiliği akrabalık, aşiret, komşuluk ve hemşerilik ilişkileri üzerinden kurulan, büyük ekiplerin organize olup beraber hareket etmesi sonucu oluşan bir yapıya sahiptir. Bir çalışma bölgesinden diğer çalışma alanlarına beraber hareket eden ekip hem beraber çalışmakta hem de genellikle çadır alanlarında ya da kendilerine ayrılan yerlerde beraber yaşamaktadırlar. Bu nedenle tarım aracısı bu grubun bir nevi lideri olarak görülebilir. Bu da yüksek bir sosyal sermaye ve kalabalık bir işçi grubunu organize edebilme yetkinliği ve etkinliğini gerektirmektedir.

Tarım aracılarının işlevleri işçileri çalışma ilişkileri içerisinde organize etmek ile sınırlı kalmamakta, çalışmanın dışında ihtiyaçlarının karşılanması, yeni işçi

gruplarının bulunması ve yönlendirilmesi de tarım aracıları tarafından yürütülmektedir. Tarım aracılarının tarımsal üretimdeki rolüne vurgu yapan araştırmalar (HDD, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2018) tarım aracıları ve işçiler arasında kurulan “patronaj ve sömürü ilişkisine” de sıklıkla atıf yapmaktadır. Bu ilişkilerin gerekçesi olarak da tarım aracılarının sağladığı hizmetler karşılığında işçilere emekleri karşılığında ödenen ücretlerden kestikleri komisyonlar gösterilmektedir. İlgili çalışmalar (MİGA, 2012; HDD, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2018) tarım aracılarının aldığı komisyonların işçi ücretlerinin yüzde 10’u gibi bir orana ulaşabildiğini ortaya koymaktadır. Ücret ilişkisi üzerinden tarım aracısı ve işçiler arasında yaratılan bağımlılık ilişkisi, TBMM Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu raporunda da yer almıştır. Raporda tarım aracılarının işçilerden sadakat beklentisi olduğu ve normal çalışma yaşamından farklı olarak; işverene değil, tarım aracısına duyulan bir bağımlılık ilişkisinin bulunduğu belirtilmiştir. Fakat bu bağımlılık ilişkisi manevi olmaktan daha çok, maddi temellere dayanmaktadır. Aracılar çoğunlukla akrabalar, hemşeriler ve komşular üzerinden birincil ilişkileri kullanarak işgücüne ulaşmaktadır (TBMM, 2015).

2.6. Çocuk İşçiliği

Ben mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocuğum,
her sene okuluna 3-4 ay gidemeyen,
sağlıksız koşullarda göç etmek ve yaşamak zorunda
bırakılmış çocuk...
ben gözünüzden ırak emeği
yedikleriniz, giydikleriniz kadar size yakın çocuk...
(Kalkınma Atölyesi, 2012).

Çocuk işçiliği kavramı, hem “işin” hem de “çocukluğun” tanımlanmasına bağlı olduğundan kavram üzerine kesin bir tanımlama yapmak zor olmaktadır. Çocuk işçiliği; hane içerisinde bulunan ev işleriyle başlayıp işgücü piyasasında çalışmayla sonuçlanan, sosyalleştirme konularıyla da bağlantılı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Bhukuth, 2008: 385). Bunlara ek olarak ülkeler arasında bulunan

toplumsal, sosyal, kültürel farklılıklar ve çocuk kavramına atfedilen farklı anlamların bulunması çocuk çalışmasını tanımlamayı zorlaştıran etkenler olarak değerlendirilmektedir

Bu konuda farklı tanımlar yapılmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çocuk işçiliğini “çocuğun sağlığını, eğitimini, fiziksel ve zihinsel gelişimini engelleyen, yeteneklerinin gelişmesine engel olan ve çocuğu potansiyelinden ve onurundan yoksun bırakan her türlü çalışma” olarak tanımlanmıştır (ILO, 2015). ILO “çocuk işçi” tanımını 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesine uygun olarak “15 yaşın altında olan, zorunlu eğitimini bitirmemiş, hayatını kazanmak ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma hayatına atılan çocuklar” olarak tanımlamaktadır. UNICEF çocuk işçiliğini “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” şeklinde ifade etmektedir.

Bu tanımlamalara göre çocuk işçiliği aşağıda görülen işleri kapsamaktadır.

- Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı olan işler,
- Okula düzenli olarak devam etmelerine engel olacak ve okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler,
- Çocukları okullarıyla aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işler.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 1. maddesinde ve ILO’nun 182 numaralı “Çocuk Emeginin En Kötü Halleri” Sözleşmesi’nin 2. maddesinde yer aldığı şekliyle “on sekiz yaşın altında olan herkes çocuktur” şeklinde tanımlanmaktadır. Sonuç olarak çocuk işçi kavramını basit bir şekilde belirlenmiş belli bir yaşın altında olan ve çocuk olarak tanımlanan kişilerin belli bir ücret karşılığında çalışması veya zorla çalıştırılması olarak tanımlayabiliriz.

Türkiye’de, geneli kapsayacak biçimde ifade edilen “çocuk işçiliği” kavramının gerçek anlamı, çocuğun işgücüne ücretli çalışarak dahil olmasını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile çocuk işçiliği, yalnızca kapitalist çalışma ilişkilerinin hâkim istihdam ortamında ücret karşılığı işverene bağlı olarak çalışmayı içermektedir (Kapar, 2019: 2463).

Yüzyılları aşan süreler boyunca dünyanın neredeyse her yerinde görülen çocuk işçiliğinin, bugün de gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun dünyanın hemen her ülkesinde değişik biçimlerde varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Çocuk işçiliği neredeyse tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorununu oluşturmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte kapsamı giderek artan çocuk işçiliği sorunun temelinde kapitalist sistem ve neo-liberal politikaların yatmakta olduğu görülmektedir. Tarihin her döneminde çocuk işçiye rastlandığını belirten Karl Marx, Kapital adlı eserinde *“makine, adale gücünü vazgeçilmez bir öge olmaktan çıkardığı ölçüde, adaleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik, ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini almakta”* (Marx, 1993: 408) olduğunu ifade ederek çocuk emeğinin kapitalist üretim sistemi için aranan önemli bir unsur olduğunun altını çizmiştir. Çocuk işçiliği sorunu ülkelerin; demografik yapısı, eğitim seviyesi, iktisadi gelişimi, istihdam ve genel kalkınma düzeyleri ile yakından ilgili bir süreci oluşturmaktadır. Dünya üzerinde sayısı milyonları bulan bu çocuklar; fiziksel, zihinsel, eğitsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla veya uluslararası normlara uygun olmayan yasa dışı koşullarda çalışmaktadır. Çocuk işçiliğinin ortaya çıkmasına neden oluşturan süreçlere bakıldığında; hızlı nüfus artışı ve hane içerisindeki birey sayısının artış göstermesi, yoksulluk, ücretin yetersizliği sebebi ile geçim sıkıntısı, ailelerin çocuklardan gelecek olan gelire ihtiyaç duyması, tarımsal alandaki bozulmalar, köyden kente göç, eğitim sistemindeki aksaklıklar, ailelerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü, geleneksel bakış açıları, yasal mevzuatta bulunan eksiklikler, uygulamadaki aksaklıklar ve sermayedar açısından ucuz işgücü taleplerin ortaya çıktığı görülmektedir. Yoksulluk ve işsizlik gibi ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere eğitimsizlik ve kalabalık aileler çocuk işçiliğinin nedeni olarak gösterilmektedir (Dedeoğlu, 2018: 15). Tarımsal üretimde çocuk işçiliği konusunu makro ve mikro düzeyde meydana gelen birçok sorunun nedeni ve aynı zamanda sonucu olarak değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla, mevsimlik tarımda çocuk işçiliğinin tek başına değerlendirmeye alınması etkili bir yaklaşım olmamakta, bağlı olduğu diğer sorunları tespit ederek kapsayıcı müdahalelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Mevsimlik tarımda çocuk işçiliği makro düzeyde incelendiğinde, tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlardan ayırmak mümkün görünmemektedir. Özellikle tarımsal

üretimin istihdam kısmında mevcut olan kayıt dışılık, mevsimlik tarım işçiliği dinamiklerini etkilerken aynı zamanda tarımda çocuk işçiliğini de etkilemektedir. Dolayısıyla, mevsimlik tarımda çocuk işçiliği koşullarının denetlenerek ağır ve tehlikeli işlerde çocukların çalıştırılmasının önlenmesi, tarımsal üretimin istihdam aşamasında kayıt dışılığın ortadan kaldırılmasından ayrı düşünülemeyecek bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım işçilerinin çalışma koşulları, ücretler ve istihdamın belirsizliğiyle ilgili karşılaştığı sıkıntılar doğrudan çocuk işçileri de olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, mevsimlik tarım işçiliğinin çocuklar üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik alınacak önlemlerin tarım sektörüne dahil olan tüm işgücü çerçevesinde düşünülerek düzenlenmesi önemlidir. Mevsimlik tarımda çocuk işçiliği, aile özelinde mikro olarak incelendiğinde, farklı birçok yoksulluk durumu karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal üretimde elde edilen gelirin yetersiz ve düzensiz oluşu, ulaşılabilecek gelir kaynaklarının kısıtlı olması, borçların varlığı, çocuk sayısının yüksek olması, sağlık sorunları ve eğitime katılım sürecinde yaşanan sorunlar bir araya gelerek aileleri tercihler yapmak zorunda bırakabilmektedir. Örneğin, aileler tarımsal üretimin, çocukların sağlıkları ve eğitime devamlıkları üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerin farkında olmasına rağmen yeterli gıda temin edebilmek ve borçlarını ödeyebilmek amacıyla çocuklarını çalıştırmaya karar vermek zorunda kalabilmektedir.

2.7. Ataerkil İlişkilerin Eşitsiz Doğası

Mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeğinin analiz edilmesi noktasında; ataerkillik, cinsiyet odaklı iş bölümü, toplumsal cinsiyet ve kadının mülksüzleşmesi önemli kavramsal araçları oluşturmaktadır. Kadının toplumsal konumunu değerlendirme aşamasında bu kavramsal araçlara ek olarak tarımsal yapıların ve ilişkilerin de dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda tarımsal aktörler incelendiğinde üretim için gerekli olan toprak mülkiyet ve büyüklüğünü, emeğin kullanım biçimlerini (ücretsiz aile emeği, ücretli emek), tarımsal üretim için gerekli araçları ve bu süreçteki ilişkileri içerdiği görülmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ilişkilerinde, akrabalık ve ataerkil ilişkiler yeniden üretilmektedir. Katı bir hiyerarşiye dayanan aşiret, geniş aile ve ataerkil ilişkiler sayesinde yaşça ve ekonomik güç açısından daha büyük konumda bulunan erkeklerin kadınlar ve her iki cinsiyetten gençler üzerindeki hükmünün çalışma ilişkileri içinde yeniden üretilmesi, işçilerin bireysel özgürlüğünü ortadan

kaldırmaktadır. Bunun bir parçası olarak kadın işçilerin çalışıp çalışmama ve ücretlerinin kontrolü ile ilgili kararları kendilerinin verebilmelerini zorlaştıran ilişkileri sadece geleneklerin ağır yükü ile açıklayamayız. Ataerki ile kapitalizmin çıkarlarının ortaklaşması hali mevsimlik tarım işçiliğinde oldukça net şekilde bulunmaktadır. Ücret karşılığında çalışmak ve ataerki değer yargılarından soyutlanmak arasındaki bağlantı mevsimlik tarım işçisi kadınlar için tersine işleyebilmektedir. Ücretli bir işte faaliyet gösteren kadınların aile içi karar verme süreçlerinde katılım sağlamaları veya ataerki pazarlıkta güçlenmeleri beklenebilir. Oysa ataerki-kapitalist toplumsal sistem kadınları katı bir şekilde yalıtarak, denetleyerek, erken yaşlarda annelerin sorumluluklarını kız çocuklarının üzerine yıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum henüz yaşamlarının ilk dönemlerinden itibaren onları eğitimden kopararak alternatiflerini yok ederken sorumluluk sahibi, çalışkan, kolay yönetilebilir kişiler olarak yetiştirmelerine neden olmaktadır (Çınar, 2014:214-215).

Kadınlar günlük işleri yerine getirirken bir taraftan da tarlada saatlerce işçilik yapmaktadırlar. Tarlada çalışarak geçirdikleri sürelerin uzunluğuna, günlük belirtilen işlerde harcadıkları zaman da eklendiğinde ne kadar yoğun emek harcadıkları görülebilmektedir. Ancak kadınların yapmakta oldukları günlük işler cinsiyetçi ideoloji ile onların görevi ve sorumluluğu olarak algılandığı için “kadının emeği de görünmez kılınır”. Ayrıca kadınların tarlada çalışması karşılığında aldıkları ücretler erkeklerle karşılaştırıldığında; daha düşük olduğu görülmektedir. Tarım işçiliğinde geçerli olan sigortasız, güvencesiz emek mevsimlik işçilikte kadın emeği için de geçerlidir (MİGA, 2012). Kadınlar ücretlerine doğrudan ulaşamamaktadır. Ataerki ilişkiler kadınların özerkliğine engel olmaktadır. Erkek egemen sistem kadınları sosyal hayattan dışlayıp ve ataerki yapıya bağımlı hale getirmektedir. Tüm sosyalleşme imkânları erkeğin elindedir. Kadın hem dil hem de sosyal kapasite bakımından dışlanmaktadır (Geçgin, 2009: 28).

Mevsimlik tarım işçiliğine dair farklı bilgi üretmek için; mevsimlik tarım işçisi kadınların bakış açıları önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Dolayısıyla kadınların konumu ortaya çıkaracak olan toplumsal, ekonomik, sınıfsal, etnik ve cinsiyetçilikle ilgili deneyimleri, gibi süreçleri incelemek gerekmektedir. Kadınların gücünün ortaya çıkması ise ancak onların kendi ağızlarından anlattıklarını ve deneyimlerini yazmakla

mümkündür. Mevsimlik tarım işçisi olarak göç eden kadınların deneyimlerinin uzun vadede yapılacak çalışmalarda ortaya çıkarılması zorunluluktur.” (MİGA, 2012:11).

2.8. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramının genel kabul edilen bir tanımı olmamakla birlikte genellikle eşitsizlik, yoksulluk, aykırılık, yabancılaşma, yoksunluk, entegre olamama gibi kavramlarla bir arada kullanılmaktadır. Bu farklı tanımlara baktığımızda; Atkinson ve Davoudi sosyal dışlanmayı sağlık, barınma, eğitim ve malî kaynakların bulunduğu alanlardaki dezavantajları niteleyen bir tür süreç olarak değerlendirirken (Atkinson ve Davoudi, 2000:225-236) buna karşılık olarak Amartya Sen istihdam, sosyal sigorta, eğitim, sağlık, beslenme, barınma, finans piyasaları, yetenek, politika, kültür gibi alanlardaki “yetersizliklerin yoksunluğu” biçiminde daha geniş bir bağlamda tanımlamaktadır (Sen, 1999: 79). Duffy ise; terimi, siyasal, kültürel, toplumsal ve iktisadi yaşama katılımında etkili bir şekilde yetersizlik hâli ve toplumun eksen noktasına yabancı kalma ve bu noktadan giderek uzaklaşma olarak ifade etmiştir (Duffy, 1995: 21). Genel olarak sosyal dışlanma terminolojisi, insanın toplumsal faaliyetlerin dışında kalması anlamına gelmektedir. Sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlar gibi birçok alanda karşılaşılan sosyal problemler ile ilişkili olduğunu belirten çok boyutluluk farklı zamanlarda farklı toplumlarda farklı şekillerde anlaşılabileceğini de ifade etmektedir. Sosyal ilişkiler üzerinden dışlanma unsurunun betimlenmeye çalışılması, kavramın toplumsal beraberlik ile olan ilişkisini de göstermektedir. Çünkü dışlanma, çoğunlukla dayanışmanın mevcut olmadığı, daraldığı veya toplumsal yapının yozlaştığı zamanlarda daha belirgin hale gelmektedir (Şahin, 2009:26).

Türkiye’de yaşanan sosyal dışlama ve dışlanma süreçlerinin çatısı altında oluşmaya başlayan problemler Türkiye’nin neredeyse her bölgesine çalışma amacıyla giden mevsimlik tarım işçilerin yanında, şüphesiz bu çalışma alanına sonradan eklenen Suriyeli mültecilerin de yaşamlarının bir parçası haline gelmiş, bu grupları gerek ekonomik gerek toplumsal açıdan derin bir şekilde etkilemiştir. Çukurova’dan Ege’ye, Anadolu’dan Karadeniz’e kadar uzanan bu işgücü hem işin kendine has yapısı hem de tarımsal yapının barındırdığı kayıt dışılık sebebiyle gündeme gelememektedir. Son zamanlarda yaşanan ölümlü trafik kazaları ile gündeme gelen mevsimlik tarım işçileri

aslında daha yoğun ve derin toplumsal sorunları içerisinde barındırmaktadır. Konu üzerine yapılan çalışmalar göstermiştir ki, mevsimlik tarım işçileri çalışmak için gittikleri bölgelerde öteki olarak kavranmakta ve sosyal dışlamaya maruz kalmaktadırlar (Geçgin, 2009; Kaya ve Özgülner, 2015:122).

Bilhassa eğitim düzeyleri, etnik, kültürel kimlik farklılıkları ve dil gibi faktörler öteki algısını güçlendirmekte ve mevsimlik tarım işçileri ile bölgede yaşayan insanlar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Özetle bir yandan temel eğitim fırsatlarından yeteri düzeyde faydalanamayan diğer taraftan ise gelir yetersizlikleri ile zorlu bir yaşam savaşı veren mevsimlik tarım işçileri ve aileleri sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve bu durum yaşam şartlarının daha da zorlaşmasına neden olmaktadır (Uzundere, 2015: 35).

2.9. Etnisite ve Sınıf

Etnik kelimesi Yunanca ethnostan türetilmiş, pagan ya da kâfir anlamına gelmektedir. Fakat etnik kavramı 19. yüzyılın ortalarından itibaren “ırksal” özellikleri ifade edecek biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Eriksen, 2004: 15). Birbirinden farklı dillere bakıldığında etnik grup veya etnik topluluk kavramına karşılık gelen bir terim bulunmamaktadır, bu tanımlamanın yerine genellikle halk kavramı kullanılmaktadır, bu nedenle etnik grup kavramı, halk gibi bir anlamda kullanılabilir (Smith, 2002: 45; Eriksen, 2004: 25). Fenton etnisite kavramını toplumsal bir süreç olarak yorumlamaktadır. Toplumsal olarak tavsif ettiği bu süreç insanların bireysel ya da kolektif bir şekilde sosyal hayatlarında ortaya koydukları değişken noktaların ve kimliklerin inşasını kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde, düzenli bir şekilde ilişki kurdukları topluluklardan kendilerini kültürel açıdan farklı olarak kabul eden kişiler ise etnik grupları oluşturmaktadır (Fenton, 2001: 9). Yaşamlarını devam ettirebilmek için rekabete dayalı ilişkiler ve politika ilişkileri geliştirmek mecburiyetinde kalan bazı etnik gruplar, kendilerinden farklı gelenek, dil ve kimlikten insanlarla ilişki kurdukları şehirlere ya da bölgelere taşınmışlardır.

Çalışmanın kapsamına dâhil olan Kürt ve Suriyeli göçmenler ile ilgili yapılan çalışmalarda (HDD, 2014; Karasu, 2016), göç eden insanların genellikle akrabalık, hemşericilik ve komşuluk ağlarını yeni kentlerde korumaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu tutumla birlikte kentsel yerleşim alanlarında, etnik ortamlar ve etnik

siyasi topluluklar oluşmaya başlamıştır. Bu durumun gösterdiği gibi insanlar yeni bir ortama dâhil olmalarına rağmen kendi etnik kimliklerini koruma eğiliminde davranmaktadırlar. Etnisitenin doğabilmesi için grupların birbirleri ile temas kuruyor olmaları, birbirlerinin fikirlerini, farklı kültür kökenleri ile farklı olarak kavramaları gerekmektedir. Bu şartlar sağlanmaz ise etnisite yoktur; zira etnisite bir grubun niteliklerinin değil, ilişkilerinin bir görünümüdür (Eriksen, 2004: 27). Türkiye özelinde mevsimlik tarım işçileri üzerine yapılan araştırmalar ve yazılan metinler genel olarak tarım işçilerinin kötü yaşam ve çalışma koşullarını, sosyal dışlanma, ayrımcılık gibi kavramlar etrafında değerlendirmektedirler. Bu bağlamda kapitalist üretim ilişkileri ve sınıf perspektifinin ortaya çıkarttığı gerçeklikler bu alanla ilgilenmenin en temel sebebi olarak gösterilebilir. Mevsimlik tarım işçiliğinde, sınıfsal ve kapitalist üretim ilişkileri perspektifinin tezahürü çok önemli olmakla birlikte, konuyu etnisite üzerinden ele almak, tartışma kapsamına önemli katkılar sunabilecek bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Uzundere, 2015:10). Üretim süreçleri için göç eden işçiler ile birlikte kırsal alanlar mevcut tektürel yapısını kaybederek farklı etnik, dini ve kültürel grupların bir araya geldiği, işgücü piyasası içinde karşılıklı bağımlılık ve rekabete dayalı olarak tutarsız ilişkilerin olduğu çoktörel alanlar haline gelmiştir. Toprak sahibi çiftçiler, yerli halk ve bölgedeki yetkililer arasında etnik temelli “biz ve onlar” ayrımının inşası ve kutuplaşma süreçlerine karşın mevsimlik işçiler sağladıkları düşük maliyetli işgücü fırsatı sebebiyle işgücü piyasasının diğer öğelerinden oldukça farklılaşmaktadır (Kılınç ve Bezci, 2014: 330-338).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNE İLİŞKİN ALAN ARAŞTIRMASI: TARSUS ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde mevsimlik tarım işçiliği yapan hanelerin yoğun olarak yaşadığı Mersin'in Tarsus ilçesine bağlı Kelahmet, Çatalca, Yeşiltepe ve Egemen köylerinde ikamet eden mevsimlik tarım işçisi hanelerin yaşam pratikleri, toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarında bulunan hiyerarşik sınıflandırılması çözümlenerek bu yapının emek sürecinde ve gündelik yaşamlarında konumlanışı incelenmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı Mersin'in Tarsus ilçesinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan hanelerin mevcut durumlarının incelenmesi, göç, barınma, çalışma, sosyo-kültürel ve toplumsal sorunlarının analiz edilmesi, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden aile yapılanmalarının değerlendirilmesidir. Böylelikle mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunları açığa çıkartmak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilerek görünür kılmak hedeflenmektedir.

Türkiye'de tarımın ekonomideki önemi oransal olarak azalmış olsa da günümüzde tarımın ülke gıda gereksinimini karşılaması, ihracat, yarattığı istihdam olanakları ve sanayi sektörüne hammadde temini açısından yeri oldukça önemlidir. Tarımda çalışan işgücü oranının yüksekliği çalışmanın önemini vurgulamaktadır. İlgili literatürün ortaya koyduğu üzere mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam şartları oldukça kötüdür (HDD, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2014). Yeterli yasal korumanın bulunmaması durumu daha da kötüleştirmektedir. Bunların dışında mevsimlik tarım işçilerinin “toplumsal sınıf”, “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” ve “sosyal dışlanma” gibi başlıkları derinden deneyimleyen bir grubu oluşturmaları bu sorunların analiz edilmesini önemli bir araştırma alanı haline getirmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak işçilerin ekonomik ve barınma sorunları üzerinde durulmuş (HDD, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2014), aile yapıları ve çadır yaşamı ihmal edilmiştir. Bu çalışmada ise tarımda mevsimlik olarak çalışan hanelerin göç hareketlerinden başlanarak çadır yaşamının, gündelik yaşam

deneyimlerinin, tarımsal faaliyetlerinin, hane halkının sosyo-ekonomik yapısının, kültürel etkileşimlerinin ve hane içi toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlar noktasında birçok farklı faktör bulunmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerine yönelik daha kapsamlı bir çalışma yapabilmek ve sorun alanlarını daha iyi kavrayabilmek adına işverenler, araçlar ve göçle gelen bölgedeki yerli halk ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle literatürdeki sözü geçen boşlukları doldurmak ve ulusal literatüre katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

3.2. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi

Çalışmanın kapsamını çadırdaki yaşayan mevsimlik tarım işçisi haneler oluşturmaktadır. Bu kapsamda mevsimlik tarım işçisi haneleri; sosyal, ekonomik ve toplumsal perspektiften inceleyebilme amacı ile çalışmanın evreni olarak Mersin ilinin merkez ilçesi Tarsus seçilmiştir. Çalışmanın yapıldığı bölge; mevsimlik tarım işçiliği faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleşmesi, farklı bölgelerden mevsimlik tarım işçisi göçü alıyor olması ve yılın her döneminde tarımsal üretimin gerçekleşiyor olması dolayısıyla tercih edilmiştir.

Tezin evrenini oluşturulan Tarsus İlçesi, Türkiye'nin Akdeniz Bölgesinde Adana Bölümünün doğusunda yer almaktadır. 2020 yılı TÜİK verilerine göre ilçe nüfusu 342.373'tür. Alan çalışmasının gerçekleştirildiği Kelahmet köyünün nüfusu 720, Çatalca köyünün nüfusu 66, Yeşiltepe köyünün nüfusu 2242 ve Egemen köyünün nüfusu ise 591 kişidir. Tarım, Tarsus ekonomisinin önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Mersin iline ait en geniş ve verimli tarım arazileri Tarsus'un ovalık bölgelerinde yer almaktadır. Mevsim koşulları ve iklimin tarımsal üretime elverişli yapıya sahip olması her çeşit tarım faaliyetinin yapılabilmesini sağlamaktadır. Tarsus'un ovalık alanlarında sebze ve meyveler ekilmektedir. Bunlarla birlikte pamuk, susam ve soya gibi yağlı tohumlu tahılların ekimi de bu verimli arazilerde yapılmaktadır⁹.

⁹ <https://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/ekonomisi.aspx>

Alan çalışması nitel araştırma yönteminden yararlanılarak, kartopu örnekleme üzerinden yapılmıştır. Nitel araştırma yönteminin seçilmesinin nedeni; *“insana ilişkin algı ve olayların, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında derinlemesine incelenmesini sağlayan farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına”* sahip olmasıdır (Hatch, 2002; Merriam ve Grenier, 2019). Bununla birlikte *“niteliksel araştırmanın teorik dayanağını, gerçekliğin karmaşık doğasını anlamak, inşa ettiğimiz, sembollerle algıladığımız bu büyük resmin ancak öznel bir temsilini ortaya koyarak ve sosyal hayatın içerisinde çıkaracağımız sayısız örneklerle bu özelliği yorumlayarak”* mümkün olacağı için tercih edilmiştir (Kümbetoğlu, 2008: 24).

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme yöntemi, görüşme yapılan kişilere kendilerini doğrudan ifade etme imkânı sağlarken, araştırmacıya ise kişilerin anlam dünyasını, içinde bulundukları özel durumlarına ait duygu ve düşüncelerini derinlemesine analiz fırsatı sunmaktadır.

Belirtilen köylerde çalışan mevsimlik tarım işçileri eylül ve mayıs ayları arasında bölgelere gelerek hasat dönemi sonuna kadar bölgeye yerleşmektedir. Fakat mevsimlik tarım işçilerinin yerleşim alanlarının ve sayılarının net olarak bilinmemesi görüşmecilere erişimi zorlaştırmıştır. Bu anlamda görüşmecilere erişimi kolaylaştırmak adına çalışma kapsamında öncelikle köy muhtarları ile görüşülmüştür. Muhtarların da yardımıyla saha çalışmaları kapsamında Kelahmet, Çatalca, Egemen ve Yeşiltepe ilçelerinde toplam 29 mevsimlik tarım işçisi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu 29 işçinin dördünü geçici koruma statüsüne bulunan Suriyeli işçiler oluşturmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri ile tarla ve çadır alanlarında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece hem çalışma alanlarında hem de yaşam mekânlarında gözlemler yapma fırsatı elde edilmiştir. Araştırma boyunca toplamda 18 çadıra gidilmiştir. Araştırma kapsamında mevsimlik tarım işçilerinin yanı sıra bir işveren ve iki tarım aracısı (aynı zamanda tarım işçisidirler) ile de derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu sayede mevsimlik tarım işçilerinin iş ilişkileri saptanmıştır.

Covid-19 kapsamında çadır alanlarında çalışmalar yapan üç doktor ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yine çalışmanın odaklandığı “sosyal dışlanma” kavramı

mevsimlik tarım işçileri ile görüşme yapılan köylerde yaşayan yerli halkla da iletişim kurularak desteklenmeye çalışılmıştır.

Özetle çalışma kapsamında dördü Suriyeli ve ikisi aracı olmak üzere 29 mevsimlik tarım işçisi, bir işveren, üç muhtar ve üç doktor ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Böylelikle çadırda yaşayan mevsimlik tarım işçilerin çalışma ve toplumsal ilişkilerini, etkileşim içerisinde oldukları yerli halk, işveren ve aracı gibi çeşitli grupların incelenmesi suretiyle çok boyutlu olarak değerlendirme imkânına sahip olunmuştur.

Görüşmelerde işçilerin konuştuğu anadilin farklı olması (Kürtçe ve Arapça) sebebiyle zorluk yaşanmıştır. Bu süreçte sağlıklı iletişim kurabilmek adına çevirilerde aile bireylerinden destek alınmıştır. Görüşülen kişilerin izni dâhilinde ses kaydı ve fotoğrafları alınmıştır. Görüşmecilerin ses kaydı alınmasına izin vermediği durumlarda ise görüşmeler not edilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumları, göç ağları, gelir ve sosyal güvenlik durumu gibi demografik bilgiler alınmıştır. Görüşmecilerin kendilerini güvende ve rahat hissetmeleri amacıyla isim ve soy isimleri alınmamıştır. Verilerin çözümlemesinde kodlama kadınlar için “K” erkekler için ise “E” olarak kullanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları

Araştırma Mersin’in Tarsus ilçesinde çadırda yaşayan mevsimlik tarım işçileri ile sınırlı olup mevsimlik tarım işçisi olmakla birlikte çadırda yaşamayan işçiler ile 18 yaş altı çocuklar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Alan araştırması sırasında karşılaşılan en büyük zorluklardan birisi kadın işçilerle görüşebilmek olmuştur. Geleneksel ataerkil yapının güçlü olduğu çadır alanlarında “abi ve baba” statüsünde bulunan erkekler, kadınlar ile görüşme yapılmasına karşı olumsuz davranışlar sergilemiştir. Görüşmeyi kabul eden ailelerde ise erkeklerin ortamda var olması kadınların düşüncelerini dile getirmelerine engel olmuştur. Kadınlar genel olarak çadırların içerisinde görüşmek istemiş ve konuşurken sürekli arkalarına bakarak tedirgin davranışlar sergilemiştir. Ataerkil ideoloji kadınların ekonomik, toplumsal ve kültürel tüm süreçlerde dezavantajlı konuma gelmelerine neden olmuştur. Kendi bedenleri üzerinde söz hakları ellerinden alınmıştır.

Karşılaşılan bir diğer zorluk ise pandemi koşullarında araştırmayı sürdürebilmek olmuştur. Bu zorluk araştırma süresini uzatmış olmasına rağmen, pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte işgücünün kilit noktası olarak görülen mevsimlik tarım işçilerinin savunmasızlığına ışık tutabilmeyi mümkün kılmıştır.

3.4. Alan Araştırması Bulguları

3.4.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik özellikleri; yaş, cinsiyet, eğitim durumu başlıkları üzerinden değerlendirmeye alınmıştır.

3.4.1.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa ilişkin Bulguları

Mersin'in Tarsus ilçesindeki 29 mevsimlik tarım işçisi ile yapılan derinlemesine görüşmelerin sonuçlarına göre görüşmecilerin yaşa göre dağılımları tablo 1'de verilmiştir. Buna göre görüşmecilerin büyük çoğunluğu 25 yaş ve üzeridir. Tablodan görülmemekle birlikte görüşmeciler arasında en genci 18 en yaşlısı ise 48 yaşındadır. Alan çalışması gözlemleri doğrultusunda değerlendirme yapıldığında tarımsal üretime dâhil olma yaşının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Saha çalışmasının kapsamına 18 yaşından küçük çocuklar alınmadığı için gözlem sonuçları tabloya yansımamaktadır.

Tablo 1: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Aralıkları	Sayı
18-20	4
21-25	5
26-30	9
31+	11
Toplam	29

3.4.1.2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Alan araştırması kapsamında görüşülen 29 mevsimlik tarım işçisinin 15'i kadın, 14'ü erkektir (Tablo 2). Görüşmelerde hane bireylerinin katılımı esas alındığı için sayılar birbirine yakın tutulmuştur.

Mevcut ataerkil yapının varlığı alan araştırması esnasında kadın işçilerle görüşme yapmayı zorlaştırmıştır. Bu noktada araştırmada kadınlar ile görüşme yapabilmenin önemli olması, çözüm yolu aranmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda öncelikle erkek işçilerle iletişim kurulmuş ardından kadın işçilerle iletişim sağlanabilmiştir.

Tablo 2: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı
Kadın	15
Erkek	14
Toplam	29

3.4.1.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

İlgili literatür (Özbekmezci ve Sahil, 2004; Lordoğlu ve Etiler 2014) bulgularını destekler nitelikte mevsimlik tarım işçilerinin eğitim seviyesinin düşük olduğu görülmektedir (Tablo 3). İşçilerin sekizi herhangi bir okul bitirmemiştir. Eğitime neden dâhil olmadıkları ya da devam etmedikleri sorulduğunda işçiler ailelerin maddi durumlarının yetersiz olduğunu, sürekli olarak yer değiştiriyor olmalarını ve bulundukları köylerde okul olmamasını sebep olarak bildirmiştir. Bu nedenle alan çalışması esnasında ilkokul eğitimini tamamladığı halde okuma yazma bilmeyen çocukların olduğu gözlemlenmiştir. Örgün eğitime dâhil olabilmiş görüşmecilerin onu ilkokul yedisi ortaokul, dördü ise lise mezunudur. Görüşülen işçiler arasında üniversite mezunu bulunmamaktadır.

Tablo 3: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyleri	Sayı
Okul Bitirmeyen	8
İlkokul	10
Ortaokul	7
Lise	4
Üniversite	0
Toplam	29

3.4.2. Göç hikâyesi ve Göç Yolunda Ölümle Görünür Hayatlar

Ülkemizde farklı iklim tipleri görülmesi nedeniyle çeşitli bölgelerde farklı tarımsal üretimler yapılmaktadır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçiliğine olan ihtiyaç farklı mevsimsel dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretimin durumuna göre memleketlerinden göç ederek çalışmaya giden mevsimlik tarım işçilerinin göç yollarının analiz edilmesi önemlidir. Bu noktada görüşmecilerin hangi illerden geldikleri, nasıl geldikleri, kimlerle geldikleri ve göç yolunda yaşadıkları sorunlar analiz edilmiş ve Tablo 4’te sunulmuştur.

Mevsimlik tarım işçiliğine Suriyeli göçmenlerin hızlı ve yoğun bir şekilde eklemlendiği bilinmektedir. Ancak görüşme yapılan bölgelerde bulunan Suriyeli işçilerin görüşmek istememesi görüşmeciler içerisinde bulunan sayılarının görece daha az olmasına neden olmuştur. Tabloda görüldüğü üzere Suriyeli işçiler dışında bulunan işçilerin hepsi Şanlıurfa’dan (Ceylanpınar, Viranşehir) aileleri ve akrabaları ile birlikte göç etmişlerdir. İşçilere neden göç ettikleri sorulduğunda mülk, tarla sahibi olmamak, bölgede iş bulamamak ve ailenin geçmişten beri tarım işçisi olması gibi cevaplar alınmıştır.

Tablo 4: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geldikleri İl/Ülkeler

Geldikleri İl/Ülke	Sayı
Şanlıurfa	25
Suriye	4
Toplam	29

Mevsimlik tarım işçileri; çalışmak için göç ettikleri bölgelere ulaşım sağlarken ciddi sorunlar yaşamaktadır. Farklı bölgelere göç etmenin yanında maddi yetersizlikler, işçileri göç edilecek bölgeye yatak, yorgan gibi eşyalarını da taşımak zorunda bırakmaktadır. Kalabalık gruplar halinde göç eden işçilerin eşyalarının da bulunması bölgeye ulaşabilmek için kamyon veya kamyonet gibi ulaşım araçlarını kiralamalarına neden olmaktadır. Ulaşımın maliyetli olması işçilerin kamyon veya kamyonetleri birkaç aile ile birleşerek kiralamalarına böylelikle maliyetlerini azaltmaya çalışmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla işçiler kalabalık gruplar halinde kamyon, kamyonet kasalarında eşyalar üzerinde yolculuk yaparak canlarını tehlikeye atmaktadır. İşçilere yönlendirilen “Bölgeye nasıl ve kimlerle ulaşım sağladınız” sorularına alınan yanıtlar şöyledir:

“Biz nakliye ile geldik, kamyon kiraladık. Komşularımızla iki aile geldik. Nakliye parasını bölüşmek için yani” (K.38).

“Servis aracı ile geldik artık yasaklar var kapalı arabalar ile geliyoruz. Biz amcamlarla geldik, eşyalarımızı arabanın arkasına küçük römorklara katıyoruz” (E.32).

Mevsimlik tarım işçilerinin göç yollarında yaşadığı kazalar sonrasında bu alanda uygulama ve denetimler¹⁰ arttırılmaya başladı. Bu denetimlerin artışı olumlu bir adım iken işçilerin servis araçlarının maliyetini azaltabilmek adına araçların kapasitesi

¹⁰ İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla; göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılacak, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır (Resmî Gazete, Sayı:27531).

üstünde yolcu ile yolculuk yapmaya devam etmesi risklerin aynı düzeyde devam etmesine neden olmaktadır.

İşçilere sorulan “Göç yolunda herhangi bir kaza yaşadınız mı?” sorusuna alınan yanıtlar şöyledir:

“Konya’dan buraya geri geleceğimiz zaman arabanın tekeri patladı arabanın bir tarafı kaydı neyse ki araba durdu kimseye bir şey olmadı” (E.30).

“Allaha şükür biz hiç yaşamadık ama yaşayanlar çok oldu ölen çok oldu. Kazalar olunca görüyorlar nasıl geliyoruz gidiyoruz kimse bilmiyor. Saatlerce kalabalıkta gidiyoruz. Tuvalet için yol kenarında durmak zorunda kalıyoruz. Bazen hiç yemek yemiyoruz. Eskiden kamyonlarla gider delirdik eşyaların altında yakalanmamak için nefes alamazdık. Şimdi minibüslerle gidiyoruz ama yine üst üste gidiyoruz” (E.36).

Denetimlerin arttırıldığı dönemlerde ulusal haberlere yansımış kaza haberleri¹¹, mevsimlik tarım işçilerinin göç yolunda yaşadığı zorlukların devam ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Fotoğraf 1: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kaza Haberleri I

Kaynak: <https://www.urfa.com/urfali-tarim-iscileri-kaza-yapti-6-olu-12-yarali/>

¹¹ <https://www.urfa.com/urfali-tarim-iscileri-kaza-yapti-6-olu-12-yarali/>

Fotoğraf 2: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kaza Haberleri II

Polatlı'ya gelen mevsimlik tarım işçileri kaza kurbanı

Kaynak: <https://www.polatlihaberajansi.com/haber/polatliya-gelen-tarim-iscileri-kaza-yapti-8-kisi-oldu-3362>

İşçiler ile yapılan görüşmelerde ulaşımın her birey için zor olduğu ancak kadınlar ve çocuklar için daha zorlu olduğu görülmüştür. Ulaşım ile ilgili her soruda kadınlar erkeklere oranla daha çok zorluk çektiklerini dile getirmişlerdir. Kadınların çocukları ile ilgilenmesi, tuvalet gibi ihtiyaçlarını yol kenarında gerçekleştiremediği için zorlanması çocukların ise daha çok kişi alabilmek adına koltuk altlarında koridorlarda yatarak yolculuk yapmaları sağlıksız ve korunaksız olmalarına neden olmaktadır.

3.4.3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları

Çadırda yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları kapsamında görüşmecilerin temiz su, tuvalet, banyo, elektrik gibi altyapı hizmetlerine erişim durumları kendi ifadeleri ile ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

3.4.3.1. Mekân Olarak Çadır Bölgeleri

Mevsimlik tarım işçilerinin göç aşamalarından, yerleşim aşamalarına kadar yaşadıkları birçok sorun alanı bulunmaktadır. Tarımsal üretimin dönemlerine göre sürekli olarak yer değiştiren işçiler çalışmak üzere geldikleri bölgelerde; naylon, kamış ve bezlerden kendi imkânları ile yaptıkları derme çatma çadırlarda yaşamlarını sürmektedir. İşçilerin kalacağı alanlar köy muhtarları tarafından belirlenmekte, genel olarak köy giriş ve çıkışlarında yer almaktadır. Kalabalık akraba ve aile toplulukları ile göç eden işçiler çadır alanlarında da genellikle birlikte yaşam sürmektedirler.

Doğrudan toprağın üzerinde kurulan çadırlar, olumsuz mevsim koşullarına ve yabani hayvanlar gibi tehlikelere açık halde bulunmaktadır. Çadırların korunaksız yapıları mevsimsel olaylar karşısında işçilerin çaresiz kalmasına sebep olmaktadır. Yoğun yağış durumunda çadırların içleri sularla dolmakta ve çadır alanlarını yaşanamayacak hale getirmektedir.

Yerleşim bölgeleri genel olarak su kanalları, dere ve ırmaklar etrafında bulunmaktadır. Su kaynaklarının korunaksız yapıları çocuklar için tehlike arz etmektedir. Haberler ve alan çalışmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda her yıl onlarca çocuğun su kaynaklarına düşerek hayatını kaybettiği bilinmektedir.

Çadırların içleri genel olarak uyuma alanı ve mutfak alanı olarak iki şekilde ayrılmıştır. Oldukça dar olan bu alanlar, genellikle kalabalık olan mevsimlik tarım işçilerinin çadır dışında zaman geçirmelerine neden olmaktadır. İşçiler göç sırasında getirdiği eşyaları da korumak amacıyla çadırın içine bulundurmakta bu durum hâlihazırda dar olan alanları daha da kısıtlı hale getirmektedir. Çadır alanlarının bu yapısı, kişilerin özel alanlarını da sınırlı hale getirmekte bu durum en çok kadınları etkilemektedir.

Fotoğraf 3: Çadırın Uyuma Alanı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2020.

Fotoğraf 4: Çadırın Mutfak Alanı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2020.

Yapılan görüşmelerde işçiler, Konya ve Yozgat bölgesinde belediyeler tarafından yapılmış prefabrik evler olduğunu Çukurova’da bulunmadığını oralarda yaşamının daha kolay olduğunu dile getirmiştir. Prefabrik evleri şu şekilde anlatmışlardır;

“Bizim çadır boyunda, kapısı var, sineklik var. Hem yerler beton, çamaşır makinesi var. Anahtarı da var çok güzel keşke burada da olsa” (K.30)

Prefabrik evlerin dışında Karadeniz bölgesinde işverenlerin kalacak yer tesis ettiği işçiler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir;

“Fındıkta evlerin altında bize oda veriyorlar. Serindir, banyo, tuvalet var temiz. Mersin’de böyle olsa her sene bir sürü işçi gelir. Mersin Adana’da yok böyle hiç” (K.43).

i. Tuvalet

Mevsimlik tarım işçisi hanelerin yaşadıkları mekanlarda sağlık ve hijyen koşullarına elverişli tuvaletleri bulunmamaktadır. İşçiler tuvalet ihtiyaçlarını çadır bölgelerine yakın açık alanlarda ve genellikle dere kenarlarında ilkel yöntemler ile toprak kazıp, etrafını bezlerle kapattıkları, derme çatma yerlerde karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Bu bölgelerin; temiz suyun bulunmadığı, atık suların hemen yanında ve olumsuz hava şartlarına açık alanlarda bulunmasının yanı sıra ailede bulunan herkesin ortak kullanım alanı olması da sağlığı olumsuz şekilde etkilemektedir.

Fotoğraf 5: Tuvalet, Yeşiltepe/Tarsus

Kaynak: Yazar Arşivi, 2020.

Görüşmeciler tuvaletlerinin sağlık ve hijyen koşullarından yoksun olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Tuvaletleri çadırın yanına kuruyoruz. Ama pistir, su taşıyoruz çamur oluyor her yer. Geçen sene çocuk tuvalette suya (dere) düşmüştür” (E. 38).

“Suyun yanına yapıyoruz tuvaletleri, kapatıyoruz etrafını görülmeyelim diye. Toprağı kazıyoruz suya akıyor her şey” (K. 42).

ii. Banyo

Tuvalette olduğu gibi, işçilerin banyo yapabilmek için de sağlık koşullarına uygun alanları bulunmamaktadır. Tuvaletten farklı olarak banyolar çadırların içerisinde küçük alanlarda yapılmaktadır. Banyonun çadırın içerisinde bulunması zeminin ıslanmasına ve dolayısıyla zeminin çamurlaşmasına neden olmaktadır. Banyo yapabilmek için gereken su aile üyeleri tarafından ve genellikle kadınlar tarafından taşınmaktadır. Suyu ulaşımın zor olması, durumu daha da zor hale getirmekte bu nedenle işçiler sürekli banyo yapamamaktadır. Banyo ve tuvalet tüm aile üyeleri için sıkıntılı bir durum iken özellikle kadınlar ve kız çocukları için daha da büyük zorluklara neden olmaktadır.

“Çadırlar kalabalıktır kızım, banyo yaparken benim kızı bekletirim önünde biri gelirse diye, ayıptır öyle” (K.43).

iii. Temiz suya ulaşım

Yapılan görüşmelerde hiçbir çadır alanında temiz su bulunmadığı gözlemlenmiştir. İşçiler su ihtiyaçlarını derelerden veya kanallardan karşılamaktadır. Bazı çadır alanlarına uzak mesafelerde tulumba olarak adlandırılan temiz su kaynakları bulunmaktadır. Bu su kaynaklarına ulaşımın kadınlar tarafından yapıldığı ve kadınların büyük bidonlara ip bağlayarak suları çektikleri görülmüştür.

“Çadırda su yok, köyün girişinde tarlanın tulumbası var. Bidonları alıp giderim benim kızlarla, ağırdır çamaşır, bulaşık, yemek hepsine lazım su. Günde 3 kere o yolu yürür su taşıyoruz” (K. 43).

“Biz taşıyoruz abla annemizle, bak sırtımda hep ip izi var. Çadıra uzak o yüzden diğer kızlarla birlikte gideriz” (K.18).

Fotoğraf 6: Kucağında bebeğiyle su taşıyan kadın, Tarsus/Kelahmet Köyü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2020

Toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle, su taşımak kadınların işi olarak görülmektedir. Erkeklere nedeni sorulduğunda ise şu şekilde cevap alınmıştır:

“Sen bizi rezil mi edeceksin abla, kadınların işidir. Biz su taşıyalım kadınlar otursun olur mu öyle şey bizde ayıptır.” (E.45).

Bazı tarla sahiplerinin bahsi geçen tulumbaların kullanılmasını istemediklerini söyleyen işçiler bu konuda destek beklediklerini dile getirdiler.

“Burada çadırlara yakın tulumba vardır ama tarla sahibi kullanmayalım diye kolunu söker gider. O yüzden uzakta olana gideriz.” (K.17).

“Üç dört tane var, tulumba mesafeleri farklı. Her tulumbadan su içilmiyor. Tatlı su daha uzak yerde” (E.35).

Görüşülen işçilerden sadece üçü işveren tarafından su tankeri verildiğini, tankerlere su doldurma aşamasında ise traktörlerini de verdiklerini belirtilmiştir.

iv. Elektrik ve Isınma

Alan çalışması boyunca gidilen çadırların yalnızca beş tanesinde elektrik bulunmaktadır. Bu imkânı ise işverenlerin sağladığı işçiler tarafından belirtilmiştir¹². Ancak çekilen elektrik kabloları araçların geçtiği yolun üzerinde ve çocukların oyun oynadıkları alanın oldukça yakınında bulunmaktadır. Bu durum, başta çocuklar olmak üzere tüm işçiler için tehlike arz etmektedir. İşçiler ısınma ihtiyaçlarını odun sobaları ya da tenekelerin içerisinde odun yakarak karşılamaktadırlar. Odun ihtiyaçları ise tarla kenarlarından ormanlık alanlardan temin edilmektedir. Su taşımada olduğu gibi odun taşıma eylemi de kadınların rolü olarak görülmektedir.

“Köyün yanında orman var oraya gidip yerden topluyoruz odunları. İp ya da naylon alıyoruz yanımıza toplayıp başımızda taşıyıp geliyoruz. Yolda düşüyor bazen arabalar geliyor eziyor odunları geri topluyoruz” (K.18).

Hanelerin elektrik ve beyaz eşyaya ulaşımının kısıtlı olması yaz aylarında¹³, sıcaklardan korumaya yönelik önlem almalarını zorlaştırmaktadır. Çadırların naylon ve bezlerden yapılmış olması içerideki sıcaklığı daha da arttırmaktadır.

“Yazın Mersin çok sıcak oluyor. Tarladan dönüyoruz çadırın içinde oturamıyoruz, sıcaktan bebeğim uyumuyor bir de sinekler geliyor hep sığağa” (K.35).

v. Çevre Kirliliği

Mevsimlik tarım işçilerinin çadır alanlarında yaşadığı bir diğer sorun ise çevre kirliliğidir. Çadır alanlarının yol ve su kenarlarında bulunması çadır alanlarında toz ve

¹² Elektrik bulunan çadırdaki yaşayan insanların aynı işveren ile çalıştığı tespit edilmiştir.

¹³Tarsus'ta yazın hava sıcaklığı 35-40 derece aralığında seyrederken bölgedeki nem oranına göre bazen hissedilen sıcaklığın 50 dereceyi bulduğu bilinmektedir.

kötü kokuların olmasına neden olmaktadır. İşçiler çadırların zemininin toprak olması sebebiyle yağmur yağdığı zaman her yerin çamur olduğunu dile getirmiştir.

Yapılan görüşmede sadece çadır alanlarının kirliliğinin sorun olmadığı, çadırların tarla ve yol kenarlarında olması çadırlara güçlendirici olarak atılan ürünlerin de rahatsız ettiği fark edilmiştir.

“Bak çadırların hemen yanına tavuk gübresi attılar. Kokudan durulmuyor gittim söyledim çocuklar da oynuyor hasta olacaklar. Ertesi gün daha çok gelip döktüler. Biz insan değil miyiz?” (K.38).

Bunların yanı sıra çadır alanlarının köy merkezlerinin uzaklarına kurulmasının, kamusal hizmet alımının önüne geçtiği ve köy merkezlerinde bulunan çöp konteynerlerinin çadır alanlarında bulunmadığı tespit edilmiştir. Çöplerinin nereye atıldığı sorulduğunda bir görüşmeci;

“Çöp tenekesi getirmiyorlar buraya, ne yapalım suların içine ya da çadırların etraflarına atıyoruz. Etrafta tarlalar var yakamıyoruz. Kanallara dökülüyor yani kendimiz döküyoruz” (K.42) şeklinde yanıtlamıştır.

Çadırların etrafında bulunan su kaynaklarının işçiler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Çöplerin bu sulara ve çadır alanlarının etrafına atılıyor olması işçilerin sağlığını tehdit etmektedir. Çadır bölgelerinin ilaçlanması noktasında ciddi eksikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. İşçilerin ifadesi yaz mevsiminde köy alanlarının sineklerden koruma amacıyla ilaçlandığı ancak bu hizmetin çadır alanlarına yapılmadığı yönündedir.

Özetle alan çalışmasında edinilen bulgulara göre mevsimlik tarım işçilerinin “ilkel barınma” koşullarında yaşamak zorunda kaldıkları görülmektedir. Barınma ve yaşam şartları konusunda herhangi bir denetim veya devlet desteğinin bulunmadığı görülmektedir. Temiz suya dahi erişim sağlayamayan işçiler kendi kaderlerine terk edilmiş durumdadır. Alan bulguları kötü yaşam koşullarına ilişkin her bireyin ayrı bir hikâyesinin olduğunu ve mevsimlik tarım işçilerinin “insana yakışır” bir yaşam sürmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kötü yaşam koşullarından dolayı onlarca can kaybedildiği, bu konuda görüşülen her bireyin bir hikâyesinin olduğu görülmektedir. Alan çalışması sırasında söz konusu

kötü barınma koşullarının henüz 5 yaşındaki bir çocuğu hayattan nasıl koparttığına şahitlik eden bir araştırmacı olarak denetim, önlem ve yardımların acilen yapılması gerektiğini acı bir şekilde tecrübe etmiş bulunmakta ve mevsimlik tarım işçilerinin “insana yakışır” bir yaşam sürmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

3.4.4. Çalışma Koşulları ve İlişkileri

Mevsimlik tarım işçileri enformel, iş garantisi bulunmadan ve sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalıştırılmaktadır. Tarımsal üretimin yapısı gereği bazı dönemlerde mevsimlik tarım işleri mevcut olmamakta ve işçiler bu dönemlerde işsiz kalmaktadır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçileri yıl içerisinde birden fazla işverenle çalışmak zorunda kalmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri gideceği bölge ve çalıştıkları işverenler aracılar tarafından bulunmaktadır. Çalışma ilişkilerinde “işçi-aracı-işveren” şeklinde üçlü bir yapının varlığı görülmektedir. İşçilerin çalışacağı ücretler işveren ve aracı arasında sözleşme olmadan geleneksel ilişkiler ile belirlenmektedir. Çalışmanın geline bu aşamasında söz konusu bulgular detaylı olarak paylaşılacaktır.

i. Gezici olmak

Mevsimlik tarım işçileri tarımsal üretiminin dağılımına göre yıl içerisinde sürekli olarak yer değiştirmektedir. Bu nedenle daha önce de belirtildiği üzere gezici mevsimlik tarım işçileri olarak da adlandırılmaktadırlar. Türkiye’de her bölgede tarımsal üretimin gerçekleşme zamanı farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma doğrultusunda mevsimlik tarım işçileri ürünlerin ekim, çapa ve hasat dönemlerine göre göç etmektedir. İşçiler göç süreçlerini şöyle ifade etmekte;

“Nerede iş varsa oraya gideriz. Şimdik buradayız burda iş biter Konya’ya gideriz orada iş biter kayısı toplamaya gideriz” (E.28).

“Beşinci ayda pancar başlıyor mesela. Buradaki işler hafifliyor. Pancara geçiyoruz. Sekizinci ayda pancarın çapası bitiyor. Fındığa geçiyoruz, Samsun’a gidiyoruz, Ordu’ya geçiyoruz (K.42).

“Şimdi Konya’dan haber bekliyoruz gelin derlerse hemen toplanıp gideriz. Pancar toplarız orada bitene kadar kalırız. Bitince başka yere gideriz iş nerde varsa oraya gidiyoruz” (K.25)

Harita 1. Mersin’deki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göç Ettiği Şehirler¹⁴

Kaynak: Alan araştırması bulguları

Görüşme gerçekleştirilen işçilere yöneltilen “mevsimlik tarım işi bulamadığınız zamanlarda ne yapıyorsunuz?” sorusuna işçiler, her dönem mevsimlik tarım işi buldukları yanıtını vermişler, aracılar vasıtasıyla işsiz kalmadıklarını dile getirmişlerdir.

i. Ücret

Tarım, kayıt dışı çalışmanın oldukça yaygın olduğu bir sektördür. Kayıt dışı çalışma işçilerin yasal haklarının kaybına neden olmaktadır. Tarımsal üretimde mevcut olan düşük ücret ve güvencesiz ortamlarda çalışma kayıt dışılık ile beslenmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri yasal düzenleme ve korumaların yetersizliği nedeniyle işveren karşısında hak talebinde bulunamamaktadır. İşveren karşısında yaşadıkları bu çaresizlik işçilerin aracılara duydukları ihtiyacı arttıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aracılar mevsimlik tarım işçileri adına çalışacakları bölgeyi ve işverenlerle ücret pazarlıkları yapmaktadırlar. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri her sene belirli bir oran üzerinden aracı ve işveren tarafından belirlenmektedir.

Alan çalışmasında görüşülen tüm işçiler “yevmiye” şeklinde ücret almaktadır. Güncel veriler tetkik edildiğinde mevsimlik tarım işçilerinin günlük olarak belirlenen

¹⁴ Haritada Mersin’in işaretlenme nedeni mevsimlik tarım işçilerinin Mersin’in farklı bölgelerine göç etmeleridir. Araştırmanın evrenini oluşturan Mersin’in Tarsus ilçesidir.

miktarlar üzerinden aldığı ücretlerin aylık bazda asgari ücretin altında olduğu görülmektedir. İşçilere verilen ücretin yaş, cinsiyet, tecrübe ve tarla yapısına göre değişmediği gözlemlenmiştir. Ancak işçiler bunun bölgeye özel olduğunu farklı çalışma alanlarında kadın ve erkeklere verilen ücretlerin farklılık gösterdiğini, kadınların erkeklere göre daha az ücret aldıklarını belirtmiştir.

Bölgede yapılan farklı tarımsal faaliyetlere göre ücretin ekim, hasat ve çapalama işlerinde değişiklik göstermediği, diğer faaliyetlere göre çalışma saati daha uzun olan “sulama” işinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Güz dönemlerinde demir ve sera naylonu taşıma gibi faaliyetlerin ağır ve zor işler olması nedeniyle yaklaşık 1,5 yevmiye tutarında olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Tablo: 5. Yapılan iş ve alınan ücret, ortalama günlük TL

Yapılan İş	Ücret (Günlük TL)
Ekim	70
Hasat	70
Çapalama	70
Sulama	100
Demir ve Sera Naylonu Taşıma	100

Ücretin dışında işçilere yöneltilen “Üretimine katıldığınız tarımsal ürünlerin ücretsiz temini mümkün mü?” sorusuna görüşme yapılan işçilerin tamamı evet cevabını vermiş hatta bazı işverenlerin tarlanın bir bölümüne yemişlik eklemelerine izin verdiklerini dile getirmişlerdir.

ii. Çalışma İlişkileri Ağı: Tarım Aracıları

Çalışmanın literatür kısmında, tarım araçlarının tarım piyasası üzerinde işgücü ihtiyacı dinamiklerini düzenleyen kurumsal pratik olduğu belirtilmişti. Alan çalışmasında araçların görüşülen işçilerin tamamı ile akrabalık ve komşuluk ilişkisi olduğu saptanmıştır. İşçiler ile yapılan görüşmelerde araçların işçiler için öneminin

büyük olduğu gözlemlenmiştir. İşçiler iş bulma ve ücretlerini alma konusunda elçi olarak da adlandırdıkları aracılara önemini şu şekilde dile getirmiştir:

“Elçi olmazsa aç kalırız iş bulamayız. O iş bulur bize sonra paramızı korur biz işvereni bilmeyiz elçiyi biliriz” (E.35).

“Elçi bölgeyi bilir, ağaları bilir, işi bilir. İşimizi garantiler biz öyle geliriz” (E.20)

Görüşme yapılan bölgede aracılık daha çok elçiler üzerinden yapılmaktadır. Literatürde bilinen çavuşluk görüşme yapılan bölgede yaygın değildir, tüm iş ilişkisini elçiler sağlamaktadır. Çavuşlar genel olarak tarlada işçiler üzerinde kontrol mekanizması olarak kullanılan kişilerden oluşmakta ancak bölgede elçilerin de tarlada çalıştığı, kontrolü doğrudan sağladığı bu şekilde çavuşlara verecekleri payı aradan çıkarttıkları görülmüştür. Böylelikle tarım aracılara mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri üzerinden kesintiler yaparak kendilerine pay almaktadır. Aracılar bu kesintileri mevsimlik tarım işçilerinin günlük ücretleri üzerinden yapmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda bu kesintinin yüzde 10 olduğu saptanmıştır. Mevcut durumda aracılar, 70 TL yevmiye alan işçilerden günlük 7 TL kesinti yapmaktadır. Aracıların günde ortalama 20-25 işçinin iş ilişkisini ayarladığı ve kesinti yaptığı görülmüştür.

Aracıların genellikle işçiler ile akraba olmaları ve işçilerin parasını korudukları düşünceleri işçilerin bu kesintileri sorun olarak görmemesine neden olmaktadır.

“Ağanın yanına geliyoruz biz tanımayız elçi tanır. Ağa parayı vermese biz nereye gideriz. Biz daha güvencedeyiz böyle. İşimizi bulur, paramızı verir, sağlama bağlar. Korkudan yani biz korkuyoruz paramız gider diye” (K.43).

Suriyeli göçmenlerin aracılarla olan ilişkilerini çalışma alanlarına ilk geldikleri ve günümüz olmak üzere iki ayrı dönemde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü işçilerin verdiği bilgilere göre, çalışma alanına geldikleri ilk zamanlarda alanı ve çalışma biçimini bilmedikleri için aracılar tarafından emek sömürsüne maruz kalmışlardır

Mevsimlik tarım işçiliğinde kayıt dışılığın yüksek olması, çalışma izni alma noktasında Suriyeli göçmenlerin zorunlu kılınmaması ve göç edilen şehirlerde

mevsimlik tarımın yoğun olarak gerçekleşiyor olması göçmenlerin bu alanda çalışmalarının önünü açtığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde Suriyeli işçilere “mevsimlik tarıma ekmeleme süreçleri sorulduğunda” şunları dile getirmişlerdir¹⁵.

“Biz önce Kilis’e geçtik. Orada tarlada çalışmaya giden işçiler vardı. Biz de çalışmaya başladık burada daha fazla iş var diye bizi getirdiler. İş bilmiyoruz, yapamadık zorlandık ağalar kızdı. Bazen tarladan kovdular ama sonra öğrendik. Biz tarlada çalışmaya başlayınca diğer işçiler işimizi çaldınız dediler, yanlarına çadır kurmaya izin vermediler. Biz Suriye’den gelenler başka yerde yerleştik. Ama artık değişti biz 3 yıl önce geldik artık Suriye’den gelenler daha çok var “(E.18).

“Biz 4 sene önce geldik. İlk geldiğimizde bizi kandırdılar. Yevmiye ne kadarsa bize yarısını bile vermediler. Biz bunu fark edip ağalara söylediğimizde paraları elçilerin aldığını öğrendik. Sonra burada çok büyük kavgalar çıktı bizi kovmak istediler. Yaralananlar bile oldu sonra polisler çadırları ayırdı bizi başka bölgeye taşıdılar. Ama artık öyle değil artık böyle sorunlar yaşamıyoruz. İş de buraları da öğrendik” (E.24).

İşçilerin araçlar ile ilgili düşüncelerinin yanında tarım araçlarının yaptıkları işi nasıl tanımladığını görmek amacıyla iki aracı ile görüşme yapılmıştır. Tarım araçlarına yönlendirilen “Aracılık hizmetini nasıl tanımlıyorsunuz, sizce tarım işçileri için önemi nedir?” sorusuna alınan yanıtlar şu şekildedir:

“Elçi olmak kolay değildir. Zaten herkeste elçi olamıyor, çevren olmazsa yapamazsın bu işi. Elçi olmak için ağaları tanımak gerekir, gidilecek yeri bilmek gerekir. Çok zor ve riskli bir iş her şeyi ben ayarlıyorum. Ağalar ile ben görüşürüm, işi ben bulurum, ağadan parayı ben alırım. Kim, nerede, hangi işverenle çalışacak ben ayarlarım. Ağa parayı vermedi mi işçi parasını benden sorar vermek zorundayım bunu göze almak kolay değil. Bunların karşılığında da işçilerden pay alırım ama kendim de gider tarlada çalışırım. Ağa bir şeyi beğenmezse işçiye değil bana gelir kızar. Tarlada da ben ilgilenirim işçilerle” (E.32).

¹⁵ Görüşmecinin ikisi Türkçe biliyordu. Türkçe bilmeyen Suriyeli iki görüşmeci ile iletişimin kurulması ve görüşme sorularının çevirisi yazarın Arapça bilen aile üyesinin desteği ile gerçekleştirilmiştir.

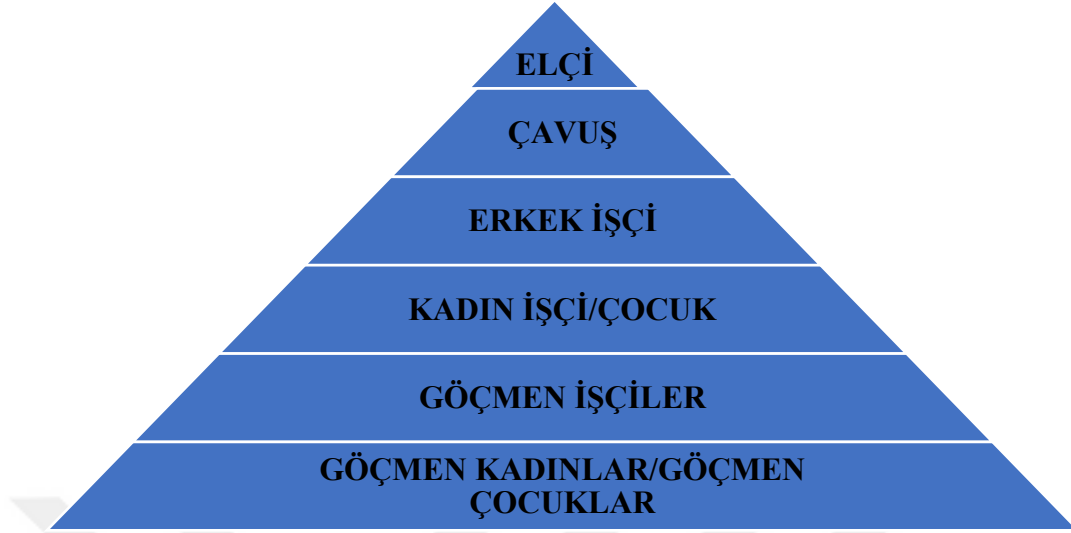
“Şimdi elçi olmak herkesin yapabileceği bir şey değil işverenleri tanımak gerekli nerede çalışılacak bilmen gerekli. Bunun için de çevren tanıdığın bildiğin insanlar olmalı o olunca zaten iş bulabiliyorsun işçide sana güveniyor. Sonra bütün her şeyi senden soruyorlar kolay değil bunu göze almak böyle uğraşınca da işçilerden pay alıyorum bütün her şeyi yapıyorum işçi geliyor sadece çalışıyor” (E.48).

İşçiler ve aracı ile yapılan görüşmelerde genel olarak aracılardan işgücü piyasası üzerindeki önemi dile getirilmiştir. Kalkınma Atölyesinin “Tarım Aracıları ve Türkiye’de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği” raporunda da ifade ettiği gibi aracılardan işçi ve işverenler arasındaki iletişimi sağlaması, işçilere çalışacak alan sağlaması ve işgücü denetiminin gerçekleştiriyor olması işçiler gözünde aracılık hizmetinin neden olduğu “sömürüyü” görünmez kılmaktadır. Dolayısıyla bu durum aracılar ve mevsimlik işçiler arasında bir hiyerarşi yaratmış aracılardan tarımsal işgücü göçünü kontrol eden bir mekanizma olmasına neden olmuştur. Bölgede kadın aracı bulunmamaktadır ancak işçilere sorulduğunda nadir olsa da kadın aracılardan olduğu öğrenilmiştir. Aracılar ile iletişimi hanede erkeklerin yaptığı kadınların söz hakkı bulunmadığı görülmüştür.

Dolayısıyla bu hiyerarşi sadece iş ilişkisi üzerinden değil yaş, cinsiyet ve göçmenlik durumuna göre şekillenmiştir. Suriye’den göçlerin olmadığı dönemlerde bu hiyerarşik yapının en altında kadınlar ve çocuklar bulunurken tarımsal alana Suriyeli işçilerin eklenmesi ile beraber en alt sınıfı Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu görülmektedir¹⁶.

¹⁶ Her iki durumda da kadınlar ve çocuklar hiyerarşik yapıda söz sahibi olmayan grupları oluşturmaktadır.

Şekil 1: Tarım İşçileri Arasındaki Hiyerarşik Sıralama

Kaynak: Alan araştırması bulguları

Hiyerarşik sıralama yapılan görüşmelerde işçilerin söylemleri doğrultusunda belirlenmiştir. Görüşmelerde her işçinin aracıyı kendisinden üstün tutması, farklı bir sınıf olarak anlatması, hanelerde erkeklerin çalışma ve yaşam pratiklerinde her konuda karar mekanizmasını oluşturması, kadınların ve çocukların iş ilişkileri üzerine karar noktasında bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Göçmenlerin ise başka ülkeden geliyor olmaları, vatandaşlıklarının olmaması ve sonradan gelmeleri gibi etkenler doğrultusunda bu yapıda en altlarda oldukları görülmüştür¹⁷.

iii. Çalışma Gün ve Saatleri

Türkiye’de çalışma saatleri 4857 sayılı İş Kanunu’nda düzenlenmektedir. İş Kanuna göre, günlük normal çalışma süresi 7,5 saat, haftalık normal çalışma süresini de 45 saat¹⁸ olarak belirlenmiştir. Ancak mevsimlik tarım işçilerinin iş kanunu kapsamı dışında kalmaları denetim mekanizmasını imkânsız kılmaktadır. Dolayısıyla iş

¹⁷ Çadır alanlarındaki durum göz önüne alınarak ifade edilmiştir. Ücret düzeyleri dikkate alınmamıştır.

¹⁸Aksi kararlaştırılmamışsa bu süre, işyerlerinde haftanın çalışılan günlerine eşit ölçüde bölünerek uygulanır. Haftanın iş günlerinden birinde kısmen çalışılan işyerlerinde, bu süre haftalık çalışma süresinden düşüldükten sonra, çalışılan sürenin çalışılan gün sayısına bölünmesi suretiyle günlük çalışma süreleri belirlenir. Günlük çalışma süresi her ne şekilde olursa olsun 11 saati aşamaz.

kanununda çalışma süreleri bu şekilde belirlenmiş olsa da bunun mevsimlik tarım işçileri üzerinde uygulanmadığı görülmektedir. Çünkü işçiler günlük 11-12 saat arasında çalışmakta haftalık çalışma süreleri yaklaşık olarak 70 saati bulmaktadır. Çalışma saatleri bölgesel olarak değişiyor olsa da genel olarak güneşin doğuşuyla birlikte başlayıp akşam saatlerine kadar devam etmektedir.

“Sabah saat 7’de iş başı yaparız. Akşam 5 olduğunda iş biter (E.30).

“Eğer her gün iş olursa her gün gider çalışırız. Sabahtan akşama kadar çalışıyoruz ne kadar iş olursa o kadar iyi çalışmak daha iyi çadırda kalmaktan çok çalışıyoruz ama çalışmadan da olmuyor (E.25).

iv. İş Başı, Paydos Saati ve Mola Süreleri

İşçilerin iş başı ve paydos saatlerini analiz etmek adına “Saat kaçta iş başı yapıyorsunuz?” ve “Saat kaçta paydos ediyorsunuz?” soruları yöneltilmiştir. İşçilerden alınan yanıtlar şöyledir:

“Sabah 7 olduğunda çalışmaya başlıyoruz 5’te bırakıyoruz. Sadece oruç zamanı gece 5’te işbaşı yapar öğlen 1 de işi bırakırız” (K.42).

“Bazen ağa kabala verir o zaman aralıksız hızlı çalışırız erken döneriz çadıra” (E.30).

Arapça kökenli olan kabala sözcüğü, “toptan, götürü, hepsi birden” anlamına gelmektedir (TDK, 2018). Kabala sistemi yevmiye sisteminden farklılık göstermektedir. Yevmiye sisteminde mola ve bitiş saatleri belirlidir. Ancak kabala sisteminde işçiler verilen işi bitirdikleri takdirde paydos vermektedir. Kabala sistemine göre çalıştıklarında işçilerin işi hemen bitirmek adına öğle yemeği yemediği, mola vermediği görülmüştür.

İşçilerin mola sürelerinin; öğle yemeği için 1 saat ve gün içerisinde dinlenmek için ise 15 dakika olduğu tespit edilmiştir. Çalışma saatlerinin uzunluğunu göz önüne alındığında işçilere verilen mola sürelerinin azlığı ortaya çıkmaktadır.

Görüşmeler sırasında kadın bir işçi farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve şunları dile getirmiştir:

“Tarlaya gitmeden başlar benim işlerim. Sabah 4-5’te kalkarım. Yemek için bir şeyler hazırlarım tarla için de hazırlarım. Sonra uyandırırım herkesi bi şeyler yer tarlaya gideriz. 5’te iş biter çadıra geliriz. Bitmez benim iş gecelere kadar devam eder” (K.35)

Tarla saatleri dışında değerlendirilen bu konuşma, çadır yaşamında toplumsal cinsiyet rollerinin çok keskin yaşandığını, kadınlar ücretsiz emeğinin boyutunu gözler önüne sermektedir.

v. Çalışma Ortamı ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü

Mevsimlik tarım işçileri tarım arazilerinde, bahçelerde çalışmaktadır. Tarım alanlarının kışın soğuk ve yağmurlu, yazın ise aşırı sıcak olması işçileri zorlamaktadır. Bir görüşmeci yüksek sıcaklık altında çalışmaları dolayısıyla yaşanan sorunları aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Yaz gelince kavruluyoruz. Çok sıcak tarlaya gidiyoruz bazı kişiler bayılıyor” (E.28).

Bitkisel ürünlerin tozlu olması, elleri ve cildi tahriş etmesi işçileri çok sıcak olsa dahi vücutlarını örtecek uzun şeyler giymeye zorlamaktadır. İşçilerin ürün toplarken zorlanması nedeniyle işverenlerin işçilere bez eldivenler tedarik ettiği gözlemlenmiştir.

Yemek ve mola saatlerinde işçiler toprak üzerinde açık alanlarda kalmaktadır. Bölgenin yaz mevsiminde çok sıcak olması, işçilerin römork veya pikap altlarına geçerek yemek yemelerine veya uyumalarına neden olmaktadır.

Saha çalışmasının yapıldığı bölgede seracılık yaygındır. Sera yöntemi ile iç ortamda sıcaklık, ışık ve nem gibi iklimsel etkenler kontrol edilerek dış ortam ve iklim koşullarına kısmen bağlı olarak yıl boyunca tarımsal üretimin devamlılığı sağlanmaktadır. Tarımsal üretimde devamlılığın sağlanması amacıyla sera içerisinde uygun ortamların sağlanmaya çalışılması bu seralarda çalışan işçiler için dezavantajlar yaratmaktadır. Sera sistemi içerisinde ortam sıcaklıkları yüksek tutulmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın saha bölgesi olan Tarsus bölgesinde yüksek yaz sıcaklıkları, naylon malzemelerden yapılan seraların iç sıcaklıklarına eklenince sera içlerinin aşırı sıcak ve nemli olmasına sebep olmaktadır. Bunlara ek olarak işçilerin

bitkilerin tozundan ve kimyasal tarım ürünlerinden korunma amacıyla tüm vücudunu kapatacak kıyafetler giyerek çalışıyor olmaları hissedilen sıcaklığı daha da arttırırken çalışma şartlarını ağırlaştırmaktadır. Söz konusu nedenlerle, seraların içerisinde uzun süre kalan işçiler ısı çarpması, burun kanaması, bayılma ve solunum sıkıntıları gibi sorunlar yaşamaktadır. Seranın sıcak olmasının yanında alçak olması işçilerin sürekli eğilerek çalışmalarına neden olmaktadır.

Fotoğraf 7: Serada Çalışan İşçiler, Kelahmet/Tarsus

Kaynak: Yazar Arşivi, 2020.

Çalışma alanlarında tuvalet bulunmamaktadır. İşçiler tuvalet ihtiyaçlarını açık ve sağlıksız alanlarda gidermek zorunda kalmaktadır. İçme suyu işverenler tarafından karşılanmaktadır. Ancak öğle yemekleri işverenler tarafından karşılanmamakta, işçiler yiyeceklerini yanında getirmektedir. İşçilerin çok erken saatlerde tarlaya gelmeleri ve sıcaklarda yemeklerin bozulma ihtimalinden dolayı işçilerin genellikle kahvaltılık ürünler yediği görülmüştür. Uzun ve ağır şartlarda çalışan işçilerin yeterli beslenmemesi sağlık problemleri yaşamalarına sebep olmaktadır.

İşçilerin yaptıkları işlerin cinsiyete göre değişim gösterdiği; taşıma, sulama gibi ağır işlerin erkekler tarafından, toplama, çapalama gibi daha dikkat gerektiren işlerin kadınlar tarafından yapıldığı görülmüştür. Tarlada ağır kasalar taşıma işlemini erkekler üstlenirken, çadır bölgelerinde su ve odun taşıma gibi ağır işleri ise kadınlar gerçekleştirmektedir. Söz konusu bulgu, iş bölümünün işin fiziksel ağırlığından bağımsız olarak toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Yapılan gözlemler sonucunda tarlada çalışmanın maddi karşılığı olduğu ve erkeklerin bunu güç gösterisi olarak algıladıkları ancak maddi değeri bulunmayan su ve odun taşıma gibi işlerin çadır bölgelerinde erkeklerin yapması erkekleri küçük düşüren bir olay olarak algılanmaktadır. Bu durum kadınların emeğinin görülmemesi ve değersiz kınması ile sonuçlanmaktadır.

Tarlalarda işveren ve işçi ilişkileri gözlemlendiğinde; işçilerin genel olarak işverenler ile sağlıklı ilişkiler kurdukları, işverenlerin işçilerle aynı koşullarda tarlada çalıştıkları görülmüştür. İşverenlerin de tarla içerisinde temel ihtiyaçlarını işçilerle aynı olumsuz şartlarda karşıladıkları gözlemlenmiştir.

Özetle tarım arazilerinde yapılan gözlemler sonucunda işçilerin barınma mekânlarında yaşadıkları sorunların tarlada da devam ettiği, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektikleri, ağır ve zor şartlarda yeterli beslenme ve dinlenme olanaklarına erişemedikleri saptanmıştır.

vii. Sosyal Güvence Durumları

Mevsimlik tarım işçilerinin sürekli bir işten mahrum durumda olmaları sosyal güvence konusunda zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. İşçilerin büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenceye sahip olmaması, karşılaşılabilecekleri yaşamsal riskleri ve işçilerin yoksunluklarını arttırabilmektedir. Sosyal güvencesizlik; mevsimlik tarım işçilerinin kayıt dışı çalışmalarına, sağlık hizmetlerine erişim sağlayamamalarına ve emeklilik gibi birçok haktan mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Sosyal güvenlik konusunda alan bulguları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvence Durumu

Sosyal Güvence Durumu	Sayı
Yok	15
Yeşil Kart	9
Diğer	5
TOPLAM	29

Alan bulgularına göre işçilerin yaklaşık yarısının sosyal güvencesi bulunmamakta dokuz işçinin ise yeşil kartı bulunmaktadır. Görüşülen işçilerde sigortaya sahip olan beş kişi bulunmaktadır. Ancak sigorta sahiplikleri tarımdaki faaliyetinden kaynaklanmamaktadır.

Sosyal güvencenin bulunmaması işçilerin düşük ücretler almasına ücretler konusunda inisiyatifin işverenler ve aracılara bırakılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla işçilerin çalışsa dahi yeterli geliri elde edememe durumu, yoksullukla baş başa kalmalarına sebep olmaktadır. Sosyal güvencesi bulunmayan işçilerin devletin sağladığı sosyal güvenlik korumalarından yararlanamadıkları dolayısıyla işgücü piyasasında dışlanmaya maruz kaldıkları görülmektedir. Sigorta primlerin yatırılmaması bu grubun yaşlılık döneminde de yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır.

viii. İş Sağlığı ve Güvenliği

Tarım işkolu yapısı gereği tehlikeli ve ağır işlerin bulunduğu bir çalışma alanını oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin iş kanunu kapsamında bulunmaması işçilerin iş sağlığı güvenliği yaptırımlarının dışında kalmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu dışlanmışlık durumu yaşanan kazaların ve ölümlerin görünürlüğünde önüne geçmektedir.

Görüşülen işçilerin tamamı tarlalara işverenlere ait pikap veya römork arkasında ulaşım sağlamaktadır. Bölgenin çadır alanları ve tarlaları arasında yürüme mesafesi bulunmamaktadır. İşçiler ortalama 15-20 kişilik gruplar halinde güvenli olmayan koşullarda tarlaya ulaşım sağlamak zorunda kalmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı ölümcül kazalar son zamanlarda medyada çok sık görülmektedir. İşçiler

tarlaya ulaşım sağlarken de birçok tehlike atlatmaktadır. Görüşülen kişilerin neredeyse tamamı bu tehlikeleri geçirmiş römork veya pikap kasalarından düşüp sağlık sorunları yaşamıştır. Tarım iş sağlığı güvenliği önlemlerinin uygulama ve denetiminin sıkıntılı olduğu bir alanı oluştururken işçiler mevcut durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Tarlaya gelirken araba arkalarında geliyoruz. Tarlaya geldikten sonra ağır taşırken belimiz ağrır bazen kasalar arabadan üstümüze düşer bir şey yok deyip devam ederiz. Çok sıcak oluyor başımız dönüyor, bayılıyor su döküp kendimize gelmeye çalışıyoruz. Zehir atarken ellerimiz gözlerimiz yanar su ile yıkayıp geçirmeye çalışırız. Ölecek duruma gelirsek hastaneye gideriz. Ya da işveren götürmek isterse gideriz (E.35).

Tarımsal üretim gerçekleşirken kullanılan araç gereçlerin ağırlığı, kesici ve delici olması gibi etkenler işçilerin yaralanmalarına hatta hayatlarını kaybetmelerine yol açabilmektedir. İşçiler çalışırken yaralanmaları, düşmeleri, ağır araç ve gereç kullanmalarını sonucu yaralanmaları durumunda işe devam ettikleri ancak ağır yaralanmalar olduğu takdirde işverenler tarafından sağlık kuruluşlarına götürüldükleri ifade etmiştir. Ağır yaralanmalar durumunda ise sağlık kuruluşlarında işverenlerin bir daha çalıştırmama korkusundan iş dışında olaylar anlattıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ağa hastaneye götürür. Ceza yememek için tarlada olduğunu söyleme der biz bir daha çalıştırmaz diye başka şeyler söyleriz. Kardeşim kamyonun arkasından düştü geçen hafta çalışmaya devam ettik akşam başı ağırmaya başladı ağayı çağırdık hastaneye götürdü. Hastanede merdivenden düştü dedik, ağa ilgilendi ama yine de söylemedik”.

Görüldüğü üzere tarımsal üretim, yapısı gereği birçok riski içerisinde barındırmaktadır. Tarımsal üretim sırasında yaşanan sorunlar karşısından işçilerin güvencelerinin olmaması işsiz kalma korkusunu yaratmaktadır. Bu durum iş kazası yaşasalar dahi bunu gizlemek zorunda kalmaları ile sonuçlanmaktadır. Denetim ve korumaların bulunmaması işçilerin hayatlarını tehlikeye atmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin İş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamına dâhil edilip, denetim mekanizmaları geliştirilmelidir.

3.4.5. Sağlık Sorunları

Yaşam ve çalışma alanları değerlendirildiğinde işçilerin sağlıklarını tehlikeye atacak birçok unsurun varlığı ve bu unsurlar dolayısıyla maruz kaldıkları birçok hastalığın olduğu görülmektedir.

Çadırların kurulduğu bölgelerin sahip olduğu kötü koşullar, çadırların korunaksız yapıları işçilerin doğanın tüm tehlikelerine açık bir şekilde yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Su için alt yapının bulunmaması su kanalları, dereler ve ırmaklar gibi su kaynaklarına yakın bölgelerde yerleşim sağlamalarını zorunlu kılarken bu su kaynaklarının kirliliği, tuvalet, banyo ve bulaşıkların atık sularının akması ile daha da tehlikeli hale gelmektedir. Dolayısıyla yaşam için zorunlu olan su kaynakları aynı anda yaşamı da riske atan kaynaklar haline gelmektedir. Konumu genellikle yol kenarında bulunan çadırların arabaların yarattığı çevresel kirlilikten doğrudan etkilenmesine ve özellikle zamanının çoğunu yol üstlerinde geçiren çocukların hayatını tehlikeye atmaktadır. İşçilerin “çadır alanlarının yapısı ve bulunduğu bölgeden dolayı yaşadığınız sağlık sorunları nelerdir” sorusuna verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Bak her yer toz toprak, kanallar yanımızda hep pis çocuklar içinde. Hayvanlar var akrep var yılan var. Pis kokudan nefes alamıyoruz arabalar geçiyor bütün tozu üstümüze geliyor. Nefes alamıyoruz öksürmekten insan burada nasıl hasta olmasın” (K.38).

“Görüyorsun her yer pis açık her yer alerji oluyoruz, su pistir mikrop kapıyor çocuklar, tuvalet zaten toprak ıslanıyor çamur oluyor. Suyu yine buraya akıyor, çocuklar suyun içerisine giriyor her yerleri kızarıyor. Bazen suya düşüyor çocuklar, yol üstündeyiz hep arabalar geliyor hızlı geçiyorlar bazen bütün çocuklar yolda oluyor. Hangisini anlatayım ben” (K.42).

“Çok toz var pislik var. Herkes öksürür, grip oluruz, alerji çok olur su pis. Açıkta yaşıyoruz tarla kenarlarında her şey geliyor çadıra. Uyurken fareler geliyor, kışın her yer çamur, toprakta yatıyoruz kene çok var burada her yerimize yapışıyor, çocuğun kulağına yapışmış ateşi çıktı hastanede kaldı” (E.36).

Çalışma alanlarında ise tarımsal üretimin ağır ve zor çalışma koşulları beraberinde birçok risk getirmektedir. İşin yapısı, biçimi, kullanılan araç gereç ve kimyasal

maddeler tarımsal üretime dâhil olan işçilerin sağlığını tehdit etmekte ve solunum, kas-iskelet, cilt ve fiziksel birçok hastalığın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İşçilerin çalışma koşullarından kaynaklanan sağlık risklerini öğrenebilmek amacıyla, “Tarlada çalışırken veya tarlada çalışmaktan kaynaklanan sağlık problemlerinizi var mı” sorusu yöneltilmiş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır:

“Valla eğilmekten hep belim tutulmuş. Çok sıcak seraların içi daha çok sıcak. Bitkinin tozu elimizi yara yapıyor. Kasa taşıyoruz 50 kilo geliyor hatın başından sonuna taşımak zorunda kalıyoruz” (E.35).

“Patlıcan topluyoruz, tozu çok fenadır. Taşınması toplaması ayrı zor, zor iştir ablacım. Şimdi bu işler biter demir taşıma başlar geçen sene çocuğun yüzüne vurdu demir, tarla işinin hepsi zor” (E. 42).

“Mersin çok sıcak tarlada her gün biri bayılır. Çocuklar bitkin yine biz yıllardır gelir gideriz alışmışız” (K. 30).

İşçiler sağlık sorunlarını doğrudan bir hastalık belirterek cevaplandırmamış, genel olarak tarlada çalışmanın zorluğundan bahsetmiştir. Tarımsal üretimin her aşamasında işçilerin sağlığını tehdit eden unsurların varlığı gözlemlenmiştir. Tarla ziyaretlerinin tamamında çocukların tarlada çalıştığı küçücük bedenlerinin ağır koşullar altında ezildiği görülmüştür.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının beraberinde getirdiği sağlık sorunlarının dışında; toplumsal yaşamdan tecrit bir şekilde yaşam sürüyor olmaları, sürekli olarak yerleşim yeri değiştiriyor olmaları, etnik kimliklerinden dolayı yaşamış oldukları sosyal dışlanma gibi unsurların varlığı, psikolojik sorunların doğmasına neden olmaktadır.

“Köye markete gidiyoruz yoldaki çocuklar bize değişik bakıyor. Kendimi insan gibi görmüyorum biz insan değil miyiz? Çalışıyoruz sadece ama bizi pek sevmez köyde yaşayanlar istemezler bizi çok köy meydanında biz de çok ihtiyacımız olmazsa gitmeyiz” (E.25).

Görüşmeler sırasında işçiler toplumsal yaşayıştan bahsederken kendilerini soyutladıklarını, sosyalleşme alanlarının sadece çadırsal bölgede olduğu belirtmiştir.

“Tarladan geldikten sonra çadırların önünde otururuz hep beraber çay içeriz bazen suyun kenarına gider yürürüz. Tarladan sonra hep çadırların etrafında oluruz. Köyde kahveler var ama biz hiç gidip oturmayız zaten oturmamızı da istemezler” (E.36).

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının zorluğu karşısında yeterli ve sağlıklı beslenemiyor olmaları sürekli halsiz ve yorgun kalmalarına neden olmaktadır. Vücudun ihtiyaç duyduğu vitaminleri alamaması ise kronik ve tehlikeli sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Alan çalışması boyunca gidilen tüm çadırların aynı koşulları taşıdığı, işçilerin insanlığa yakışmayan şartlarda yaşam sürmek zorunda kaldıkları görülmüştür.

İşçilerin sağlık güvencelerinin bulunmaması, sağlık kurumlarına gitmeleri durumunda işçileri maddi olarak zorlamaktadır. İşçilerin sağlık kuruluşlarına gittiğinde hizmetlerden nasıl yararlandıkları sorulduğunda, doğru işçilerin Suriyeli işçilerle bir karşılaştırma yaptıkları görülmüştür. Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli işçilerin Genel sağlık sigortasından ücretsiz yararlanıyor olması diğer işçi grupları tarafından tepki ile karşılanmaktadır. İşçilerin bu konuda ifade ettikleri şu şekildedir:

“Para ile alıyoruz ilaçları, ismi lazım değil (Suriyeli işçilerden bahsediyor) bedava yararlanıyor. Biz gidip ilaç alamıyoruz çocuğum öksürdüğünde onlardan ilaç alıyorum” (K.38).

“Biz hastaneye gitmeye korkuyoruz. Doktor ilaç yazıyor eczanede hepsini alamıyoruz. Devlet demiyor yardım edelim biz yıllardır sefalet çekeriz bizde tarlada çalışırız, bak Suriyelilere nasıl bakıyor. Her gün hastaneye gitse para koymaz, bize bakmaz onlara gözü gibi bakıyor” (E.32).

İşçilerin ifadeleri tepkilerini göstermektedir. Görüşmeciler sağlık çalışanlarının çadır bölgelerine taramaya geldiklerini ancak sadece Suriyeli işçilerin bulunduğu çadır bölgelerine hizmet verdiklerini ifade etmişlerdir.

Tüm bahsedilen süreçlerin yanında üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisi de gebelik ve üreme sağlığıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin aile yapısı değerlendirildiğinde; hanelerin çocuk sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların daha sık sağlık riski ile karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Gebeliğin taşıdığı risklerin yanı sıra çadırların olumsuz koşulları ve işçilerin sağlık

hizmetlerine erişim sağlayamaması durumu daha da zorlaştırmaktadır. İşçilerin gebelik döneminde yaşadığı sağlık sorunları analiz edebilmek amacıyla işçilere yöneltilen “Hamile olduğunuz dönemde yaşadığınız sağlık sorunları nelerdir?” ve “Sağlık kurumunda mı, çadırda mı doğum yaptınız?” sorusuna işçilerin yanıtı şu şekildedir:

“Ben hamileyken hastaneye gitmedim hiç, çadırlara bazen devlet hamileler için kontrole gelir onlara göründüm. Zaten tarlaya giderdim, iki çocuğumda hamile olduğumu çok sonradan anladım. Karnımda bebek çapa yapardım, biber toplardım” (K.36).

“Çadırda doğurdum hep, bir tane çocuğum doğduğunda çok kanamam oldu öyle hastaneye götürdüler. Çok kötü oldum ölecektim. Başka çocuğumda bir şey olmadı. Bizim zamanında sağlık ocakları yoktu köyde ilk çocuğumu 15 yaşında doğurdum. Sonraları köyde sağlık ocaklarında bakmaya başladılar” (K.42).

“Hamileyken iş yapıyorsun, tarlaya gidiyorsun ağır oluyor. Ben hastaneye gittim iki çocuğumda beni doğuma alıp sonra ilgilenmediler. Babamlar götürür hastaneye Türkçe bilmezler pek anlamayınca benimle çok ilgilenmediler. Bende sonra hep çadırda doğum yaptım. İyi çocuklarım sağlıklılar” (K.30).

“Çok zor ben artık çocuk istemem çok zorlanıyorum. Ama kocam çocuk olacak derse mecbur doğuracağım. Kışın hamile olsam yağmurda çamurda seranın altında eğilerek çalışıyorum. Yazın desen sıcak güneşin altında çalışırız daha çok su taşımak zorunda kalıyoruz. Çok zor belim ağrır oturup dinlenecek vakit olmaz. İlk çocuklarımda beni bilerek hastaneye götürmediler yaşıma küçük ceza keserler diye, dördüncü çocuğumda gittim hastaneye çok ağrım oldu diye sağlık ocağında ebe dedi git görün diye” (K.27).

Kadınların hamilelik dönemlerinde sağlık kontrollerinin yapılmaması hem anne hem de çocuğun sağlığı için riskler taşımaktadır. Ancak görüşme yapılan mevsimlik tarım işçisi kadınların büyük bir kısmı hamilelik süreçlerinde hiç sağlık kontrolünden geçmemiştir. İşçiler sağlık kontrollerine erişim sağlamama nedenlerini bölgede sağlık hizmetlerinin yetersizliği, maddi imkânların yetersizliği ve geçmişten gelen geleneksel yapılar şeklinde açıklamışlardır. Fakat görüşmeler sırasında çadırda yaşayan

kayınvalide, anne gibi yaşça büyük kadınlar hastanelere gerek olmadığını kendilerinin de bütün çocuklarını evde doğurduğunu gelinlerin veya çocuklarının çocuklarını da kendilerinin doğurttuğunu dile getirmişlerdir. Bu durum kadınların üstünde çadırlarda doğurma konusunda baskı olduğunu göstermektedir. Ayriyeten kadınların çekinerek belirttikleri başka bir durum ise kocalarının hastaneye götürme konusunda istekli olmamalarıdır. İşçilerin verdiği yanıtlara göre bunların en büyük nedenlerinden birini ise, çocuk yaşlarda hamile kalmaları ve hastaneye gitme durumlarında ceza alacaklarını biliyor olmaları oluşturmaktadır.

Tüm bu olumsuz durumlara ilaveten kadınların çocuk sahibi olup olmama konusunda da herhangi bir söz hakkı bulunmamaktadır. Bu durum kadınların üzerinde psikolojik ve cinsel şiddetin varlığını kanıtlar niteliktedir.

Özetle yapılan gözlem ve işçilerle yapılan görüşmeler, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının sağlık açısından ciddi riskler taşıdığına işaret etmektedir. İşçilerin insan onuruna yakışmayacak koşullarda yaşam sürdükleri görülmektedir. Devlet kurumları tarafından bölgelere altyapı çalışmaları ve sağlık kurumlarına erişim konusunda engelleri azaltabilecek çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.

3.4.6. Eğitim

Mevsimlik tarım işçisi haneler, yıl içinde tarımsal üretimin olduğu yerlere göç ederek yaşam sürmektedirler. Mevsimlik tarım işçisi hanelerin çocukları ise okul dönemlerinde göç sürecinde veya tarımsal üretimde çalışıyor oldukları için okula devam edememektedirler. Tarımsal üretim döneminde çocukların okula devam edememe durumu sınıfta kalmalarına neden olabilmektedir. Ancak resmi kayıtlarda çocukların devamsızlık durumları gösterilmeyerek devamlılıkları sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak okul personelinin bu konuda inisiyatif kullanıyor olmaları sorunun gündeme gelmesini ve dolayısıyla önlemler alınmasını engellemektedir. Mevsimlik tarım işçisi haneler çocuklarının eğitime devamlılıkları konusunda düşünceleri şu şekilde ifade etmiştir:

“Çalışmak zorundayız gelirken çocukları bırakacak yerimiz yok, çalışmaya gelmesek orada kalsak zaten yine okula gönderecek durumumuz olmaz” (E.30).

“Mecbur bırakıp geliyoruz oraları, bütün akrabalarımız da çalışmaya gidiyor. Çocuklar da bizle gelmek zorunda, buraya kalabalık geliyoruz. İki kişi çalışsak bize yetmez mecbur çocuklar da tarlaya geliyor” (K.36)

Bu ifadelerin yanında aileler, okul masrafları için yeterli maddi olanakları olmaması sebebi ile çocuklarını okula gönderemediklerini dile getirmiştir. Alan gözlemleri doğrultusunda çocukların okuldan alınarak eğitimlerine ara verilmesinin temel nedeninin mevsimlik işçi olarak çalıştırılmaları olduğu söylenebilir.

Görüşme gerçekleştiren ailelerin, çocukların eğitime katılımları konusunda fikirleri farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyleri düşük olan mevsimlik tarım işçilerinin geçmişten beri eğitim hayatına katılmamış olması, çocukların eğitim konusunda desteklenmesinin gerekli olmadığı görüşüne sahip olmalarına neden olmaktadır. Aile bireyleri kendi hayat şartları ne ise çocuklarının da aynı şartlara sahip olacağını düşünmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi çocuklar eğitime dâhil olabilseler dahi etnik ve sınıfsal farklılıkların etkisinden dolayı uyum zorluğu çekmektedir. Okula devam eden çocuklar sosyal dışlanmaya maruz kalmakta hatta fiziksel saldırılara uğramaktadırlar. Ailelerin konu hakkında ifadeleri şekildedir:

“Okula servis gider çadırların önünden geçerken çocukları alması için durdururuz ama çocukları almaz. Ağaya rica ederiz, biz tarlaya giderken çocuklarda bizimle pikaplara biner. İstemiyorlar bizim çocuklarımızla köyün çocuklarının aynı okula gitmesini” (E.28).

“Kızıma pis kokuyorsun demişler, okula gitmek istemiyor. Sen Kürt’sün diye dışlıyorlarmış, çocuk hepsi anlamıyorlar ama bizim çocuklarımızda gitmek istemiyor” (K.27).

“Ablacım biz Suriye’den geldik zaten dilimiz farklı okula zor alışıyoruz, küçük kardeşlerime okulda “suri suri” diye sesleniyorlar. Toplanıp dövüyorlar, küfür ediyorlar. Zaten zor, daha da zor oluyor bu şekilde, aileler de istemiyor Suriyeliler sınıfta olmasın diyorlar” (E.24).

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, eğitim hayatlarına kesintilere uğrayarak devam etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum çocukların, öğrenme becerilerini

olumsuz etkileyerek eğitim anlamında yaşlılarından geri kalmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun Türkçe bilmiyor olması eğitim hayatında bulunan engellerin üstüne eklenmekte ve eğitimin daha kesintili hale gelerek çocukların eğitimden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Özellikle son zamanlarda, Suriyeli göçmenlerinde mevsimlik tarım işçiliğine eklemlenmesi sürecin daha da zorlaşması ile sonuçlanmaktadır. Bunların dışında sürekli olarak bölge ve okul değiştiriyor olma durumu çocuklarda aidiyet duygusunun oluşmasını engellemektedir. Bu durum ise sosyalleşme sorunlarının yaşanmasına ve bu çocukların “marjinal gruplar” olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak; bireylerin çocukluk döneminde eğitim hayatını terk etmiş olması, hâlihazırda var olan yoksulluk durumunun devamlılık göstermesine neden olmaktadır. Gerekli ve yeterli düzeyde eğitimin alınmaması çocukların ileride ailelerinin hayatına paralel bir hayat yaşamalarına, eğitim yoksunluğunun bir “kısır döngü” haline gelmesine neden olmaktadır. Çocuğun mevsimlik göç aşamasında karşılaştığı olumsuz yaşam ve çalışma koşulları ise; yaşamı süresince kronik sağlık problemleri yaşamasına, şiddet, ihmal ve istismar konusunda kırılganlıklarını artırabilmekte, bu durumlar ile ilişkili olarak hem duygusal hem de toplumsal ilerleyişi olumsuz etkileyebilmektedir.

3.4.7. Topraktaki Küçük Bedenler: Çocuk İşçiliği

Her yıl onlarca aile tarımsal üretimde çalışmak amacıyla göç yollarına çıkmaktadır. Göç sürecine ailenin kısaca ailenin tüm dâhil olmaktadır. Göç sürecine çocuk, yaşlı demeden ailenin tüm fertleri katılım sağlamadığı gibi tarımsal üretime de çocuk yaşlı ayrımı yapılmadan katılmaktadır. Türkiye’de tarım, çocuk işçiliğinin yaygın olduğu bir sektördür. Tarımda çocuk işçiliğin varlığı ve yaygınlığına neden olan unsurları göç, eğitim imkânlarının yetersizliği, yoksulluk ve ailenin tutumu olarak ifade edebiliriz. Sürekli olarak yer değiştiriyor olmaları çocukların düzenli olarak eğitim imkânlarına erişim sağlayamamalarına neden olmaktadır. Eğitimden mahrum olan çocukların, yoksulluk döngüsünde konumu sınıflar yerine tarlalar olmaktadır.

Çocukların tarımsal üretime dâhil olma süreçlerinde aileleri tarafından zorlandıkları görülmektedir. Aileler, çocukların maddi kazanç sağlamalarını geçim kaynaklarına destek olması amacıyla zorunlu olarak görmektedir. Çocukların tarımsal üretimde

kazançlarının diğer işçilerden farklı olmaması ailelerin çocukları çalıştırmak istemelerinde önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi ailelerde çocuk sayısının çok olmasının nedeni çocuklara atfedilen ekonomik değerler olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda mevsimlik tarım işçisi çocuklar korunaklı alanlarda aileleri tarafından gözetilen çocuklardan farklı bir sınıfı oluşturmaktadır.

Araştırmanın kapsamında çocuk işçiler bulunmamaktadır. Ancak tarla ve çadır ziyaretlerinde çocuk işçiliğinin varlığı gözlemlenmiştir. Görüşme yapılan mevsimlik tarım işçilerinin kaç yaşında tarımsal üretime katıldıkları ve çocuklarını çalıştırma noktasında tutumlarını algılamak üzerine sorular yöneltilmiştir. İşçilere yöneltilen “tarımsal üretime kaç yaşında katılmaya başladınız?” sorusuna yanıtlar şu şekildedir:

“Çocukluktan başladım benim çocuk kadardım. Yedi, sekiz yaşında bu yaşına kadar çalışmaya devam ettim” (E.36).

“Valla küçüktüm en çok sekiz yaşında olayım. Tam yaşımı hatırlamam ama bizim kardeşler hepimiz küçüklükten başladık tarlaya gitmeye” (K.42).

“Küçüktük altı yedi yaşında tarlaya gitmeye başladık. Daha küçükken zaten annem yanında götürürmüş bebeklikten beri tarladayım ama altı yaşında çalışmaya başlamışım” (K. 27).

Alınan cevaplar doğrultusunda işçilerin çok küçük yaşlarda tarımsal üretime dâhil oldukları görülmektedir. Bu durum tarımsal üretimde çocuk işçiliğinin bir kısır döngü olarak devam ettiğini göstermektedir. Yoksulluk ve aile tutumu doğrultusunda küçük yaşlarda tarımsal üretime dâhil olan işçiler, bugün aynı şekilde çocuklarını da tarımsal üretime dâhil etmektedir. Bu bağlamda işçilere yöneltilen “çocuklarınızı neden tarımsal üretime dâhil ediyorsunuz?” sorusuna alınan -yanıtlar, tarımsal üretimde düşük yevmiyelerle geçinebilmek için çocuk emeği kullanımının nasıl yaşam stratejisine dönüştüğünü gözler önüne sermektedir:

“Memlekette hep beraber geliyoruz iki kişi üç kişi çalışırsak nasıl geçinelim mecbur çalıştırıyoruz çocukları, çocuklar çalışmasa bize bakacaklar mı?” (E.32).

“Biz de çocuk yaşta çalışmaya başladık. Mecburuz nasıl yaşayacağız sekiz tane çocuk var aldığımız yevmiye belli ben nasıl yaşatayım bu çocukları biz de

istemeyiz çocuklar çalışsın. Çocuklar çalışmasa işte bulamayız elçi sayın ne kadar çoksa o kadar çok iş bulur” (K.38).

“Biz de istemeyiz çalıştırmak ama mecburuz nasıl geçinelim çocuklar çalışmasa olmaz. Babaları artık yaşlandı ben tek başıma çalışsam ne geçecek elimize” (K.35).

İşçilerin verdiği cevaplar doğrultusunda çocukların tarımsal üretime dâhil edilmelerine neden olarak yoksulluk gösterilmektedir. Aileleri ile yaşam sürmek zorunda olan çocukların, gelir elde etme zorunda kaldıkları aile üyelerinin verdiği cevaplarda görülmektedir. Çocukların tarımsal üretime dâhil olma süreci eğitim imkânlarından uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

Tüm bunların ötesinde ataerkil aile yapısına sahip olan mevsimlik tarım işçilerinde erkek ve kız çocuğunun durumu da farklılık göstermektedir. Ataerkil aile yapısından dolayı tüm ev işlerini yerine getirerek yeniden üretim sürecine dâhil olan kız çocukları mevsimlik işgücü olarak tarlada da çalışarak emek sömürüsüne maruz kalmaktadır. Bu durum mevsimlik tarım iş gücünde kız çocuklarının en fazla sömürülen grup olması ile sonuçlanmaktadır. Kalkınma Atölyesi’nin gerçekleştirdiği araştırmada mevsimlik tarım işçiliği yapan kız çocuklarının yüzde 88’i boş zamanlarında ev işleriyle uğraşmakta ve sadece yüzde 9’u okula gitmektedir. Erkek çocuklarının ise yüzde 89’u boş oturmakta yüzde 9’u okula gitmekte bunun dışında hamallık, çıraklık ve günübirlik işlerde çalışanlar da olmaktadır (Dedeoğlu ve Bayraktar, 2019: 103).

Çocuklar; mevsimlik tarımsal üretim içerisinde önemli bir maddi gelir kaynağı olarak görülmelerine rağmen çocuklar cephesinden bakıldığında durum farklı olmaktadır. Tarımsal üretime dâhil olma amacıyla göç edilen bölgelerde sağlıksız koşullarda yaşam sürmeleri, yeterli beslenememeleri, eğitimlerinden uzak kalmaları ve küçük yaşlarda tarımsal üretime entegre olmaları çocukların biyolojik, fiziksel ve zihinsel gelişimlerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

3.4.8. Sosyal Dışlanma

Görüşmecilerin etnik kökenlerinin farklılık göstermesi, mevsimlik tarım işçisi statüleri, farklı bölgelerden geliyor olmaları gibi birçok unsur dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır. Türkiye’de kırsal alanlar, farklı etnik kültürlerin karşılaşma ve kesişme noktaları özelliği taşımaktadır. Yoksulların rekabetinin

yaşandığı kırsal alanlar homojen yapının var olduğu düşünülen alanlardır. Fakat mevsimlik tarım üretimi aracılığıyla zamanla etnik, dini ve kültürel grupların kesişme mekânı olmaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği hem tarım işçilerinin kendi aralarında yaşadıkları çatışmalara ve karşılaşmalara gebe bir durum haline gelirken hem de kırsal tarımsal üretimde yerli halk ile farklı etnik kökenden gelen işçiler arasında gerilimli bir ilişkinin taşıyıcısıdır.

Mevsimlik tarım işçileri bölgeye geldikleri ilk süreçte yerel hak ve muhtarın isteği doğrultusunda köy merkezlerinden uzak alanlara yerleşmek zorunda kalmaktadır. Bu durum sosyal dışlanmanın unsurlarından olan mekânsal dışlanmanın gerçekleştiğini göstermektedir. Alan çalışmalarını sırasında köy ve çadır alanları hakkında bilgi almak amacıyla köy muhtarları ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden birinde köy muhtarının ifadeleri işçilerin yaşadığı dışlanmanın göstergesi niteliğindedir. Muhtarın ifadesi şu şekildedir:

“Tek gitmenizi tavsiye etmem. İsterseniz önce ben konuşayım saygısızlık yapmasınlar. Kaldıkları yerler hep pis uyuz olabilirsiniz. Çiftçilerle konuşun isterseniz sizi görüştüreyim onlarla” (Köy Muhtarı, E. 38).

İşçilerin yaşadıkları bölgenin seçiminde rol sahibi olan muhtarın, yaşadıkları bölgenin pis olduğunu ve hasta edebileceğini söylemesi, işçilerin yerleşim alanı seçilirken sağlıklarının göz ardı edildiği tek kıstas olarak köy merkezlerinden uzak alanlar seçildiğini gözler önüne sermektedir. Sosyal dışlanma unsuru değerlendirilirken yerel halkın işçilere bakış açısını analiz edebilmek amacıyla köy halkı ile kısa sohbetler gerçekleştirilmiştir. Köy halkı ile gerçekleştirilen sohbetler doğrultusunda işçilerin aile yapıları, etnik kökenleri, yaşam koşulları hatta giyim tarzlarının bile yerel halk tarafından eleştirildiği gözlemlenmiştir. İşçilerden biri köyde yaşanan bir olaydan sorumlu tutulmalarını şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir gün sabah köyün bütün ağaları çadırların önüne bağıra çağıra geldi. Korktuk çocukları kadınları içeri aldık. Önceden kaldığımız yerde çadırlarının arkasında tarla vardı. Seraları bıçakla parçalanmış ağalar siz yaptınız diye toplanıp bizi dövmeye gelmişler. Bir sürü tartışma çıktı biz yapmadık. Sonra öğrendik köyden biri sarhoş olmuş yapmış” (E.32).

İşçinin anlattığı olay değerlendirildiğinde köyde yaşanan tüm olumsuz ve kötü süreçler için işçiler suçlanmaktadır. Yerel halkın işçileri terör ve saldırganlık ile bağdaştırdığı ve doğrudan suçlayıcı tavırlar sergilediği görülmektedir. İşçilere karşı yapılan bu tavır, işçilerin her an gergin ve tetikte olmalarına sebebiyet vermektedir.

Kent ve köy yaşamından tecrit edilmiş, sosyalleşme fırsatları bulunmayan, etnik ayrımcılığa uğrayan, gidilen bölgelerde dil ve kültür farkından çatışmalar yaşayan işçiler, ekonomik zorluklarla birlikte sosyal dışlanmaya da maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla toplum içinde savunmasızlıkları gün geçtikçe şiddetini arttırmakta bu açıdan “ihmal edilen gruplar” olarak yaşamlarını devam ettirmek zorunda kalmaktadırlar.

3.4.9. Aile Yapıları

Mevsimlik tarım işçilerinin aile yapılarının, aile içerisindeki iletişimlerinin ve ilişkilerinin aktarılacağı bu bölüm çadır alanlarında yapılan gözlemlere dayanmaktadır. Çadır alanlarında aile ile görüşmeler gerçekleştirirken kadınların ve çocukların “erkek denetimi” altında oldukları görülmüştür. Aile ile iletişim kurma talebinden, görüşme aşamasına kadar kadınların ve çocukların erkeklerin denetiminde hareket ettiği, hal ve hareketlerinin erkekler tarafından kontrol altına alındığı, hane dışından herhangi bir kişi ile erkeğin (aile reisi) onayını almadan konuşmadıkları ve iletişim kuramadıkları görülmüştür. Çadır içerisinde gerçekleştirilen tüm işlerin kadınlar ve çocuklar tarafından yapıldığı, yemek, banyo gibi ihtiyaçların önce erkekler için gerçekleştirildiği, erkeklerin ve kadınların aynı anda sofraya oturmadıkları, kadınların erkeklere hizmet ettikten sonra yemek yedikleri görülmüştür.

Aile bireyleri arasındaki iletişim gözlemlendiğinde; birlikte çok zaman geçirmedikleri, kadınların ve çocukların işleri yaparken bir arada oldukları, erkeklerin ise diğer erkek işçilerle birlikte zaman geçirdikleri görülmüştür. Aile içerisinde çocukların anne ve baba algılarının farklı olduğu, genellikle iletişimin anne ile kurulduğu fark edilmiştir. Çadır alanında erkeklerin; genellikle çalışma üzerinden iletişim kurduğu, paranın ve aile üyelerinin kontrolünü sağladığı gözlemlenmiştir. Kadınlar ise; çadır alanında gerçekleştirdikleri tüm işlere ilaveten çocukların tüm bakım sorumluluğunu da üstlenmiş durumdadır.

Aile içerisinde karar süreçlerine katılım değerlendirildiğinde; ekonomik tüm süreçlerde erkeklerin söz hakkı bulunduğu, kadınların ise herhangi bir söz hakkı olmadığı görülmüştür. Ekonomik süreçler olarak tarımsal üretime katılım, hane gelirinin kontrolü veya yatırım kararları üzerinde erkeğin yetkisi ezici ve daha fazla olmaktadır. Aile üyeleri tarafından elde edilen tüm gelir, aile reisi olan erkeğe verilmektedir. Dolayısıyla kadınlar ve çocukların çalışarak elde ettikleri gelir üzerinde söz hakları bulunmamaktadır Göç kararı, gidilecek bölge, çalışılacak işveren ve aracı gibi tüm süreçlerde erkekler söz sahibi olmakta ancak çadır içerisinde yapılan iş ve sorumluluklar üzerinde erkeklerin söz hakkı azalmaktadır. Çocukların eğitime katılımları, market, hastane ve tüm alışveriş süreçlerinde kararlar erkekler tarafından verilmekte, kadınların yanında erkekler bulunmadan çadır dışına çıkmaları mümkün görülmemektedir. Bu bağlamda erkeklerin sosyalleşme alanlarının kadınlara göre fazla olduğu kadınların özgürlüklerinin ise erkekler tarafından kısıtlandığı görülmektedir.

3.4.10. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadın Olmak

“Bedenin içi toplumsal olanın uğultularıyla doludur”.

Pierre Bourdieu

Türkiye’nin toplumsal yapısı değerlendirildiğinde kadınların hâkim ataerkil ideolojiden dolayı ikincil konumda olduğu görülmektedir. Toplumsal olarak inşa edilen “kadınlık kategorisi” geleneksel ataerkil yapıları destekleyen kültürel değerler ile yeniden üretilmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliğinde ise kadınların toplumsal olarak konumunu ailenin çalışma biçimi ve katı ataerkil denetim mekanizmaları şekillendirmektedir. Kadınların mevsimlik tarım işçisi olma süreci, içerisinde bulunduğu toplumsal yapının ataerkil ve sınıfsal yapıya bağlı dinamiklere dayanmaktadır. Dolayısıyla kadınların gündelik yaşam pratikleri toplumsal olarak inşa edilmiştir. Bu neden ile üretim ve yeniden üretim faaliyetleri cinsiyetler arası güç ilişkileri ile gerçekleşmektedir.

Erkek egemen toplumsal yapıya sahip mevsimlik tarım işçisi hanelerde kadınlar, yeniden üretim faaliyetlerini aksatmadan ve bu faaliyetlere birlikte üretim faaliyetlerini de katılmak zorunda kalmaktadır. Bu noktada mevsimlik tarım işçisi

kadınların sorumlulukları sadece tarımsal üretime dâhil olmak değil aynı zamanda yeniden üretim faaliyetlerini de gerçekleştirmektir.

Tarımsal üretimin dışında, yemek, bulaşık, su taşıma, ekmek ve çocuklar ile ilgilenmek kadınların sorumluluğundadır. Bu anlamda hem tarımsal üretime dâhil olmak hem de çadırın tüm sorumluluğunun kadınlarda olması kadınların gündelik yaşamlarında emek sömürüne neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınların gün içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetleri öğrenebilmek amacıyla yöneltilen ‘bir gün içerisinde yaptığınız işler nelerdir’ sorusuna alınan yanıtlar şu şekildedir:

“Sabah 5’te uyanırım. Kahvaltı hazırlarım, tarlada yenilecek şeyleri hazırlarım. Sonra herkesi uyandırırım kahvaltı yapar, tarlaya gideriz. Akşama kadar tarlada çalışırız. Paydostan sonra eve geliriz yemek yaparım, bulaşık, çamaşır yıkarım, ekmek yaparım. Su taşımaya giderim, odun toplarım. Zaten sonra geç olur uyurum sabah yine tekrardan uyanırım” (K.27).

“Her şeyi yaparım tarlada çalışırım, bulaşık, çamaşır yemek yaparım. Çocuklarla ilgilenirim burada gördüğün ne iş varsa ben yaparım. Ekmek açarım, su taşırım ben de iş bitmez. Sen geldin bak oturdum biraz” (K.42).

Kadınların tarımsal üretime katılımı da ataerkil denetim çerçevesinde gerçekleşmektedir. Tarımsal üretimde çalışmanın yer ve zamanı erkekler tarafından belirlendiği gibi, mevsimlik tarım işçisi kadınların emeğinin karşılığı olan ücreti doğrudan kendisinin alamadığı, ücretlerine koca veya babalarının el koyduğu görülmektedir. Alan çalışması kapsamında görüşülen 15 kadın işçinin tamamı ücretine doğrudan ulaşamadığını dile getirmiştir. Kadınlar tarımsal üretimde aktif rol alıyor olmasına rağmen emeğinin ücreti üzerinde bile söz hakkına sahip olamamaktadır. Dolayısıyla kadınların emek sömürüsüne maruz kaldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Ekonomik sermayeden yoksun olma durumunun yanında baskın ataerkil ideoloji kadınların kültürel sermayeden de yoksun kalmalarına neden olmaktadır.

Ataerkil ideolojinin bir diğer etkisi ise hane içi karar alma mekanizmalarında temel aktörlerin erkekler olmasıdır. Mevsimlik tarım işçisi hanelerde ataerkil ideolojinin hâkim olması karar alma süreçlerinde kadınları ikinci konumda olmaları ile sonuçlanmaktadır. Karar mekanizmalarının ekonomik ve sosyal olarak ayrıştığı ve ekonomik tüm süreçlerde kararın erkeklerde olduğu gözlenmiştir. Kadınların ise daha

çok gündelik yaşamda çadır içerisinde gerçekleşecek işlerde söz hakkı olduğu görülmüştür. Kentsel alanlara gidiş süreçleri, çocukların eğitimi, çalışma ile ilgili kararların tümü erkekler tarafından verilmekte kadınların bu süreçte söz hakkı bulunmamaktadır.

Alan çalışmasında gözlemlenen bir diğer durum ise evlilik kararı verilme noktasında kadınların konumudur. Kadınların diğer tüm süreçlerde olduğu gibi evlilik kararı üzerinde de bir etkisinin bulunmadığı, karar mekanizmasının öznesinin erkekler olduğu görülmektedir. Ataerkil ideolojinin biçimlendirdiği toplum yapısında, kız çocukları aile yapısında bulunan hiyerarşide en son sırada yer almasına ve kendileri ile ilgili evlilik kararı ve evliliğin oluş biçimi konusunda söz hakkını baba ve erkek kardeşe verilmesi ile sonuçlanmaktadır. Evlilik olgusu, ataerkil ilişkilerin hâkim olduğu toplumlarda her iki cinsiyet için gerekli bir durum olarak görülmekte ancak kadınlar için evliliğin zorunlu bir durum olarak algılanması kadınlar üzerinde daha fazla baskı yaratmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi hanelerde erken evliliğin kültürel bir kural haline geldiği ve bu durumun bu kültürel yapının hâkim olduğu toplumlarda şekillendiği saptanmıştır. Çalışma kapsamında görüşülen kadınların çok erken yaşlarda kendi özgür iradesi dışında, aile bireylerinin uygun gördüğü ve genellikle akrabalar ile evlendirildiği görülmüştür.

Erken evlendirilmenin dışında çadır alanlarında “çok eşlilik” durumu saptanmış ancak kadınlar üzerlerindeki erkek baskısından dolayı bu konu hakkında konuşmak istememiştir.

Çadır alanları ziyaretleri esnasında çadırların dışında, yollarda ve su kenarlarında sadece erkeklerin ve çocukların olduğu gözlemlenmiştir. Kadınların su ve odun taşıma faaliyetleri dışında çadırlardan çıkmadıkları görülmüş, sebebi sorulduğunda ise “kadın tarafın ortalıkta çok gezmez” gibi cevaplar alınmıştır. Mevsimlik tarım işçileri arasında yaygın bulunan ataerkil düşünce biçimi kadınları çadırların içine hapsedmiştir.

3.4.11. Küresel Salgın ile Ağırlaşan Koşullar ve Artan Riskler

Çin’de ortaya çıkan ve devamında dünyaya yayılan covid-19 salgını Mart 2020 itibariyle Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Salgının yayılma hızının azaltılabilmesi ve kontrol altına alınabilmesi için toplumsal izolasyon zorunlu hale gelmiştir. Covid virüsü birçok iş kolunda üretimin yavaşlamasına hatta durmasına neden olmuştur.

Ancak yaşamın zorunlu ihtiyaçları ve buna yönelik hizmetleri karşılamak için faaliyete devam etmek amacıyla toplumun önemli bir kesiminin izole olması mümkün olamamıştır. Bu kesimlerden birini de tarımsal faaliyetleri gerçekleştiren çiftçiler ve gezici mevsimlik işçiler oluşturmaktadır.

Salgına karşı tedbirlerin uygulanmaya başladığı Mart-Nisan ayları itibariyle mevsimlik gezici tarım işçilerinin bir kısmı tarımsal üretimde, büyük bir kısmı ise üretime dâhil olabilme amacıyla g sürecinde bulunmaktaydı. Salgın öncesinde zaten zorlu koşullarda çalışan mevsimlik tarım işçilerinin tarla ve bahçelerde çalışmaya devam etmesi sağlıklarını tehdit eden süreçleri ortaya çıkarmaktadır.

Hlihazırda birçok mevsimlik tarım işçisinin konakladığı çadır alanlarında uzun zamandır belgelenen yetersiz ve insana yakışır olmayan yaşam ve barınma koşullarına sahip iken Covid-19 salgını hastalık risklerini daha da arttırmıştır.

Yaşam mekânı olarak bez ve naylonlardan oluşan çadır alanlarında yaşayan mevsimlik tarım işçileri bu dönemde riskleri azaltmak için yapılan evde kal çağrılarına, hijyen koşullarından uzak çadır alanlarında karşılık veremedi. Temiz suya ulaşım konusunda her daim sorun yaşayan mevsimlik tarım işçileri için pandemi sürecinde el hijyenine uyma kuralları maalesef geçerli olamadı. Bez ve naylonlardan derme çatma toprak kazılarak yapılan tuvalet banyolar normal zamanlarda bile sağlık açısından risklerle dolu iken salgın döneminde riskleri daha çok derinleştirdi. Bunların ötesinde bu dönemde uyulması gereken sosyal mesafe kuralları da geçerli olamadı. Çünkü mevsimlik tarım işçileri çadır kentlerde her bir çadır içerisinde ortalama 8 kişi ile yaşam sürmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin pandemi döneminde çalışmama gibi seçenekleri de olmadı. Çalışma biçimlerinden dolayı ücrete düzenli bir şekilde ulaşamayan mevsimlik tarım işçileri, ücretlerini işverenlerden alabilmek için çalışmaya devam etmek zorunda kaldı. Tarlada mesafe kurallarına uyarak yapılan görüşmelerde işçiler, çalışmak istemedikleri takdirde ücret vermeme üzerine aracılar ve işverenler tarafından tehdit edildiklerini belirttiler. Salgınla birlikte şartlar daha zor hale gelse bile ücretlerde herhangi bir değişiklik yapılmadı. Ancak pandemi sürecinden etkilenen işverenler, ücretleri verme konusunda zorlandı bu da işçilerin ücretlere ulaşma süresini etkiledi.

Salgın sürecinde sosyal mesafenin önemi sürekli olarak vurgulanmaktadır. Ancak işçiler, tarlaya gidip gelirken araç kasalarında 10-15 işçi ile yolculuklar yapmaya devam etmişlerdir. Sadece yolculuk sırasında değil, tarımsal üretim esnasında da kapalı seralarda mesafe kuralları olmadan çalışmaya devam etmek zorunda kalmışlardır. Maske veya dezenfektan gibi koruyucu ürünlere ulaşan işçi bulunmamakla birlikte, tarımsal üretimin şartları bu koruyucu ürünlerin kullanımını mümkün kılmamaktadır.

Salgının insan vücudu üzerindeki etkini azaltabilmek amacıyla bilim insanları, bağışıklık sistemini güçlendirecek ürünler tüketmeyi önerirken, mevsimlik tarım işçileri tüm günlerini zeytin, peynir gibi kahvaltılık ürünlerle geçirmek zorunda kalıyor. Özellikle hafta sonları sokağa çıkma yasaklarında marketler kapalı iken şehrsel bölgelere ulaşamayan mevsimlik tarım işçileri, yiyecek ve içeceklerle ulaşamadıklarını dile getirdiler. Buzdolabı gibi beyaz eşyalara ulaşım oranlarının çok düşük olması gıda stoku yapmayı da engellemektedir.

Salgın dönemi ile birlikte çevrimiçi eğitim sistemine geçiş gerçekleştirilmiştir. Eğitimler televizyonlar ve internet aracılığı ile yapılmaya başlamıştır. Ancak mevsimlik tarım işçilerinin elektronik eşyalara ulaşımı oldukça kısıtlı iken eğitim çağında ki çocukların eğitimlerine devam etmeleri mümkün olamamıştır. Ailelerinin çalışma şekillerinden dolayı eğitimlerine devam edemeyen çocuklar pandemi sürecinin etkisi ile eğitimden tamamen kopma noktasına gelmiştir.

Pandemi sürecinin ilk dört ayında mevsimlik tarım işçilerinin şartlarının düzeltilmesi ve hastalıktan koruyucu önlemlerin alınmadığı saptanmıştır. 4 ayın sonunda valilikten çalışanlar sadece kayıtlı işçilerinin ismini alarak çadır alanlarına konteynerler ile sağlık taramaları yapmaya başlamıştır. Ancak kontroller sadece kayıtlı işçilere yapılmıştır. Tarımsal faaliyette mevsimlik olarak çalışan işçilerin bu kapsamda olmaması ve gereken önlemlerin alınmaması salgın döneminde de ötekileştirme ve görmezden gelmenin ortadan kalkmadığını gözler önüne sermektedir.

İnsanların bu süreçte gıda stoku yapması ve gıda krizi korkusu ile tarımsal üretimin artış göstermesi istenmiştir. Ancak pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte işgücünün kilit noktası olarak görülen hatta “kahraman” olarak nitelendirilen mevsimlik tarım işçilerini korumaya yönelik herhangi bir önlem almak için çalışmalar yapılmamıştır.

Her daim görmezden gelinen bu grup pandemi döneminde hastalığa karşı korunmasız bırakılmıştır. Yaşamlarını devam ettirebilmek için şehirlerarası yer değiştirmeye ve çalışmaya devam etmek zorunda kalmışlardır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin mevcut durumda mücadele etmek zorunda oldukları koşullar salgına yönelik alınan önlemlerle toplumun tümünü etkileyecek biçimde daha da ağırlaşacaktır. Tüm dünyaya etkisini gösteren Covid-19 salgını ile birlikte, toplumun en kırılgan ve görünmez gruplardan biri olan mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocuklarının karşılaşabileceği riskleri ortaya koymak ve bu risklerin en aza indirilebilmesi açısından çalışmalar yapmak çok önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma çadırda yaşayan mevsimlik tarım işçisi hanelerin sosyo-ekonomik yapısını, çalışma koşullarını, yaşam stratejilerini, kültürel etkileşimlerini ve toplumsal cinsiyet algılarını araştırmayı amaçlamaktadır. Böylelikle mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunları açığa çıkartmak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilerek görünür kılmak hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda Mersin'in Tarsus ilçesinde çadırda yaşayan dördü Suriyeli ve ikisi aynı zamanda aracı olan toplam 29 mevsimlik tarım işçisi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve toplumsal ilişkilerini çok boyutlu olarak değerlendirebilmek için tarım işçilerinin etkileşim içerisinde oldukları gruplarla da görüşülmüştür. Bu kapsamda bir işveren, üç muhtar ve üç doktor ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında hane bireylerinin katılımı esas alındığı için kadın ve erkek sayısı birbirine yakın tutulmuştur. Buna göre 15 kadın ve 14 erkek işçi ile görüşülmüştür. Alan araştırması sonuçlarına göre, mevsimlik tarım işçilerinin eğitim seviyesi oldukça düşük olup sekizi herhangi bir okul bitirmemiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinden dördü Suriye'den, geri kalan 25'i ise Şanlıurfa'dan gelmiştir. Mevsimlik tarım işçiliği, tüm ailenin katılımı ile gerçekleştirilen bir çalışma alanını olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle işçiler kalabalık gruplar halinde genellikle akrabaları ile birlikte göç etmişlerdir. Görüşmeciler yılın yaklaşık 10 ayı bölgeler arası göç ederek tarımsal üretime dâhil olmaktadır. Tarımsal faaliyete dâhil olarak göç etmelerinin en önemli sebebi, hayatlarını devam ettirebilecek geliri elde edebilmektir. Görüşülen işçilerin ifadeleri ikamet bölgelerinde herhangi mülkiyet, toprak veya düzenli gelir getirecek faaliyetleri bulunmadığı için hayatta kalabilmek adına tarımsal üretime katıldıkları yönündedir.

Alan araştırması bulguları mevsimlik tarım işçisi hanelerin barınma, ulaşım, eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetlere erişim sağlamakta zorluk yaşadıklarını göstermektedir. Söz konusu hizmetlere ulaşma noktasındaki engellerin varlığı yoksulluk, sosyal dışlanma ve kötü yaşam şartları gibi birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının kötü ve yetersiz olduğu, tuvalet ve banyoların ilkel yöntemlerle oluşturulduğu ve uygun sağlık koşullarından uzak olduğu görülmüştür. Çalışma konusundaki kararların işverenler

tarafından alındığı, çok düşük ücretler ve çok uzun sürelerde çalıştırıldıkları saptanmıştır. Çalışmadan dolayı herhangi bir sosyal güvencenin sağlanmadığı, işçi sağlığı ve güvenliği için herhangi bir önlemin alınmadığı tespit edilmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin iş kanunu kapsamına dâhil edilmemesi ve denetimlerin yapılmaması; işgücünün tespit edilmesi, çalışılacak bölgenin belirlenmesi, işverenler ile iletişimin sağlanması ve işçileri denetim altında tutacak bir sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çalışma düzeni içinde tarım araçlarının ortaya çıkmasına neden olan bu durum işçiler arasında hiyerarşik bir yapılanma oluşturmıştır. Tarım araçları bu hiyerarşik yapılanmanın en üstünde yer alarak tüm kontrol mekanizmasını ele alan kişilerdir. Mevsimlik tarım işçileri arasında bulunan bu hiyerarşik yapı içerisinde kadın, erkek, çocuk ve göçmen olma belirleyici unsurları ifade etmektedir. Kadınlar ve özellikle kız çocukları tarlada çalışmalarının dışında yeniden üretim sürecinde de aktif rol almaktadır buna rağmen hiyerarşik sıralamanın alt basamaklarında yer almaktadırlar. Kadın ve çocuk olma durumlarına göçmen olma durumları da eklenince ötekileştirmenin artması söz konusu olmaktadır. Yapılan görüşmelerde mevsimlik tarım işçileri arasında ataerkil düşünce yapısının hâkimiyeti her alanda gözlemlenmiştir. Kadınların çalışma hayatı, hane içi karar mekanizmaları ve evlilik gibi kararlarda herhangi bir söz hakkı olmadığı saptanmıştır.

Mevsimlik tarım işçiliği arasında bulunan etnik farklılıklar işgücünde bir gruplaşma yaratmış ve bu gruplaşmanın sonucu emek süreçlerine yansımıştır. Bu bağlamda mevsimlik tarım işçilerine yönelik gerekli yasal düzenlemelerin yapılmaması işçilerin emek sömürüsüne maruz kalarak işgücü piyasası içerisinde dezavantajlı duruma gelmelerine neden olmaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri ekonomik yoksunlukları sebebi ile tarımsal faaliyete ailecek katılım göstermektedir, dolayısıyla hane içerisinde bulunan çocuklar da çalışmaktadır. Çocukların tarımsal üretime ücret karşılığı katılmaları eğitim, gelişim ve sağlık konuları bakımından önemli risklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Olumsuz çalışma koşulları nedeni ile çocuklar, yaralanabilmekte hatta hayatını kaybedebilmektedir. Bu noktada çocuk işçiliğinin azalmasını sağlamak için aileler ve işverenler bilinçlendirilmeli ve 15 yaşından küçük çocuk çalıştıran işverenlere cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Tarımsal üretime katılan çocuk ve genç işçilerin eğitim

imkânlarının iyileştirilmesi ve mesleki eğitim kurslarının faaliyetlerine yönlendirmelere yapılarak süreç hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Eğitime katılım konusunda mevsimlik tarım işçisi hanelere bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmaktadır.

Tarım işçilerinin geldikleri bölgelerin, genellikle doğu bölgeleri olması sebebi ile etnik ötekileştirmenin yanında yaşanan terör olayları ile işçilerin bağdaştırılması yerel halkının ön yargılı davranışlar sergilemesi ile sonuçlanmaktadır. Alan çalışması kapsamında görüşülen işçilerin neredeyse tamamı hem sosyal alanda hem de çalışma alanında dışlanmaya ve ayrımcılığa uğradıklarını dile getirmiştir. Bu bağlamda mevsimlik tarım işçilerinin etnik farklılıkları ve çalışma koşullarından ötürü maruz kaldıkları sosyal dışlanmanın önlenmesi ve toplumsal uyumun sağlanabilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Çalışma bölgelerinde yaşam süren yerel halka konu hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunlara yönelik çözümlerin var olabilmesi için ilk olarak yasal olarak koruma altına alınmaları gerekmektedir. İşçiler yasal bir korumadan yararlanamadıkları sürece yaşam ve çalışma koşullarında bulunan sorunlar yaşanmaya devam edecektir.

Mersin'in Tarsus ilçesinde gerçekleştirilen saha araştırmasında tespit edilen sorunların çözümü ve mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışacak bir hayat sürmeleri adına ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yapılması gereken diğer maddeleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

Yaşam ve Çalışma Ortamının İyileştirilmesi

- Güvenli ve sağlık koşullarına uygun barınma sağlayacak çadır modellerinin temin edilmesi ve geliştirilmesi için bu sektörde faaliyet gerçekleştiren firmalarla görüşmeler sağlayarak, çadır yerleşmelerinin bulunduğu bölgenin mevsim şartlarına, işçilerin kültürlerine ve ihtiyaçlarına uygun çadır modellerinin geliştirilmesi son derece önemlidir. Bölgede bulunan tüm çadır yerleşkelerinin iyileştirilebilmesi için kamu ve özel sektörü bir araya getirerek girişimde bulunmak gereklidir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı çadır yerleşimlerinin genellikle ana yol kenarında bulunması sebebiyle, özellikle çocukların güvenliğini sağlamaya yönelik önlemler almak adına, bölgeye uyarı tabelaları yerleştirmek ve yol kenarının yerel yönetimler

tarafından teller ile çevrilerek korunaklı hale getirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde işçilerin, özellikle çocukların çadır yerleşimlerinin etrafında bulunan su kanalları, dereler ve ırmaklara düşmesi, boğulması ve ölüm risklerini ortadan kaldırabilmek amacıyla su kenarlarının teller ile çevrilmesi gerekmektedir.

- Çadır bölgelerinde sağlıklı içme ve kullanım suyunun düzenli, sürekli ve yeterli bir şekilde temin edilmesi gerekmektedir. Bu uygulama için ziraat odaları, çiftçiler ve köy muhtarları ile iş birliği yapmak önemlidir.
- Çadır bölgelerinde sağlık koşullarına uygun olarak taşınabilir tuvalet, banyo, bulaşık ve çamaşır yıkama alanlarının oluşturulması, su giderleri için ise altyapı sisteminin kurulması gerekmektedir. Çadır bölgelerine, çöp konteynerlerinin yerleştirilmesi, düzenli aralıklarla toplanması ve yerleşim bölgelerinin mevsimine uygun şekilde ilaçlanması gereklidir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ortamlarının iyileştirilmesi kapsamında tarla ve bahçe sahiplerinin katkılarıyla kullanıma uygun tuvaletlerin ve gün içerisinde işçilerin dinlenebilecekleri alanların kurulmasını sağlanmalıdır.
- Çalışma alanına ulaşım aşamasında güvenliğin sağlanması ve denetimlerin artırılması gereklidir. İşçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanabilmesi amacıyla ilk yardım eğitimleri, ilk yardım setinin verilmesi ve koruyucu ekipmanların çalışılan alanlarda çalışılan bulunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi

- Mevsimlik tarım işçilerinin düzenli bir şekilde genel sağlık taramasından geçirilmesi amacıyla gezici sağlık ekiplerinin kurulması taramaların sonucuna göre sağlık hizmetlerine yönlendirilmesi ve planlanması gereklidir.
- İşçilerin sağlık durumlarının kayıt altına alınması ve takip edilmesi gereklidir. Çocukların ve bebeklerin aşı durumlarının tespit edilmeli, aşısı olmayan veya eksik durumda olanların aşılarının yapılması ve tamamlanması sağlanmalıdır. Engelli bireyler ve çocukların tespit edilmesi, gerekli sağlık ve eğitim modellerine yönlendirilmesi son derece önemlidir.

Eğitim Olanaklarının İyileştirilmesi

- İlçe millî eğitim müdürlüğü ekiplerinin eğitim öğretim dönemi içerisinde olmakla birlikte okula devam etmeyen çocukların olup olmadığını tespit için çadırları ziyaret etmeleri ve aileleri çocukların okula devamlılığının önemine ilişkin bilinçlendirmeleri önem arz etmektedir.
- Çocuklar çadır yerleşiminden uzak bir yerde bulunan okulda eğitime devam ediyorlar ise güvenli bir şekilde okula gidip gelebilmeleri amacıyla için ulaşım planlamasının yapılması gerekmektedir.
- Çocukların, çalışma hayatı ve çadır bölgelerinin güvensiz ortamından uzaklaştırabilmek için eğitim ve öğretim tam gün olacak şekilde düzenlemelidir.
- Çocukların eğitime devamlılığını sağlamak ve başarılarına destek olma amacıyla eğitim için gerekli araç-gereçlerinin (pandemi döneminde özellikle şiddetli tablet ihtiyacının varlığı tespit edilmiştir) temin edilmesi gereklidir.
- Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların tespit edilmesi ve uygun eğitim modellerinin uygulanabilmesi için ilçe millî eğitim ve sağlık müdürlüklerine durumun bildirilmesi gereklidir.

Cinsiyet Eşitsizliği

- Çadır bölgelerinde toplumsal cinsiyet farkındalığına ilişkin üniversite ve sosyal sorumluluk projelerinden destek alınarak eğitimlerin verilmesi gereklidir.
- Tarsus ilçesinin köylerinde faaliyete geçirilecek danışma birimlerinin desteği ile kadınlar ve erkeklerin insan hakları konusunda bilgilendirilmeli ve bu hakları nasıl kullanacaklarına yönelik hizmetler verilmelidir.
- Çadır alanlarında eğitim, sağlık, barınma gibi konularda alınacak tüm önlemlerin cinsiyetler arası eşitliğin sağlanmasını hedefleyen bir yaklaşımla alınması gereklidir.
- Kadınlara yönelik alınacak sağlık önlemlerinin yalnızca üreme üzerinden değil, diğer alanlarda da ortaya çıkan sağlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla alınması gereklidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarına yönelik çözüm araçlarının geliştirilebilmesi için, işveren ve özellikle de devlete büyük sorumluluklar düşmektedir. Mevsimlik tarım işçileri yasal olarak koruma altına alınarak gerekli sağlık, eğitim, barınma gibi

ihtiyaçları tespit edilmeli ve l sorunların çözüm yönelik tedbirler alınmalıdır. Çalışma koşulları kapsamında düzenlemeler yapılmalı daha bir yaşam sürebilmeleri için gereken çalışmalar yapılmalıdır. Mevsimlik tarım işçilerin sorunlarının özölmesine yönelik Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin alışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı (METİP)¹⁹ gibi uygulamaların, ölke genelinde yaygınlaştırılması ve devamlılığının sağlanması gereklidir. Özellikle sosyal hizmet meslek elemanları bu kapsamda gerekli sorumlulukları üstlenip, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek adına gerekli çalışmaları yapmaları gerekmektedir.

¹⁹ 2010 yılında çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanan planda; ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, iş ve sosyal güvenlik koşulları vb. konular kapsamında, ölkenin uzun vadeli nitelikli işgücünü karşılamak, mevsimlik gezici tarım işçilerini kayıt altına almak, mevsimlik gezici tarım işçilerinin, özellikle çocukları olmak üzere aile üyelerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi amaç olarak belirtilmiştir (Başbakanlık Genelgesi, 2010).

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006).** “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”. *Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu*. İnternet adresi:<https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/en/content/youthwiki/referencesturkey> Erişim:8.9.2020.
- Afşar, K ve Özyiğit, M. (2017).** Karl Marx Bir Klasik mi? “Adam Smith ve Karl Marx Üzerinden Kavramsal Bir Karşılaştırma”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), s. 239-26.
- Ak, R. (2013).** *Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Edirne: Trakya Kalkınma Ajansı.
- Akbıyık, N. (2008, Bahar).** Türkiye’de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı. 24.11.2020 tarihinde *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*: www.esosder.org adresinden alındı.
- Akbıyık, N. (2011).** Malatya’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Sorunlarının İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), s.132-154.
- Akıncı, B, Nergiz, A, Gedik, E. (2015).** Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), s. 58-83
- Aksoy, Z. (2012, Kış).** Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), s.292-303.
- Altın, C. (2014).** Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara-Polatlı Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta.

- Arslan, A. (2018).** Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Kentsel Mekânda Ve Tarladaki Gündelik Yaşam Deneyimleri: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Atkinson, R. ve Davoudi, S. (2000).** “The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities”, *Journal of Common*, 427-448. 38 /3
- Başbakanlık Genelgesi. (2010).** Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009).** Kentsel Yoksulluk, *Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- Benek, S ve Ökten, Ş (2011).** Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(2), s. 653-676.
- Bernstein, H. (2014).** Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri, (Köymen, O. Çev.). Yordam Kitap: İstanbul.
- Bhukuth, A. (2008).** “Defining child labour: a controversial debate”. *Development in Practice*. 18(3), 385-394.
- Bourdieu, P. (2018).** *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Büyüktarakçı, S. (2010).** *İş Hukukunda Mevsimlik İşler ve Kampanya İşleri*, Ankara.
- Castles, S. (2010).** “Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), s.1565-1586

- Castles, S. ve Miller, J. (2008).** *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Cook, S. (2015).** Rural-Urban Migration and Social Exclusion Among Master, Thesis International Development Studies Cambodian Youth. Utrecht University, Faculty of Geosciences
- Çağlayan, S. (2006).** “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, Sayı:17*.
- Çelik, N. (2012).** Türkiye’de Göç Veren İllerde İç Göç Sorununun Yönetiminde Stratejik Planlama Modeli Yapılandırılması, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak*.
- Çetin, H. (2002).** “Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2)*, s. 1-16.
- Çınar, S. (2014, Haziran 16).** Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme. 14.01.2020 tarihinde Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği: <https://tr.boell.org/tr> adresinden alındı
- Çınar, S. ve K. Lordoğlu (2011).** “Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine.” *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu 3 Bildiriler*. İstanbul: Petrol-İş s.116, 419-448.
- Çınar, S. (2012).** Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Dedeoğlu, S. (2018).** “Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinde Yoksulların Rekabetine”. *Çalışma ve Toplum Dergisi (8)1*, s.40-42

- Dedeoğlu, S. ve Bayraktar, S. (Haziran 2019).** Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması. Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Demir, G. (1997).** *Göç Nedenleri ve Göçlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısçık İlçesi Örneği*. Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı: Ankara.
- Duffy, K. (1995).** Social Exclusion and Human Dignity in Europe. Council of Europe.
- Egemen, E. A., (2015).** Mevsimlik Tarım İşçileri Ve Barınma Sorunları Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eker, K., (2008).** Türkiye'de Yasa Dışı Göç Sorunu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Eriksen, H. (2004).** *Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Fenton, S. (2001).** *Etnisite Irkçılık Sınıf ve Kültür*. (Şad, N. Çev.) Ankara: Phoenix.
- Friedrich Ebert Stiftung Derneği (2012).** Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı.
- Geçgin, E. (2009).** “Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), s. 3-35.
- Görücü, İ. ve Akbıyık, N. (2010, Ocak-Haziran).** “Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri”. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(5), s.189-219.

- Günay A. (2007).** Mevsimlik İşçiler/Göçmen Kuşlardan Bir Dilekçe. <https://www.antoloji.com/mevsimlik-isciler-gocmen-kuslardan-bir-dilekce-siiri>(Erişim Tarihi 12.04.2020).
- Güğerçin, Ö. ve Baytorun, A. (2018).** Tarımda İş Kazaları ve Gerekli Önlemler, *Çukurova Tarım Gıda Bil*, 33(2), s.157-168.
- Güreşçi, E. (2013, Ocak).** İş Hukuku Kapsamında Tarımda Çalışanlar. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi (7), s. 122-139.
- Handelman, Don, (1977).** ' Etnik köken örgütü', *Etnik Gruplar* 1: 197-200.
- Hatch, J. A. (2002).** Doing qualitative research in education settings. Suny Press.
- Hayata Destek Derneği, (2014).** Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu.
- ILO, (2005).** International Labour Organization, TURKEY Newsletter 2, Haber Bulteni, <http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/ankara/news25.htm>
- ILO, (2015).** Agriculture: A Hazardous Work. Available <https://www.ilo.org/safework/areasofwork/hazardous-work/lang--en/index>
- IOM, (2013).** Göç Terimleri Sözlüğü No:31, 2. Baskı Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross (Türkçe)
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ .(1999).** *Cumhuriyet Dönemi Türkiye''sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere.*(Der. Oya Köymen) İstanbul İş Bankası: Tarih Vakfı Ortak Yay.
- İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1998).** *Türkiye’de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. Türkiye’de İçgöç, Bolu-Gerede.* İstanbul Tarih Vakfı: Yayınları.

Kalkınma Atölyesi (2012). *Mevsimlik ve Gezici Tarım İşlerinde Çalışan 6-14 Yaş Grubu Çocuklar İçin Temel Araştırma Raporu*, Ankara.

Kalkınma Atölyesi. (2014). *Fındık Hasadının Oyuncuları*. Ankara: Altan Matbaası.

Kalkınma Atölyesi (2017). Geçmişten Günümüze Adana Ovası'nda Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocukları: *Adana Ovası 'nda Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocuklara Hizmet Modeline Yönelik Mevcut Durum Analizi Raporu*

Kalkınma Atölyesi (2018). Bir Yevmiye Bir Yevmiyedir: Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği.

Kalkınma Atölyesi (2020a). Virüs mü, Yoksulluk mu? Korona Virüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretime Olası Etkisi Hızlı Bir Değerlendirme.

Kalkınma Atölyesi (2020b). Covid-19 Salgınında Dünyada ve Türkiye'de Mevsimlik Gezici ve Göçmen Tarım İşçilerine ve Onların Çocuklarına İlişkin Gelişmeler İzleme ve Belgeleme Çalışması.

Kapar R, (2019). Çocuk Emeginin En Kötü Biçimleri ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum Dergisi* 4(63), s. 2461-2502.

Karasu, A. (2016). Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi *İİBF Dergisi*, 21(3), s. 995-1014.

Kaya, M. ve Özgülnar, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış, *Turk J Public Health*.

Kaygalak, S(2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Keyder, C. (1988).** Modern Türkiye'nin Dönüşümünde Sınıf ve Devlet. In: Halliday F. Alavi H. (eds) Ortadoğu ve Pakistan'da Devlet ve İdeoloji. Palgrave, Londra.
- Kılıç, M. (2006).** 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu. *Tarım Ekonomi Dergisi*, 12(2), s. 39-49.
- Kılınç, Z, Bezci, B.(2014).** Kentleşme, Gecekondu ve Hemşerilik. *Akademik İncelemeler Dergisi* 6 (2), s.323-334.
- Koca, H. ve Girgin, M. (2000).** Alaşehir İlçesinde Mevsimlik İşgücü Göçü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6(4), s. 301-321.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012).** Türkiye'de Göç Olgusu Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(3),s. 163- 184.
- Köymen, O. (1999).** Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım politikaları. (Ed. O.
- Kutlu, S., (2011).** Erişkin Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi Ve Etkileyen Faktörler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa*.
- Kümbetoğlu, B. (2008).** *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Küyük, N., (2011).** Yerel Yönetimlerin Kürt Kökenli Grupların Büyükşehirlere Göç Sonrası Entegrasyon Sorunlarına Yaklaşımı: Ankara Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi. *Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi*, Ankara.
- Lee, E. S. (1966).** “A Theory of Migration”, *Demography*, 3(1),s. 47-57.

Lee, E. S. (1969). “A Theory of Migration”. J. A. Jackson (der.) *Migration Great Britain*: Cambridge University Press, s. 283-297.

Lordoğlu, K., Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 2, s.115-133.

Marx, K, (1993). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*. Ankara: Sol Yayınları.

Merriam, S. B. ve Grenier, R. S. (2019). Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis. Jossey-Bass.

MİGA. (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. Friedrich Ebert Stiftung Vakfı, Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı, İstanbul.11

MSG Yayın Kurulu. (2010, Ekim-Kasım-Aralık). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* (38), s.2-3.

Murat, G. ve Çelik, N. (2014, Haziran). Türkiye'de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi *İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi* (76),s. 45-61.

Nations Population Fund (2012). Population Matters for Sustainable Development, (<http://www.unfpa.org/publications/population-matters-sustainable-development>, 11.10.2020).

Okur, Z. (2014). Mevsimlik İşlerde Yıllık Ücretli İzin (Yargıtay Hukuk Genel Kurul Kararı İncelemesi). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(2), s.305-316.

Oral, N. (2006). *Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar*. Ankara: Kozan Ofset.

Orhan, F. (2017). Erzincan’da Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Yaşanan Sorunlara Yönelik Coğrafi Bir İnceleme. *Türk Coğrafya Dergisi*. 69, s. 59-68.

Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S. (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. Gazi Üniversitesi *Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), s.261-274.

Özdemir, M., (2008). Türkiye’de İç Göç Olgusu: Nedenleri ve Çorlu Örneği Yüksek Lisans Tezi. *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Ekin Kitabevi: Bursa.

Özkalp, E. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, M., (2006). Türkiye'deki İç Göçlerin Sosyal Politika Açısından İncelenmesi: İstanbul Semt Pazarcıları Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri*, Ankara.

Öztürk, Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları. *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(1), s.605-634.

Özyakışır, D., (2012). İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul’a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi, İktisat Bölümü*, Erzurum.

Petersen, W. (1958). “A General Typology of Migration”, *Amerikan Sociological Review*, 23, (3), s. 256-266.

Peterson, W. (1970). “A General Typology of Migration”, C.J. Jansen (der.) Readings in the Sociology of Migration (First Edition) içinde, Britain: Pergamon Press Ltd., 49-69.

Sağlam, S. (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme,” *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı:5, s.34-44.

SDAM. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi

Sen, A. (1999). Commodities and Capabilities, New Delhi: Oxford University Press [First published in 1985, Amsterdam: Elsevier].

Smith, Anthony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (S. Bayramoğlu ve Hülya Kendir. Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

Şahin, Y. (2010). *Kentleşme Politikası*. İstanbul: Murathan Yayınevi.

Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Yayımlanmamış Sosyal Yardım. Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara

Şengül, M. (2017). “Türkiye’de Sermaye Kapanı’ndaki Köylülerin HES Karşıtı Mücadelesi: Köylülerin Korumaya Çalıştığı Doğa mı?”, *İdealkent*, 8(21), s.57- 90.

Şimşek, Z. (2012). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması*. Damla Matbaacılık: Ankara.

Tabcu, G., (2015). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Eğitim Sorunlarının Sosyolojik Olarak İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyoloji, Adıyaman.

TBMM, (2015). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 5, Sıra Sayısı: 716, Mart 2015*

TDK, (Türk Dil Kurumu) (2018). *Genel Açıklamalı Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Tekeli, İ. (1978). “*Türkiye Tarımında Mekanizasyonun Yarattığı Yapısal Dönüşümler ve Kırdan Kopuş Süreci*” *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*” Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 299-329

Tekeli, İ. (1982). *Türkiye’de Kentleşmenin Kavranma Dinamiği Üzerine. Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*. Turhan Kitapevi: Ankara

TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı), (2008). *Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*. TESEV Yayınları: İstanbul.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toprak, Z. (1997). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Adana’da Amele Buhranı ve Amele Talimatnamesi” *Toplumsal Tarih*, 41,s. 7-13.

Toroğlu, E. (2007). Niğde İli'nde Göç Faktörleri Ve Göçler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (1), s.75-96.

Toros, A. (2008). Sorunlu Bölgelerde Göç, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu (2020). İşgücü İstatistikleri, Eylül.

United Nations Population Fund-UNFPA, (2012). Population Matters for Sustainable Development, (<http://www.unfpa.org/publications/population-matters-sustainable-development>, 15.6.2020).

Uzundere, A. (2015). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri: Temel Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri (Fındık Tarımı Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Üner, S.(1974). “Kırsal Yapıda Değişme ve Kırdan Kente Göçler”, *Türkiye’de Nüfus Sorunu Semineri, Antalya*, s. 9.

Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kamber, A. (2017). İç Göç ve Mekânsal Dışlanma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ,17 (4), s.1-14.

Vaupel, S. ve Martin, P. L., (1986). “Çiftlik İşgücü Müteahhitlerinin Faaliyetleri ve Düzenlenmesi”, Bilgi Serisi 11918, California Üniversitesi, Davis, Giannini Vakfı.

Wallerstein, I. (1995). Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri: Irkçılık ve Cinsiyetçilik Karşısında Evrenselcilik. E. Balibar & I. Wallerstein (Eds.) *Irak ulus sınıf* 39-49. İstanbul: Metis Yayınları.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırak, N. Gülçubuk, B. Gün, S. Olhan, E. ve Kılıç, M. (2003). *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*. Ankara: Tarım Yayınları.

Yıldırım, D.U. (2015). Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik tarım İşçileri: Sakarya Örneği. *İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Sayı 63*, s. 2461-2502.

Yıldırımöğlu, H. (2005). Uluslararası Emek Göçü: Almanya’ya Türk Emek Göçü, *Kamu-İş*, 8 (1). s.2-3.

Yücel, M. (2012). Türk İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Mevsimlik İş. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi, Özel Hukuk (İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku) Anabilim Dalı*. Ankara.

İnternet Kaynakları

<https://www.polatlihaberajansi.com/haber/polatliya-gelen-tarim-iscileri-kaza-yapti-8-kisi-oldu-3362>

<https://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/ekonomisi.aspx> (Erişim Tarihi: 19.07.2020).

<https://www.urfa.com/urfali-tarim-iscileri-kaza-yapti-6-olu-12-yarali/> (Erişim Tarihi:08.08.2020).

www.egitimsen.org.tr (Erişim Tarihi: 12.04.2020).

https://covid19.who.int/?gclid=EAIaIQobChMIIsJ3xu8696gIVQ9OyCh2HCQcxEAAYASA_AEgKD3_D_BwE (19.10.2020).

<https://www.icisleri.gov.tr/sokaga-cikma-yasagi-bulunan-18---20-yas-arasindaki-genclerle-ilgili-istisna-lar>

EKLER

Ek 1: Görüşme Soruları

Göç hikâyesi

- Nereden geldiniz?
- Kimlerle birlikte geldiniz? (Çocuk, akraba vb.)
- Göç yollarında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Barınma

- Çadır yerlerinin seçimi neye göre belirleniyor?
- Konakladığınız yerin konumu nedir?
- Çadırların imal edildiği malzeme nedir? (Branda, naylon, bez çadır, konteyner)
- Çadır yerleşiminde içme ve kullanma suyu olanakları?
- Çadır yerleşiminin elektrik durumu?
- Çadır ısınma durumu (elektrik sobası, teneke soba, kömür sobası)
- Çadırdaki sahip olduğunuz barınma ve beyaz eşyalar nelerdir?

Gıda tedarik ulaşılabilirlik

- Üretimine katıldığınız tarımsal ürünlerin ücretsiz temini
- Yiyeceklerinizi nerede saklıyorsunuz?

Sağlık

- Çadır yerleşim alanlarının bulunduğu bölgeden dolayı yaralanma, sağlık ve yaşam risk değerlendirmesi?
- Bu çadır yerleşiminin en temel sağlık sorunları nelerdir?
- Siz ya da hanenizden (çadırdaki) herhangi birinin bu yıl içinde çalışma koşulları nedeniyle tedavi gerektirecek bir rahatsızlığı oldu mu?
- Hastalanma ya da iş kazası durumunda ne yapıyorsunuz?
- Sağlık hizmetlerine erişim nereden sağlanıyor?

- Hastalığın tedavisi için eğer ücret ödemek zorunda kalınıyorsa, bu ücreti genellikle kim ödüyor?
- Çadırların bulunduğu yerde bir ecza dolabı/acil yardım çantası var mı?
- Çadır yerleşim alanlarının çöpleri toplanıyor mu?
- Banyo, mutfak vb. işlerinden meydana gelen atık sularınız nereye akıyor?
- Çadır yerleşim alanı ilaçlanıyor mu?

Eğitim

- Çocuğu varsa, şu an okula devam ediyor mu?
- Sizce, tarım işçisi olarak çalışan ailelerde çocukların eğitime devam edememesinin en önemli nedenleri nelerdir?
- Çocuğunuz yaptığınız iş dolayısıyla okul değiştirmek zorunda kalıyor mu? Ne sıklıkla? Bunun yaratmış olduğu sorunlar nelerdir?

Çalışma hayatı ve koşulları

- Kaç yıldır mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz?
- Mevsimlik tarım işinde neden çalışıyorsunuz?
- Şu an hangi tarımsal ürününün üretiminde çalışıyorsunuz?
- İşin zorluklarından bahseder misiniz?
- Mevsimlik tarım işinde bir günde dinlenme saatleri dışında kaç saat çalışıyorsunuz?
- Haftada kaç gün çalışıyorsunuz?
- Mevsimlik tarım işinde bir yılda kaç gün çalışıyorsunuz?
- Günlük yevmiyeniz ne kadar? Yevmiyenizi kimden öğreniyorsunuz?
- Bu yıl mevsimlik tarım işçiliği karşılığında paranızı ne zaman/nasıl alırsınız/alacaksınız?
- Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?
- Mevsimlik tarım işi bulamadığınız zamanlarda ne yapıyorsunuz?
- Çalışma ortamındaki tuvalet var mı?

- Çalışma ortamında içme suyuna erişim?
- Mevsimlik tarım işini bu yıl nasıl (kim aracılığıyla vs.) buldunuz?
- İşçiler tarım aracısı olmadan iş bulabilirler mi?
- Tarım araçların işveren ile kurduğu aracılık hizmetinden ne kadar aldığını biliyor musunuz? Bunun hakkında ne düşünüyorsunuz?
- İşçilerin yaşı, cinsiyeti, tecrübe durumu, ürünün türü gibi etkenler yevmiyenin belirlenmesini etkiliyor mu?

Sosyal ilişki

- Tarımsal üretime beraber katıldığınız akrabalarınız, hemşerileriniz var mı?
- Hep bu grupla mı çalışıyorsunuz?
- Yerel gruplarla ilişkileriniz nasıl? (Bakkal, imam, öğretmen, köylüler vb.)
- Çalıştığınız yerde göçmenler var mı? Onlarla ilişkileriniz nasıl?

Çocuk İşçiliği (Çocukları varsa ve çalışıyorsa)

- Çocuklarınızın mevsimlik tarımsal üretime katılımı neden ve nasıl gerçekleşiyor?
- Tarımsal üretime beraber katıldığınız akrabalarınız, hemşerileriniz veya yerel gruplarla olan ilişkileriniz çocuklarınızın mevsimlik tarım işçiliğine katılımını nasıl etkiliyor?
- Çocuklar daha çok hangi işleri gerçekleştiriyor?
- Çocuğunuz/çocuklarınız çalışmasa mevsimlik tarım işinden sağladığınız gelir size yeter mi?
- Türkiye’de tarım işçisi olarak çalışan çocukların en önemli sorunları sizce nelerdir?
- Çocuklarınız bugüne kadar çalışmaktan kaynaklı bir sağlık problemi yaşadı mı?

Hane içi roller (değişim) (Kadınlara sorulacak)

- Siz ve kız çocuğunuz tarımsal üretimde daha çok hangi işleri gerçekleştiriyorsunuz?
- Siz ve kız çocuğunuz çadır içinde gerçekleştirdiği işlerden bahseder misiniz?
- Kız çocuklarının eğitim hayatları çalışma ve ev işleri nedeniyle sekteye uğruyor mu?

Ek 2: Görüşmecilerin Özet Tablosu

Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	Eğitim durumu	Sosyal güvence durumu	Geldikleri il/ülke
1	30	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa/Ceylanpınar
2	45	Erkek	İlkokul	Yok	Sanlıurfa/Ceylanpınar
3	42	Kadın	Okul Bitirmedi	Sigorta	Sanlıurfa/Ceylanpınar
4	35	Erkek	İlkokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
5	43	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa
6	28	Erkek	Ortaokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
7	27	Kadın	İlkokul	Yok	Sanlıurfa/Ceylanpınar
8	30	Erkek	Ortaokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
9	25	Kadın	İlkokul	Yok	Sanlıurfa
10	38	Kadın	İlkokul	Yok	Sanlıurfa/Ceylanpınar
11	36	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa
12	25	Erkek	Ortaokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
13	17	Kadın	İlkokul	Yok	Sanlıurfa
14	32	Erkek	İlkokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
15	18	Kadın	Ortaokul	Yok	Sanlıurfa/Ceylanpınar
16	36	Erkek	İlkokula	Yesil Kart	Sanlıurfa/Ceylanpınar
17	35	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa
18	20	Kadın	Lise	Yok	Sanlıurfa
19	26	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa
20	30	Erkek	İlkokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
21	42	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa
22	25	Erkek	Lise	Yesil Kart	Sanlıurfa
23	25	Kadın	Okul Bitirmedi	Yok	Sanlıurfa
24	18	Kadın	İlkokul	Yok	Sanlıurfa
25	25	Erkek	Ortaokul	Yesil Kart	Sanlıurfa
26	18	Erkek	Ortaokul	Sigortalı	Surive
27	20	Erkek	Lise	Sigortalı	Surive
28	24	Erkek	Lise	Sigortalı	Surive
29	48	Erkek	Ortaokul	Sigortalı	Surive

Ek 3: Aylara Göre Ekilen Ürün, Üretim Faaliyetleri ve Üretim Biçimi

Ay	Ürün	Üretim Faaliyeti	Üretim Biçimi
Eylül-Ekim	Kabak, Patlıcan, Fasulye, Biber, Domates	Hasat	Açık Üretim, Ev Tipi Seracılık
Kasım-Aralık	Kabak, Patlıcan, Biber, Marul	Ekim ve sera hazırlama faaliyetleri	Güzlük, Açık Üretim
Ocak-Şubat	Kabak, Patlıcan, Biber, Marul	Çapalama, sulama, seyreltme	Tünel Seracılık
Mart-Nisan	Kabak, Patlıcan, Biber, Marul, Mısır, Pamuk, Buğday, Soya Fasulyesi	Hasat, ekim	Tünel Seracılık
Mayıs-Haziran	Pamuk, Buğday, Soya Fasulyesi	Çapalama (Sebze işi hafifler)	Açık Üretim
Temmuz-Ağustos	Narenciye	Hasat	Açık Üretim

